Santiago Rusiñol
Obra completa

El Poble Gris

Santiago Rusiñol
Obra completa

El Poble Gris

per SANTIAGO RUSIÑOL

TIPOGRAFIA «L'AVENÇ»: RONDA UNIVERSITAT, 20
BARCELONA, 1902

Santiago Rusiñol
Obra completa

An el meu company de poble

EDUARD CHAVARRI

Santiago Rusiñol Obra completa

AL LECTOR

El meu poble gris és un de tants pobles habitats, però poc habitables, que, perquè tenen paisatge al lluny i allí al lluny no hi ha cap més poble aprop, tenim de gaudir per força el seu bé de Déu de poesia, els que volem fer de paisatgista.

No hi vulguis veure aquest poble, ni aquell, ni'l de més enllà. Es extracte de poble, és poble concentrat, poble dels que no n'hi han més ni menos, dels del rengle i dels de carretera.

El món n'està ple d'aquests pobles. Varien de posició en el jeure, però tots jeuen: varien de mena d'ensopiment,

Santiago Rusiñol Obra completa

però tots n'estan apoderats; tenen costums més o menos tipiques, però tots se planten a les tipiques: dormen igual, treballen de la mateixa manera, estan condemnats a la condemna més trista: a no tenir grans alegries, però tampoc grans i fondes i hermoses tristeses, i a viure, a viure, i sobre tot a més viure.

Pot-ser trobaras que moltes vegades exagero i carrego massa'l quadro: és molt probable. No'm proposo fer retrats de *semblança garantida;* però, per una vegada que'l carregui, el poble'l carrega dèu... i callo, i he callat, i he pres paciencia pera no ofendre amors rurals i per respecte al paisatge.

Pot-ser també trobaras (tantes coses trobaras si mires prim) que'm prenc a broma coses que't semblaran molt series; però pensa que'l que ha tingut de pendre seriosament tantes bestieses serioses durant tants i tants mesos de paciencia obligatoria, té drets adquirits i respectables a una mica de desfoga-

Santiago Rusiñol Obra completa

ment. Hi ha tants pocs moments en la vida que's pugui riure *veridic*, que valgui la pena d'esmersar serietat autentica, sense que us prenguin per altre, sense que us prenguin per formals d'ofici, per formals *volguts*, per reformals d'aquells que s'hi guanyen la videta, prenent la formalitat com estament profitós que'ls ompli de cap a peus d'admiracions dels badocs, tant hermosos i abundants en aquests pobles de cases, que's té d'anar molt en compte a distingir les distancies.

El parlar seriosament a totes hores està desacreditat. Tots els trapelles, tots els tontos, tots els beneits, s'han posat a parlar-hi sempre, i han tirat a perdre l'ofici. Ja ho sabem que les emocions de plorar són les que valen més la pena a lo llarc de la planeta. Tu, igual que jo, te recordaras d'uns brots d'emoció de quan eres criatura, i no't recordaras de dèu anys *d'edat mitjana*, d'aquells anys tant nebulosos, segons diuen els historiadors d'emocions; te

Santiago Rusiñol Obra completa

recordaras més d'un cert petó donat segons a qui i segons com, que de dèu anys de vagancia de petons; més d'un amic mort que de dèu de vius; més de lo que t'ha fet sofrir que de lo que t'ha donat un bon rato; però de totes aquestes tonteries n'han fet tant *bon* ús els seriosos oficials, que s'ha d'anar am peus de plom a retreure-les a llum, primerament perquè aquesta mena de serietat podria tornar-se't cronica; segonament perquè, sense adonar-te'n tu mateix, l'ús continuat d'aquesta classe d'exercici et podria dur a ser ministre o alguna cosa pitjor; i, després, perquè'l dia que volguessis fer una rialla ben oberta no tindries cordes rialleres; que, a l'home que no fa ús del riure, Nostre Senyor l'hi estronca i es queda fet un senador dels de la mena vitalicia.

Jo puc dir-te, sense anar més lluny, que a mi mateix, pobre de mi!, perquè vaig estar un quant temps capficat, si'm descuido'm feien *Hijo adoptivo,* i

Santiago Rusiñol
Obra completa

va venir-me ben prim d'escapar-me'n; que una altra volta, també prenent-me per altri, me volien fer concejal d'un d'aquests pobles tant grisos; i que, si no he tingut cap desgracia, ha sigut cuidant-me la broma i vigilant els bromistes que la fan am cara seria.

Però, deixant-nos d'embrancaments, tu pots dir-me: «Però, que no s'hi passen hores bones en els pobles?» Pot-ser sí. Es qüestió de carnadures. Jo he escrit les que hi he passat: ni massa bones ni massa dolentes (i d'això'm queixo); ni massa fosques ni massa clares; ni fredes ni calentes; ni llargues ni curtes, com tot lo d'aqueixos pobles. Hores de rellotge de sol, hores de campana de poble; hores de massa pau, i de massa repòs a totes hores. Qui ho senti d'altra manera, que ho escrigui, que al món no hi falta pas tinta.

No sé si la que he gastat serà prou descolorida pera donar just el to del poble.

Si logro ensopir-te (que tinc motius

Santiago Rusiñol Obra completa

pera creure que ho lograré) ja hauré lograt molt: hauré lograt encomanar-te una mica del mal de poble, que vaig agafar en els pobles.

I no creguis que te'n vulgui pas de mal. Tu, lector, no ets de plànyer. Jo sí, que ho era: jo no podia anar-me'n, del poble, i tu te'n pots anar, del llibre, plantant-lo aon te canci i no recordant-te'n més.

Es el consell que't dono, i encara te'n donaré un altre, que van amb el mateix preu del llibre. Si no t'agrada i t'ensopeix, i tens un amic a qui vulguis avorrir, deixa-li. Ell no tindrà d'emmatllevar-te'l, tu no li tindras de demanar que te'l torni, i de passada ja estas venjat: me'l deixes amb una nyonya de *poble* que no se la treu més de sobre.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL POBLE

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL POBLE

El poble a que havia anat a parar era d'aquells que t'he dit, lector. Era, si fa no fa, com tants i tants pobles que's troben allí aont hi ha terra pera conrear, una iglesia pera anar a missa, una carretera pera anar d'una banda a l'altra, i un fossar pera anar-hi séns falta pel camí de la mort, que és l'unic que s'hi va per la drecera.

En aquest poble, ademés de la carretera, hi passava'l ferro-carril. Això sí: hi passava sense que'l mateix ferro-carril s'adongués de que n'hi havia, de poble, i sense que'ls del poble s'adonguessin de que més avall hi havien posat una estació aon cap tren s'hi aturava, aon tots passaven brunzents, aon ni tocaven la campana, aon ni la màquina tenia la cortesia de xiular al veure-s aprop d'una estació de quinta classe, plantada talment d'esma entre un bosc de pins, un canyar

Santiago Rusiñol Obra completa

i un terraplè, deixada allí pera marcar el kilometre *tants,* pera posar-hi un guarda-agulles, l'hort del guarda-agulles, la carbacera i la dòna i l'aviram del guarda-agulles, i el pobre quefe d'estació, un bon senyor de mitja edat, que passava la vaga i monotona i massa sossegada vida mirant-se a tothora'l rellotge i posant-se i traient-se una levita.

Tirant enllà de l'estació, a cosa d'un quartet de caminar, se trobava una creu de terme, mig gotica, mig renaixement, mig esmolada, mig trencada i am tres graons, molts escardots i herba trepitjada i seca. Després se trobava un sol que queia com un bé de Déu, després roderes, després més roderes i més sol, després dos rengles de verdices polsoses, més pols, molta més pols, i entremig de la polsaguera una cosa que semblava feta de joncs i fang sec, amb un encanyits a sobre d'aquella mateixa pasta, i a sota dos homes am gorra de galons, però bruts, malcarats, amb el bigoti encerat am pomada i am més pols, i un punxó llarc a les mans, i fent aturar als que passaven, pera punxar-los les prendes, i pera que'ls donguessin el bon dia.

Després s'entrava al poble. Un poble que encara no ho era, de poble. Unes cases totes iguals, totes amb un pis, totes grogues de l'halè del sol i de la suor de la carretera: totes pariones, am la grava entrant dintre dels portals, les desferres caient a sobre de la grava, i el camí, al mig de les cases,

Santiago Rusiñol Obra completa

d'una blancor ofegadora, blanca i grisa com el bat d'una pedrera. No's veia ningú per les portes; les finestres eren tancades; les criatures devien ser a la part del darrera, els goços se posaven a l'ombra dels pilots de grava, badallant i obrint i tancant els ulls, i l'unic soroll que se sentia a l'entrar era aquell soroll que se sent en tots els pobles quiets: el dringar acompassat d'alguna enclusa, aquell dringar tant ensopit, tant melancolic; aquell dringar que tantes ganes dóna de no entrar i d'entornar-se'n desseguida; aquell dringar que sembla'l toc d'oració del treball, l'*angelus* de l'activitat, el compas del poble, el rellotge de la feina, que va comptant els cops de mall pera plegar; pera plegar i viure am tot l'aclaparament del treball de cada dia.

La carretera s'estrenyia, entrant endins. Sortien carrers a cada banda, i el poble, am les cases ja una mica altes, am barbacana, am balcons i fins amb alguna botiga, era una mica més poble. Encara, passant, per entre les portes mig badades, se sentia'l tic-tac d'algun teler de mà, acompassat i rimat com el gronxar d'un breçol; encara se sentia l'enclusa; però ja la pols era més grava, ja hi havia fins alguna persiana, i atravessava'l carrer alguna que altra figura. Una dòna am caputxa, dugues en sense, dugues criatures calçades, cinc de descalces, un esguerrat, i fins homes que, no sent l'hora d'anar al treball ni de plegar, feia molt extrany veure-ls córrer.

Santiago Rusiñol Obra Digital

Després ja erem al carrer major. La mateixa carretera, a l'estrenye-s, s'havia tornat carrer major; perquè en el poble aquell, com a tants altres, com més s'estrenyen els carrers, més majors se tornen. D'animat no ho era gaire més que'ls menors; però allí fins hi havia sospites d'empedrat, aceres, fanals a cada dugues cantonades, i més d'una dotzena d'acacies vivint a dintre d'una pollera de canyes, amb un plomeret de verdor que donava gran alegria campestre i rodonetes d'ombra als aparadors de les tendes. Allí, per ser el centre major, hi havia les millors botigues, y totes eren eclectiques. Allí l'adroguer venia focs artificials, tocino fresc, cigarros sense frescor, agulles de fer mitja, oli i herbetes; el quinquillaire, am la seva gran botiga, am dos vidres quasi d'una sola peça, venia eines del camp, eines de menjar, eines de beure, i capritxos; el botiguer de robes fins venia robes, el carnicer, carn dos dies a la setmana, i el sabater remendos de soles, de mitges soles, i fins ho afinava a fer quarts i octaves de soles.

Però, això sí: la botiga que s'emportava la palma era la *Botiga,* o per bon nom l'apotecari. Tenien de tot, i fins semblava impossible que hi hagués tants mals pera tants de remeis i tots en llatí, pera que'ls curessin més depressa. A dintre, en aquells potets untats i en aquelles bufetes de vidre, feia fredat els verins que hi havia, i ni'l

Santiago Rusiñol Obra completa

mateix apotecari'ls podia recordar tots, i tenia de cridar a la *propria,* que tenia més memoria. I tenien tota l'escala cromatica d'untures i tots els tons dels elixirs; però'ls remeis més segurs i més de luxe, els que feien aturar més gent, encara que no estessin malalts ni tinguessin intenció d'estar-ne, era l'aparador de la porta. No hi faltava res: montanyes de píldores d'aquelles que s'han de pendre am tant compte i a mitges hores; aigües de miracle; metzines concentrades d'aquelles que si se'n pren una gota curen de repent, i si se'n prenen dugues maten encara més de repent; pastilles pera tots els capritxos de tos; el ram dels crèmor-tartres, pedres blaves, pedres grogues, pedres naturals i pedres calculoses; tot posat amb abundancia curativa, amb ordre i *aseo;* i, presidint aquell altar de malalts i sospitosos, un globo de llum *d'aigua verda,* i un tubo al davant amb el propri solitari, el solitari natural, am cap i tot, intacte, tranquil, reposat, com si fos el simbol difunt de la quietut del poble.

Després, sortint d'aquella mica de *progrés,* el poble's tornava altra vegada carretera. Se trobava la plaça bastant ampla, fins massa ampla pera enquibir-hi quietut, am portics, amb un rellotge de sol, am dugues balconades, i am font d'aigua tot lo viva que's podia demanar; però ni la vivor de l'aigua, ni la Casa de la Vila, ni l'estanc li donaven gaire alegria. La plaça era morta: era massa

Santiago Rusiñol Obra

plaça, hi sobrava sol, hi sobrava terreno, hi sobrava herba i hi sobrava plaça. Mai els vells l'havien pogut veure plena, i el foraster que arribava no sols no la veia plena, sinó que no tenia ganes d'ajudar-la a omplir. Fugia, buscava carrers més intims, més alegres o més tristos, i... ai!... no'n trobava. Tots eren mitjos carrers, ni amples ni estrets, ni vells ni nous, ni antics ni moderns, ni am la blancor de joventut ni am la pàtina de vellesa. Res: un poble com quasi tots: simetric, urbà, quasi nou, quasi vell, fred, municipal, sereno, laic, concejal; un poble fruiter que no ha florit; un poble verdura aont havia de curar-me per medi de la tranquilitat de tota mena de nervis.

I l'iglesia? L'iglesia era del mateix ordre de la plaça; una iglesia am més ordre administratiu que ordre d'arquitectura; una iglesia am massa ordre i poca bellesa; un casal gran pera emmagatzemar-hi altars, però no pera niar-hi misticisme. La porta era una pedrera, un munt de lloses apilotades, amb uns sòcols per columnes; els altars, montanyes de fusta daurada, amb els sants aguantant-se sobre la fusta, perquè eren sants i podien fer miracles; les parets, estucades; el sostre, més estucat que les parets; les vidrieres, amb aquella claror blanca que tenen els magatzems de teixits, els bancs i les cases de salut; i tota l'iglesia, una sala anyoradiça, aont el devot que hi entrava

Santiago Rusiñol Obra completa

tenia de dur-s'hi la devoció, perquè no la trobava allí dintre.

Per lo demés, fòra'l fossar, més tossar que per tot-arreu; fòra de la Casa de la Vila, polsosa i desendreçada com casa que tots se'n cuiden no se'n cuida ningú; de l'arxiu, menjadora de les rates, esbarjo dels escarbats i torment dels solitaris i maniatics, i bondadosos i tristos tafaners il·lustres que devegades el regiren; de l'escorxador, que era dels menos assessins, no per virtut, sinó per falta de consum; de l'escola pública, de les menos concorregudes, tampoc per virtut, sinó per poques ganes d'apendre; dels casinos, sales de jeure, amagatalls de politica, llocs de pendre-hi el cafè més o menos carregat, segons com ho mana'l partit, res més se podia visitar en aquell poble de sossego. Lo altre, era com els altres, i la vida s'escorria sempre mansa, sense surar les passions, però anant per dintre de les aigües.

Era un poble com els demés. Natural, sense historia, am molt poc present, i no dic sense pervindre perquè no vui tirar planetes. Era un de tants. Un de tants pobles que formen la vida normal del nostre divertit o trist o serio o alegre planeta, segons pel costat que se'l miri. Tenia bastantes coses segures: el sol, la pols, el treball, la mort; moltes d'insegures: la pluja, la felicitat, la sort i la vida; moltes pera anar tirant, sense encaparrar-se i sense viure neguitosos; i una de

Santiago Rusiñol
Obra completa

sempre assegurada: la mandra, la ditxosa mandra, l'indolencia; la calma dolcissima d'esperar lo que vingui; la nyonya benaventurada que no solament atia'ls somnis, sinó que gronxa la sòn, la fa més sòn, i converteix en sòn la vida. Tot el poble vivia del treball de cada dia, am constancia, am toçuderia i am tradició; tots la sentien l'alegria, si ella trucava a la porta; tots la sabien la tristesa, perquè prou que tocava sovint; però'l simbol no era'l viure'ls uns pels altres, l'estimar-se, l'acompanyar-se, el protegir-se i el complaure-s: això ho feien, però ho feien per egoisme. El simbol del poble semblava ser el solitari, aquell solitari de globo que, quan tot era fosc en el poble, encara's veia verdejar com una alga terapeutica darrera del globo verd de casa l'apotecari.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL BECO

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL BECO

Al'arribar havia dit al tartaner:

—Quina és la mellor fonda, noi?

—No més n'hi ha una, senyor.

—Doncs no triem, i porta-m'hi.

—En diuen a Cal Beco.

—No hi fa res. Anem a Cal Beco.—

Varem arribar-hi, i el Beco en persona va sortir a rebre-ns a l'entrada, una entrada amb aquella oloreta de *pienso* que tenen aquelles entrades, i una escaleta al fons de tot pera pujar-hi les persones.

El Beco era home de cinquanta anys, d'aquells cama-prims, però durs. Duia un mocador lligat al cap, espardenyes de betes, una faixeta molt estreta a sobre de l'ermilla, i tralla per anar per casa. Fumava un cigarro de quarto, tenia aires de carreter retirat que ha plantat fonda pera plantar-ne, pera seure i pera no anar més per les carreteres.

Santiago Rusiñol Obra completa

Veient que ja m'havien baixat les maletes, li vaig dir:

—Escolteu, Beco: feu-me-les pujar al quarto, si us plau.

—Totes? Tot això? I que no les hi podeu pujar vós? — va dir-me d'entrada. — Vaia un dropo que m'arriba a casa! Vós deveu ser — va anar dient — d'aquests que fan mapes pels carrils. Ho conec am tots aquests nivells i capsetes. Vaja: agafem-ne la meitat cada hu i pugem, que us ensenyaré 'l quarto. —

Vam pujar per una escaleta, vam trobar una cambra que'm va dir que era'l menjador, am vistes a una cuina, que tenia vistes a l'estable; vam tornar a pujar per una escala de golfes, i tot pujant m'anava dient:

—Escolteu, senyor: que hi voleu estar molt temps al poble?

—Segons com me provi 'l meu mal.

—I quin mal teniu?

—Un mal que no vol crits.

—Doncs, esteu tranquil, que, si necessiteu quietut, ja ho és de reposat, el poble.

—Això necessito.

—Que sou de les contribucions, senyor?

—No tingueu temor, Beco.

—Por, jo? Haveu de saber que aquí tots me'n tenen a mi, de por.

—Por de què?

Santiago Rusiñol
Obra completa

—No ho sé. Por natural. Jo, del poble, tal com me veieu, sóc... diguem-ne'l que fa més respecte. A mi cap home'm fa *frenta*.

—Ni cap dòna?

—Ni cap dòna. I sabeu per què?

—Digueu.

—Perquè les canto clares. Veieu? Ara vós me sembleu home d'un ofici que no deu tenir gaire salida.

—Ja teniu raó. Però, escolteu-me, Beco: aont és el quarto?

—Ja hi som. Es aquest, el número dos.

—Que'n teniu molts d'altres de quartos?

—De lloguer encara'n tenim un altre, que'l té'l carrabiner de servei.—

Vam obrir, i va dir-me:

—Mireu-vos-el bé: és mellor que'l del carrabiner. Perquè jo sóc clar: a vós us en faré pagar més.

—Gracies, Beco.

—La veritat. Vegeu si és el mellor aquest quarto, que'l teniem pera nosaltres, i hi va morir la dòna, al cel sia, encara no fa vuit dies. Aquí la teniem, malehit-siga!

—I allò tant alt, què és?

—Allò serà'l vostre llit. Pobra! Allí va finar la difunta.

—Allí dalt?

—Allí mateix. Ja veureu que tou que hi estareu. Hi ha cinc matelaços a sota, *sumié* a sobre...

Santiago Rusiñol Obra completa

—El somier a sobre dels matelaços?

—O a sota. Jo no m'hi enfundo en això. Altra feina tinc! Hi ha de tot en aquest llit, i per això és tant alt. Vam volguer que morís com les persones. Pel demés, si sentiu soroll a la nit, no'n feu cas, que jo dormo a dalt del graner am les criatures.

—Quantes ne teniu?

—Per ara, vuit de vives.

—*Bueno.* Ja us en podeu anar, que tinc de rentar-me una mica.

—En dia de feina us renteu?

—Devegades.

—Doncs, renteu-vos, ja que sou tant curiós, i si necessiteu alguna cosa crideu-me.

—I com se crida?

—I ara! Cridant. Si és de dia, sempre sóc a baix prenent el sol, i si és de nit doneu cops de puny al sostre.—

Vaig rentar-me i vaig donar una mirada al meu quarto, al número dos, que m'havien destinat. El quarto, com que no hi havia vidres, podia ser molt clar o molt fosc. Si feia calor era massa clar, perquè les finestres s'havien de tenir obertes, i si feia fred les havia de tenir tancades i caminar a les palpentes. Per sort era a l'estiu, i vaig poguer obrir-les de bat a bat i orientar-me. A un costat hi havia una calaixera amb una escaparata am la Divina Pastora, voltada d'un remadet i altres pren-

Santiago Rusiñol Obra completa

des recloses a dintre del vidre: un Sant Josep fet de molsa, un naixement de cromo, un riç de criatura a dintre d'un reliquiari, i una Verge de Lourdes tancada allí a tota pensió; hi havia tres cadires, un renta-mans per si un era propens a rentar-seles, dos cromos d'òpera, aquell de l'escala de la vida amb aquells graons de figures, i al mig, molt serio, reposat, pairal, alt com un tumbol, i cobert amb una banova am tota la cacera del cervo estampada d'una sola peça, el cadafalc, el moble d'estat, l'armatosta majestuosa aont havia mort la difunta.

Després de sopar, a corre-cuita, vaig pujar-hi, m'hi vaig adormir, vaig somniar lo que vaig poguer, donades les circumstancies poc apropriades a somniar; vaig regirar-me bastant temps per sobre dels somiers i matelaços de la pobra dòna del viudo; i allí a la matinada, quan la sòn anava de debò, va començar el gran trepig de les criatures, i els gemecs, i els plors, i els crits que feien elles cridant, i els crits més forts que feia'l Beco pera fer-les callar i posar-hi ordre. Era tant gran el trepig, que varen fer caure sobre'l llit tres capes de la calç del sostre; i com que jo hi arribava am la mà, al sostre, prou empenyia i donava cops pera veure si aturava aquell estudi; però, cap: fins que les havien vestides i tretes de sobre, el trot no parava i no podia adormir-me.

Allí a les sis vaig sentir que m'obrien les finestres de bat a bat.

Santiago Rusiñol Obra

—Apa, que és tard.

—Què hi ha?

—Són més de les sis, —va dir-me'l Beco.— A llevar-se. Vaia un dropo que ha arribat! El carrabiner ja és fòra estona ha. Jo sóc franc: no'n vui de ganduls a casa.

—Ja ho sê que ho sou de franc. Però, què faré llevat?

—Els vostres treballs.

—Però si no'n tinc de treball! Els meus treballs és sapiguer lo que tinc de fer.

—Doncs, a escampar la boira. Apa, apa, que's refreda la xecolata.—

Anava a dir si me la podien portar al llit, la xecolata; però, francament, va fer-me por la seva franquesa. Vaig llevar-me i vaig encendre un puro.

—I ara! Un cigarro de dèu centims an aquesta hora!

—Dispenseu, Beco, —vaig dir. Vaig vestir-me i no'm vaig rentar perquè ja m'havia rentat el dia abans, i no volia ofendre més, i me'n vaig anar mig adormit a n'allò que'n deien menjador, i allí varen començar les penes de la meva vida de poble.

La xecolata, menos mal. Més o menos espessa i am més o menos molles de pa barrejades: si és o no és, totes les xecolates del món tenen una retirada. Però'l dinar, valga-m Déu!, ja era més trastornador. Vaig dinar sol, perquè'l company carrabiner era a vigilar les fronteres, i lo que van

Santiago Rusiñol Obra completa

donar-me aquell dia i lo que varen anar donant-me, més valdria no recordar-ho pera no acumular rancunies. La sopa era una aigua que havia rastrejat la carn-d'olla, sense encomanar-se'n substancia; el bullit eren les sòbres de la sopa; de costelles (condemna diaria) ne menjava més el foc que jo, de tant cremades que les duien; el pa'l devien fer de nits: mai era del dia; i en quant al vi, era d'aquell que deia'l Beco: «Ja'l podeu beure en confiança, perquè no més és fet de raims», però que un s'hauria estimat més que mai hagués vist la vinya; perquè, a més d'aspre i aixut i dolent, semblava que hi havien tirat una mena d'opi de bosc o morfina de regadiu, que donava un ensopiment com si tot-d'una un ja s'hagués tornat del poble.

— Què tal? Haveu dinat bé? — me deia'l Beco cada dia en havent dinat.

— Regular.

— Ja ho crec que regular! Jo sóc clar. Si no us fessim bona vida, us ho diria *clarito*. Aquí havem tingut viatjants, el *quefe* d'estació, els que *maniobraven* la via, i molt personal, tant de la classe de carreters com del ram de menestrals, i mai he tingut una queixa.

— No gosem, — anava a dir. — No gosen perquè no tindrien raó.

— Ja veig que també sou recte, senyor.

— Sí, senyor Beco. —

Santiago Rusiñol
Obra completa

Lo de la queixa encara's podia creure: hi ha gent molt prudenta en aquest món! Però allò de que n'hi anava tanta, de gent, allò sí que ho vaig posar en quarentena, i vaig fer bé. Fòra del carrabiner, l'unic que hi era, però que sempre era fòra pera estar al peu del contrabando, no's veia ningú. Sempre jo sol, sempre ample, i sempre tenint tota la taula pera mi, sense empentes ni trepitjades. Am tant temps com m'hi vaig estar, no més vaig dinar amb un viatjant de rosaris; am l'afinador de l'orgue, que la venia a espatllar de tant en tant, amb un home que tenia la creu al paladar, i li donava molta gana i venia a fer miracles vistos i tocats; amb una dòna que un dia's va perdre; amb un menestral, i alguns més que no haviem pogut saber de què feien, perquè no s'havien expressat mai: gent callada, que menjaven l'escudella tot callant, sense que'l Beco, am tot i ser tant franc i clar, els hagués pogut arrencar datos de tafaneria.

Però si jo menjava sol a la taula de familia per escassetat de familia *viandant,* la que ho era ben bé de familia, i ben animada, era la taula de la cuina. Allí, a més del Beco i dos o tres parents del Beco, que menjaven a peu dret, hi havia les vuit boques de criatura del Beco, que no paraven ni un moment; més dònes de parents del Beco, de més o menos lluny d'aquell Beco, i tots amb una gana de fonda.

Allí era la fonda: a la cuina. Allí n'hi havia

Santiago Rusiñol
Obra completa

de parroquia! Allí sí que la taula n'era sempre de familia!

Veient-ne tanta allí dintre, i tant poca a fòra, un dia vaig arriscarme a preguntar-li:

— Escolteu, Beco: i per què'n teniu de fonda?

— Per què? Sabeu per què? Jo sóc clar. Jo tinc un passament. Jo sóc molt clar i molt recte.

— Endavant, Beco.

— Sí, senyor: molt recte. I com que sóc una mica esquerp, i el que me la fa me la paga, i sóc molt bruto, m'estimo als de casa. I com que tinc una miqueta de terres... ho enteneu?... això de la fonda la meno pera que hi mengi la familia.

— Es a dir que teniu fonda pera ells?

— Vaia. Aquests són. Que's penseu que sóc un dropo? Llamp de Déu! Vui que tots mengin de fonda, cada dia; i me l'he posada a casa, i, mal llamp me reparteixi!, sóc prou toçut pera mantenir-los, i els mantindré, ho sentiu?, els mantindré mentres visqui!

Santiago Rusiñol
Obra completa

VIDA DE PAU

Santiago Rusiñol Obra completa

VIDA DE PAU

A l'anar al poble, el metge m'havia dit: «No treballi: porti una vida de pau i distregui-s». Tres sentencies en una sola recepta, que havia de cumplir totes les vintiquatre hores.

Lo de no treballar m'era facil; lo de la vida de pau no podia haver trobat un lloc més de pau, un poble més de pau, uns homes més paus, un bany-maria com era aquell recó de cases. Ara, en quant a lo de distreure-m, ja no era cosa tant planera, en aquells llims, fets pera fer salut i pera no tenir pena ni gloria.

Allí la primera distracció de pau era llevar-se ben tard, si'l Beco ho volia; com més tard, més distracció tenia ja avançada i més hores s'havien complert deixant-les de viure. El sol se llevava de matí, i amb aquella escalforeta tebiona que enviava a sobre del llit, i per terra, i a les parets

Santiago Rusiñol
Obra completa

i a les cortinetes blanques plenes de blancor i de reflexes, ja inspirava tota la pau desitjada, la nyonya dolcissima que havia de durar tot el dia. «Apa, lleva-t, — semblava dir, — que ja te'n donaré de llum i de ganes de no fer res. Lleva-t; però lleva-t am repòs, i no t'exaltis. Pensa que és molt llarc el dia, tal com vius, i que abans no he anat a pondre-m, vermell i rodó, darrera d'aquell serradet que ja saps, perquè sempre hi vens a despedir-me, en tindras molt, de temps d'ensopir-te, d'aclaparar-te, de colrar-te de color de casa vella, amb els besos que jo t'envii.

Me llevava, sortia, i el sol havia tingut raó. De cap a cap dels carrers no's veien més que'ls seus estragos: tot blanc de banda a banda de poble; tot amarat de la seva llum; tot banyat a dintre d'una claror que no era pas claror de taques: era de sol de bugada, de sol nèt, d'aquest sol que envien expressament a les carreteres polsoses. Ni un batiment, ni un reconet d'ombra, ni una barbacana pera poguer-s'hi soplujar; i tot callat, a sota d'aquell braser; tot amb aquella quietut de dia, més somorta que la quietut de la nit; tot desert, tot mig clos, com si la gent hagués emigrat a terres més apagades, aont el sol no sortís no més que'ls dies de festa.

A un li venien ganes d'entornar-se'n i ficar-se al llit altra vegada, que allí al menos hi feia ombra; però un ja hi era, i començava a caminar, a caminar

Santiago Rusiñol Obra completa

am calma i *pau*, buscant els pams quadrats d'ombra que's podrien aprofitar; i sense fer-ho expressament, i sense saber com, anant a la dreta o a l'esquerra, o seguint qualsevulga vent que seguissiu, sempre, però sempre, per voler dels passos, i per enginy de l'estructura del poble, o per motius de la *planeta* anaveu a parar a la plaça.

Ja hi erem! I en aquella hora, i si dic mai en sortirem més aviat, no s'hi veia ni una ànima perdurable; i, lo que és més o lo que és menos, com que aquell lloc era més ample que'ls carrers que formaven aquell mapa, s'hi veia a tot veure més amplaria de claror, més amplaria sense ningú, més desolació aixamplada; però com que allí hi havia uns portics i a sota dels portics uns graons de pedra, allí m'asseia i prenia la primera *toma* de pau de les distraccions del dia.

Aquestes distraccions eren de badar, d'observar, de pendre banys d'indolencia; i quasi sempre i a totes hores podia pendre les mateixes. A la mateixa hora de sempre, d'un portal groc que hi havia a la dreta'n sortia una criatura. Tenia uns tres anys, la criatura, i era grassa, rodona i espessa; duia una gorra, mig gorra de cop, mig de caure; la cara bruta del nas i de tots els voltants del nas, i les mans ben molles, i també més aviat ben brutes. Baixava un pedriç, la criatura, amb un canti ple; s'asseia ben bé de cara al sol, buidava'l canti, la meitat a terra i la meitat sobre de la

Santiago Rusiñol Obra completa

roba; pastava'l fang que havia fet i reia; i quan el tenia ben pastat sortia del mateix portal una dòna que devia ser la seva mare, i bofetejava am tota bofetejamenta a la criatura del fang, li trencava'l riure, li feia arrencar el gran plor, arrossegant-la cap a dintre, i fins a l'endemà a la mateixa hora, que's tornava a repetir la mateixa funció del canti am l'aigua, fang, bofetada, plors, crits i arrossegamenta.

Ja haviem gaudit el primer número. Després, de l'altre portal de més avall, sortia una dòna esquerdalenca: mirava'l rellotge de sol una bona estona i cridava a una vehina:

— Quina hora és, Pepeta?

— Les onze.

— Déu t'ho pagui. — I tancava la porta.

Ja teniem el segon; ja havia passat mig dematí. Aquell rellotge de sol ho deia i no mentia; perquè, per molt rellotge de sol que fos i per més que an el tal sol semblava mirar-se'l de cara a totes hores del dia, i fins pot-ser de la nit, com un girasol amb hores, ell era serio, i desde l'Ajuntament fins al mestre, tots els que sabien de lletra hi tenien confiança. Tot-d'una passava'l rector, tot suat, que anava a fer dos o tres carrers de camí; després el nunci tocava la trompeta en mig d'aquella clapa deserta, i no més jo l'escoltava, i sabia lo que cridava: el pago d'això; el pago d'allò, els apremis, les multes i els recarrecs, que jo, que

Santiago Rusiñol Obra completa

era l'unic que'l sentia, era l'unic que no tenia de pagar-los; després tocaven mig-dia; i quan el rellotge de sol ja quasi no senyalava de tanta calor com li queia a les minuteres; quan el sol plovia més encès que mai, més roent i més enlluernador, cada dia, am més puntualitat que'l rellotge, sortia d'una botiga un goç blanc que podia ser de tot menos d'aigües, mirava la plaça, s'entornava a dintre, tornava a sortir pera saludar un *compañero* que passava més avallet; se'n tornava a casa, tornava a mirar quina hora era i a dir-ho a dintre, i a donar pressa al dinar, fins que, a l'ultim, complertes aquestes obligacions, triava'l lloc de més calor, de més sol, matava una mosca, i s'hi ajeia després de fer dos giravolts, i feia la gran mig-diada.

Allò marcava'l mig-dia. Al·leluia! Ja n'havia passat la meitat. Ara, a dinar, encara que no'n tingués ganes; després, a pendre cafè al *Casino Moderat,* am més de dèu persones que també'n prenien cada dia; després, a jugar a cartes o al dòmino, o a parlar de politica o a fer-ne d'*activa*'ls que han tingut la sort d'apendre-n; i els que no'n sabem... a la *nona,* a fer més pau, a buscar més distraccions, a veure'l sol altra vegada, que de la dreta ja havia passat a l'esquerra, i a rodar carrers i a trobar-se, sense saber com ni per què, altra volta, en aquella ditxosa plaça.

Aquells portics ja eren *tendido de sombra,* an aquella hora de la tarda. Ja'l sol no hi tocava; ja'l

Santiago Rusiñol Obra

goç d'aixut dormia més enllà buscant un llit més calent, mirant les mosques de regull i fent tremolar una orella a cada picada que li donaven. El rector tornava a passar altra vegada; d'una balconada tiraven lo que'ls havia sobrat del dinar a quatre gallines que arribaven a corre-cuita; el rellotge continuava senyala que senyalaras, sense perdre ni una espurna de claror; tocaven més hores (tot lo dia'n toquen en aquell poble); el goç s'entornava a dintre a veure si hi havia novetat a la casa, tornava a jeure-s al mateix lloc, i jo m'aixecava i me n'anava al camp pera continuar distraient-me i mirar d'arribar al vespre am tota la pau possible.

El camp! El camp d'allí ni a paisatge arribava. El paisatge era lluny. Pera veure-n, al menos se tenien de fer quatre pobles de camí, i deixar els pobles i no recordar-se que hi fossin. Allò era camp a seques, camp de cultiu, amb els seus pallers, l'era, una frondositat de figueres, una vinya ensofrada, am totes les malalties, i moltes canyes a la vora d'un regueró d'aigua clara.

Allí a la vora, a sobre de l'herba, m'asseia, i la mirava baixar hores i hores. Sempre corria, sempre era igual, sempre gronxava i doblegava'ls mateixos joncs i deixava veure en el fons les mateixes pedretes blanques; però era tant monòton el cant que cantava, tant melangiós, tant rialler i tant fresc, que a la poca estona de sentir aquella tonada i de veure aquell mirall d'argent-viu, un

Santiago Rusiñol Obra completa

quedava sense saber si mirava o no mirava, dolçament embadalit, el pensament buid, el cap com adormit d'esma, els ulls en vaga, i corprès d'una sòn desperta que semblava que un se descuidés de viure.

Després, al despertar-vos a la vida, en venien d'altres, d'entreteniments de pau. No més que amb un niu de formigues, amb aquell anar i venir, aquella riba de càrrega i descàrrega, aquell donar-se recados pel camí, aquell trasbals fet am tanta quietut, en aquella terra tant quieta ja tenieu entreteniment pera mitja hora; no més mirant els insectes caminant amb aquella santa calma que pera anar d'un niu a l'altre a fer-se visita hi estaven tres dies, si no tenien cap desgracia, ja tenieu un quart més de diversió, i els tres dies, si'ls volieu veure arribar. Mirant les abelles resseguint totes les flors pera veure si se n'havien descuidat de mirar-ne alguna; veient la creixença de les tres o quatre figueres; reposant alguna estona seient o jeient algun ratet, ja's pot dir que havieu passat la tarda sense fer mal a ningú, i se'n venia la posta a sobre.

En aquella hora les campanes, a més de tocar-ne més d'hores, també tocaven a oració; i no és possible saber, tanta era la majestuosa avinença, si's planyien de que'l sol se retirés, o si ell se retirava planyent-se de que toquessin. Fos com fos, era l'hora de veritable armonia; i l'home que pot

Santiago Rusiñol Obra

veure una posta cada dia ja no's pot queixar de la vida. N'havia vist moltes, i em podia dar per feliç. Un dia, com avergonyit dels estragos que havia fet, se retirava, tapat de cara; però eren tant hermoses i tant bellament esfumades les glaces de porpra i de plata am que's quedava envolquellat, que les gales eren dignes del més emperador dels astres; altres dies s'aclopia am modestia, voltat no més de quatre nuvolets llisos; devegades se n'anava sol, i roent baixava, sempre am la mirada fixa; devegades també tenia moments de tristesa, i semblava aclucar la vista; i aquell dia deixava'l poble encara més trist que mai, més condolgut, més enclotat; i aquell dia les campanes ploraven més i el despedien més estona, i el vespre se'n venia a sobre am més dol i les estrelles més enceses.

Elles eren els unics fanals del poble; perquè quan els encenien, si'ls encenien, mai tenien prou petroli o vessaven, o també estaven tristos, per fanals que fossin, o no volien donar claror. Am la poca que donaven entraven al poble'ls pagesos, venint del treball, del camp, formant corrues d'homes acotats i de siluetes borroses. En aquella hora, que entre'ls que arribaven, entre'ls que sortien de les cases, entre'ls que anaven i venien podia ser el moment més alegre, tampoc ho era. Tot-hom sentia, sense saber-ho, la passa de capal-tard, el mal de la posta, l'opressió d'ànima que

Santiago Rusiñol
Obra completa

l'ànima sent a les fosques. Ja era de nit. «Bona nit», s'anava sentint per tot; «Bona nit»... «Bona nit.» Un «bona nit» resignat que semblava repetir-se per tots els carrers del poble. «Ja'ns havem tret un altre dia. Déu ens dongui temps de pau pera treure-ns tots els que'ns queden!»

Santiago Rusiñol
Obra completa

LES MOSQUES

Santiago Rusiñol
Obra completa

LES MOSQUES

Una de les coses que donaven més animació an el poble eren las mosques.

Aquests animalets tant docils, tant carinyosos, tant amics de l'home, s'hi trobaven tant bé en aquell lloc de calma i reculliment, que hi venien per la primavera, hi estiuejaven, s'hi quedaven a la tardor i no se'n movien a l'hivern. Arribaven les amables bestioletes en els vidres de la diligencia, mirant el paisatge; en l'esquena d'una mula, esmorzant-se pel camí la mateixa mula, o bé a dintre d'un cistell de fruita. Mai arribaven a peu, ni's donaven la pena de volar, quan anaven de camí. Viatjaven pel llur recreament, i no era cosa de malmetre-s les aletes, que prou que les haurien de menester aixís que arribarien a terme.

Al ser-hi, a terme, refetes desseguida, i deixant les angunies i les molesties del viatge, s'espolsaven,

Santiago Rusiñol
Obra completa

donaven un cop d'ull al terrer, emprenien una volada indecisa de globo sense direcció, i es deixaven caure bonament allí on les portava'l destí.

Això sí: semblava que estés venut, el destí. El destí sempre les duia a sobre'ls terroços; però no sobre aquells terroços que tant feien suar an els pagesos: a sobre'ls terroços de sucre, a les cuines, a les drogueries, o allí aont hi hagués dolçor d'aliments o dolça dolçor de vagancia. Elles, pobretes!, com papellones de classe inferior, tot ho prenien per flors: l'home era una flor, els goços també eren flors, però flors que ensenyaven les espines de la boca; les cuines eren un parc, am grans parterres de vianda, i el rebost el jardí de les Hespèrides, aont haurien passat una vida regalada, a no ser la gran vigilancia.

Perquè hi ha tanta gent dolenta en el món que, valguent-se de la bondat natural de les bestioles, els paraven enganys d'astucia allí aon menos ho podien sospitar, tot pera fer mal, pera fer victimes i pera matar criatures indefenses. Devegades veien un troç de bolado sota una cosa de vidre que'ls semblava molt natural, hi entraven am tota la confiança de la persona ignocenta, i, un cop dintre, no trobaven mal bolado, pobrissones!... Començaven a voltar aquella capsa de vidre, per sobre, per sota i per tot arreu, i a l'ultim veien que allò que havien pres per una finca de *recreo* era un laberinte, amb una piscina, amb

Santiago Rusiñol Obra completa

una cisterna d'aigua (justament d'aigua, que no la podien sofrir!), aont anaven a ofegar-se. Devegades veien una cassola, i hi entraven, i els passaven una tanca que'n deien la tapadora, i també morien ofegades, però al menos tipes. Devegades (qui mal no fa, mal no pensa), s'instalaven en una cambra ben clara, ben blanca, ben *ascada* pera rentar-se les sis potetes, i també venia'l *verdugo*, i els feia l'infamia de tancar-les les finestres, i elles havien de fugir a corre-cuita, perquè no ho podien sofrir, això d'estar-se a les fosques.

La llum era'l seu goig, la seva passió i la seva vida. S'estimaven més un raig de sol o un traguet de llum, que una cullerada de mèl o un terroç de sucre candi. L'esperaven que sortís, assegudes per les aceres, i aixís que arribava, al dematí, ah, fillets meus, quina alegria en el mosquer, quina manera de deixar-s'hi anar i gronxar-s'hi i nadar enlaire! Quines tertulies s'armaven a les portes de ca l'adroguer! Quin sarau volador a les entrades dels cellers i de les tavernes! I quina manera de fer gimnastica per tots els carrers i places! Hi havia mosques mares que, encara no'l veien venir, se carregaven el noi a coll i el portaven a volar, i vola que volaras, amb el pès de la criatura; n'hi havia de grosses de color d'acer daurat, amb uns bigotassos com de barnilla platejada, que eren més calmoses i prenien la seva *toma*, assegudes al pedriç; n'hi havia que semblava que'l sol les em-

Santiago Rusiñol Obra completa

borratxés i donaven cops de cap an els vidres; i totes plegades, lluint-les les ales com espurnes, revolcant-se per l'atmosfera, semblaven talment una polsina daurada, una vibració lluminosa, un espurneig de claror que a lo llarc dels carrers deserts feien com si l'aire bellugués i si trontollés el poble.

Elles soles l'omplien més el poble que tots els habitants i tota la concurrencia: n'eren el bullici, la gatzara i el moviment; eren l'ornamentació dels carrers, la distracció del bestiar i l'alegria de les cases. Sense haver estat mai domesticades, eren domèstiques per instint i per convicció: estimaven la llar, la vida íntima i reposada, i tot lo que agradava ane l'home'ls agradava tant an elles, que molts cops ho tastaven abans que ell, i l'acompanyaven per tot, i no'l deixaven ni de dia ni de nit; i n'eren tant, de carinyoses, que molts cops, a força de tant carinyo, s'arribaven a fer pesades.

Això de pendre-s masses familiaritats sí que ho tenien: s'ha de confessar en honor a la veritat, perquè és l'unic defecte positiu d'aquells animalets graciosos. Se feien mestresses de tot, entraven per tot, encara que hi hagués malalts a la casa; s'enteraven de tot lo que menjaven les families, se ficaven de peus i de mans a dintre de lo més sagrat de la beguda, i la tastaven, i fins molts cops hi prenien banys, nadant i desnadant com si fossin a casa seva; se prenien la franquesa de fer

Santiago Rusiñol
Obra completa

pessigolles a les noies més honestes, de fer servir de passeig a les més venerables calves; de manera que ja's compendrà que no pecaven de prudentes; però, fòra això, ho feien tot am tanta ignocencia, tant de per riure, am tanta gracia i am tanta dolçura, que tot se'ls podia perdonar a cambi de l'alegria que duien allí on les necessitaven i el tracte afable i seguit que tenien am tot-hom, ja que no feien com els goços, que bordaven als que veien mal vestits. Elles, com més pobres eren, més els freqüentaven, sense mirаments ni escrupols, i sense vanitats ridicoles.

A tenir una mica de protecció, aquests aucellets casolans, haurien tingut molta familia (i això que no l'escassejaven), i les cases i els carrers i el poble s'hauria vist més animat, sense comptar lo que hauria guanyat l'industria i el comerç i l'agricultura, que no he tingut temps de comptar-ho. Però no'n tenien gens, de protecció. Els Ajuntaments dels poblets petits no se'n cuiden de l'agricultura: altra feina i altres mals-de-cap tenen; els pobres tenen prou feina a pagar pera que se'n cuidin els que tindrien de cuidar-se'n; els senyors... allí no n'hi havia de senyors; però, quan n'hi ha, tot lo dia baden, i per això les coses van tant bé. La mosca, com la persona, viu sense administració, sense estimuls, i té d'acampar-se-la com pugui, per sa propria iniciativa, faltada de forces vives que li donguin vida propria.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Però, deixant, pera no acalorar-nos, la politica, s'ha de confessar que a la mosca no n'hi falten pas de lo que'n direm forces vives. Ella viu, socialment, sense governs, sense programes, com encara no saben viure les nostres societats, am tants drets i tants comitès i sufragis electorals, i bases i constitucions. Elles viuen perquè tenen dret a viure, perquè les han fetes pera viure i perquè han de donar vida als milers de criatures que tenen cada primavera; perquè no se n'han d'estar, de viure; perquè, no vivint, moririen... i perquè no més coneixen un sol dret: el dret de la gana, que aixís les fa pasturar, si l'han de menester, una costellada de mula que un cap de persona savia, esmorzant al dematí bestialitat i berenant intel·ligencia a la tarda.

Lo hermós d'elles és que no'n saben res de tot això, i que ni ho saben ni ho prediquen. Elles han anat al poble perquè allí aont hi ha persones humanes sempre hi ha per pasturar, i allí aont hi ha miseria és més facil de pasturar-hi; hi han anat sense donar-se aires de missió, ni de propaganda, ni de religió, ni d'internacionalisme: hi són i s'hi troben perquè hi ha una força superior que les hi porta, que elles, que piquen, no coneixen i que'ls picats desconeixen; hi han anat per fatalisme, en classe de fulles que porta'l vent, en classe de brossa viva, en classe de remat amb ales, en classe de pols i de llevor venturera. Però elles,

Santiago Rusiñol Obra completa

que són mosques, se comprèn que no sapiguen per què hi van i per què hi viuen al poble; però'ls del poble, que no ho semblen, si no'ls diguessin per què hi viuen no ho sabrien pas gaire més bé que les mosques. Hi viuen com elles, pera criar, pera buscar-se un viure trist i miseriós, pera xuclar-se am modos la sang del veí de més amunt o més avall, pera vegetar, pera dormir i pera morir-se al venir el fred del darrer hivern. Si somnien, és que'ls altres els encomanen els somnis; si resen, és que'ls criden a resar; si no toquen sucre, és que'ls treuen la sucrera quasi sempre, o'ls tanquen dintre'l pot de vidre; si estimen, és que'l calor de primavera'ls porta cançons al béc; si avorreixen, és que s'entreguen; i si ni avorreixen ni estimen, és que viuen la seva vida natural. Són lo mateix que les mosques, però sense xuclador pera penetrar tant a la carn i sense ales pera volar per sobre de les miseries.

Fet i fet, la mosca és més franca, pobreta! Li falten moltes facultats, això sí; però tenen més naturalitat que l'home. Elles cumpleixen lo que la Naturalesa'ls destina: festegen a la primavera, se casen a l'estiu, se divorcíen sense soroll ni sentiments de *poetica,* a la tardor; i aixís que senten venir l'hivern se busquen un reconet aon no puguin fer gaire nosa, se tornen a netejar les sis mans, se posen el cap sota l'ala i s'adormen amb el somni dolç de criatura ignorada.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Tant tranquil és el seu dormir, que dormen tot el sant hivern, i fins n'hi ha algunes que's descuiden de despertar-se.

Les més se desperten. I tant si's desperten! Se desperten i se desvetllen, i, com si no haguessin dormit, pobrissones!, tornen a fer de les seves en tots els pobles de mosques.

Perquè n'hi ha de pobles, senyors, en que no són *las oscuras golondrinas* les que hi tornen: són les mosques.

Cada poble té'l seu destí i la seva poesia.

Santiago Rusiñol
Obra completa

LA COSTURA

Santiago Rusiñol Obra completa

LA COSTURA

El tenir fills diu que és l'unic luxe que poden tenir els pobres, i aquest luxe... els pobres!... el tenien desenfrenat.

Era un fruiterar de criatures lo que's veia a tot arreu..

Els aucells no més fan niu quan senten l'amor que'ls porta la primavera; però, pera aquella bona gent, o no hi havia primaveres o no s'acabaven mai.

D'aquests capets rossos, amb un davantal a sota, i unes cames i uns bracets color de rosa sortint de sota'l davantal, en vessaven totes les cases, n'eren plens tots els carrers, en brotaven de tots els horts i en nadaven a dotzenes per totes les polsagueres de totes les carreteres.

Quin bé de Déu, valga-m Déu! Quina benedicció pera'l poble! Al sortir dels volquers, i en

Santiago Rusiñol
Obra completa

sortien molt aviat, dels volquers; encara no treien les cames per sota les faldilletes, ja'ls engegaven a fòra i els deien: «Apa, fillets: vosaltres mateixos apreneu de caminar, que no tenim temps d'ensenyar-vos-en».

Com els polls, hi anaven poc temps, a la vora de la lloca. La pobra lloca prou feina tenia a córrer pera poguer-los mantenir; a buscar-los quatre palles i quatre grans de blat-de-moro, mentres en pujaven d'altres; i ells, aquells infants desllocats, se'n feien carrec desseguida i començaven els estudis de caminar pel seu compte.

De primer anaven peonant de mans a terra, corrien rient, bruts i mocosos i am tot el bé de Déu enlaire; reposaven de peonar, lo mateix al mig d'un rec que d'un pilot de polsaguera; alçaven el cap, s'esmolaven els peus de rosa, es posaven de puntetes amb els sacsons dels bracets, i un dia, tremolant-los les cames, s'aguantaven un moment drets, i queien, i reien d'haver caigut; ho tornaven a provar, i a tornar a caure, i tot-d'una: «Ja hi som!» semblava que deien rient, i emprenien una marxa i ja sabien caminar; i ja hi eren, i ja hi entraven al món, i fins se pot dir que hi entraven homes.

Tant ho eren, que a quatre anys, encara garrells, ja'ls vestien de còs gran. Ja portaven gorra i ermilla, els que'n tenien pera portar-ne, pantalons-calces, un elastic, mocador cusit a l'*ojal*

Santiago Rusiñol Obra completa

i, menos sabates, de tot lo que porten els homes.

A cinc anys ja tenien carrec. Tenien el carrec de vigilar als de quatre anys, aquests als de tres, els de tres als de dos, els de dos al d'un, i els d'un a la mare, a la pobra i magra lloca, que anava sempre esverada i enguniosa i tremolant de por de perdre-n alguna, a pesar d'aquell còs de vigilancia, i de dur-se a coll els uns als altres.

Tant n'anava i tant havia de vigilar als vigilants, tant tremolosa vivia de que no n'anessin a parar tot un raim a sota de les rodes d'un carro, que no'n caiguessin mitja dotzena a la cequia, que un dels tants cops que volcaven dels braços dels que tenien un any més no's fessin més mal del que's feien, que agafava'ls que podia agafar i els portava a la costura.

Ja hi erem. Primer misteri de plors.

Aquesta costura era un tancat, un colomar d'angels, un galliner de serafins; era una gavia d'aucells, am canyetes, am pujadors, am menjadora i amb una barana de fusta a la porta del carrer; era un criader, però era també un cridader, un plorader, i un coro a tot crit i a plena rebequeria, sostingut i vigilat per una martir i viuda que, com que estava carregada d'angels propris, havia de guardar angels d'altri pera donar menjar an els de casa.

I quina varietat en guardava! I quin tancat! I quins crits! Allí sí que n'hi havia de totes menes

Santiago Rusiñol Obra completa

de mena, de moixons de *pajarera,* i de tots els cants i colors! N'hi havia de rossos, rossos com el blat-de-moro, i d'ulls blaus com el cel del dematí, vivint com d'encantament; n'hi havia de ferestecs i ferrenys (quasi tots), bruts de natural, amb un fangal a cada galta, un regueró sota del nas i sempre amb el dit a la boca, entendrit de tant tenir-lo en remull; rebecs que no ploraven mai, ni parlaven allí, en un recó de gavia, però que no podien apropar-se'ls sense endur-se'n una unglada; n'hi havia que començaven a plorar aixís que sortia'l sol, i, amb una calma encantadora, no paraven de plorar tot el sant dia: ploraven jugant, ploraven rient, ploraven badant, ploraven menjant, ploraven i reploraven per corcor i per natural, am cara de gran salut i de llàgrima satisfeta, com si'l plorar fos una feina que tinguessin de cumplir am tot el sossego; i n'hi havia que no ploraven seguit, però quan s'hi volien *emplear* semblava que la costura'ls hagués caigut a sobre. Alguna nena s'estava tot el dia arropideta com un aucell desplomat; alguna's ficava'ls dits al nas fins que ella i els dits s'adormien; aquell pasta-fang de la plaça no sé aont anava a buscar l'aigua, però ell en duia, mullava les rajoles i fins les parets i el sostre, i deixava la costura, la viuda i les deixebles, com si hi hagués hagut un aiguat; alguns berenaven tot el sant dia, altres no berenaven, però prenien el berenar del que berenava, i del sotrac que hi havia'n

Santiago Rusiñol Obra completa

queien vuit o dèu per terra a sobre del fang del de l'aigua; cridaven els de la caiguda, la martir repartia plantofades a l'engròs, s'ajuntaven a plorar tots els que havien rebut, i els ajudaven en el coro'ls que encara no havien rebut, però que rebrien aviat; i... valga-m el *rei Herodes!*... en aquells moments de panic allò no era una costura: allò era uns llims de criatures en que hi havia entrat una rata; era una orquestra am desenfrè, am trenta sacs-de-gemecs que s'havien desbocat; era una de pa sucat am vi per terra, i sabates, i coca a dintre de les mitges, i mocadors esquinsats, i baldufes, i cromos, i pedres, i fang am sucre pastat am carmel·los de goma, i regalessia mastegada, i tot lo de les butxaques, extès, trepitjat, reventat i masegat i encastat a sobre del mullader d'aquell tancat de batalla.

¿I pera fer el repartiment després de tot lo que s'havia escampat? Ah, fillets meus! Pera fer el repartiment quina altra guerrilla s'armava! ¿I quan hi entrava una nina de cartró? ¿I quan hi queia del cel algun terroç de sucre-candi? Moments hi havia que la martir, a no ser-ne tant de màrtira, n'hauria esclafat tres o quatre pera donar-se'l gust d'un desfogament. Allò no eren criatures: allò era un castic *infantil;* allò no era guardar-ne, de criatures: allò era guardar sargantanes; allò no era tenir angels a casa: era tenir-hi allotjament; allò no era una cort celestial: era una cort, molt bé diu, però

Santiago Rusiñol Obra

una cort a seques, una cort sense celistia: la cort del veinat, amb una aviram esfereidora.

Qui'l vigilava aquell bullit? ¿Qui hi posava una mica d'ordre, i una imitació de netedat, en aquell safreig de carn tendre, de caps esbullats, de galtes camoses i de rialles frescals? ¿Quina Santa, per molt pràctica que fos en santedat i prudencia, podia guardar la santedat i no deixar caure un cop de palma en aquell camp de roselles? ¿Quina victima era capaç de reptar-los, si a l'anar a reptar feien riure?

Devegades ja ho provava la mestressa d'ensenyar-los una miqueta de modos; però, cah!... al bo dels modos i dels consells sortia alguna avellana d'alguna butxaca imprevista, i adéu modos i avellana. Molts cops, quan hi havia un moment de *paro,* ja provava d'iniciar-los una mica de doctrina; però, al ser al primer manament, elles ja eren al primer descreiment i ja hi tornavem a ser. Molts cops ja hauria volgut, la victima martiresa, inculcar-los les beceroles; però, beceroles has dit? Encara no'ls parlaven d'això de saber de lletra, que començava un cant general, un crit de re natural que era molt pitjor que'l *llanto;* molts cops, cançada d'aquest trasbals, anava a reposar a la cuina; i aixís que sentia quietut tornava a entrar al galliner, i... *vaya, alanta,* galliner: havien obert la tanca i, com els cargols del cistell, no n'hi havia quedat ni una: totes eren carrer amunt o carrer

Santiago Rusiñol Obra completa

avall, fins les seves, i la viuda guardiana havia de córrer pel poble a caçar les criatures i arreplegar les que podia.

Per sort, ja hi sabien trobar a casa (i tant si'n sabien!); i a l'endemà, més empolsades que mai de l'anada que havien fet, més brutes que abans i tant cridaneres com sempre, les tornaven a costura i recomençava'l sarau. Apa, aquí: tornem-hi a ser. Vinga'l crit! Altra vegada aquell crit! Ara les sopes, la sang del nas, aquella batalla fangal, el bateig de la nina, el vi ensucrat i la coca amanida am sorra; i ara l'unglada, el cant, i obrim les baranes i cap a casa, criatures.

Pobra mestra i pobres infants! ¡Que durava l'infantesa pera la màrtira, i que poca estona, que poquet, pera'ls escapats de costura! Quan hi tornaven massa, a casa, els deien igual que als aucells: —Ja que fuges, senyal que't pots guanyar la vida. Acampa-te-la. No hi vagis més a costura: comença'l treball, i... apa!... a cavar la terra, que ja n'has sigut prou d'infant. Aquí no'ns hi podem entretenir a fer el criatura: prou feina'ns dóna l'haver-ne de tenir. La terra no ho vol que'n siguem: havem de ser homes aviat i posar-nos serios i tristos... Quan tenim ganes de riure, i de plorar, i de cridar, no estem pera apendre de lletra, i quan n'apendriem havem fet tard.

La rella i avant, minyons! La nostra costura és el terroç, i ja'ns en ensenya, de viure.

Santiago Rusiñol
Obra completa

LES VELLES

Santiago Rusiñol Obra completa

LES VELLES

Deu ser que'ls homes són al camp, que'ls joves són soldats, que les dònes envelleixen depressa; pot-ser les aigües; pot-ser la massa salut; pot-ser la mandra de morir-se; no sé què deu fer-ho; però enlloc se veuen tantes velles com en els pobles, i a cap poble n'hi havia tantes com n'hi havia en el *meu poble*.

A cada casa'n tenien al menos dugues: la sogra i la resogra; en algunes tres, perquè ja la jova s'hi començava a tornar; i en moltes ho eren totes. No miraveu per un portal, que darrera de la porta, arropida i quieta, no'n vegessiu al menos una; no hi havia filosa que no portés la seva vella; no's duien mitjons ni mitges al poble, i n'hi havia bastants que'n portaven, que no fossin fetes de les velles; no vèieu cap gat sense tenir-ne una a la vora, ni cap foc sense tot un pilot escalfant-se'ls

Santiago Rusiñol Obra completa

òssos; cap rosari sense'l seu agrupament, cap mort sense la seva parroquia, cap iglesia sense'l seu rengle, ni cap professó ni cap enterrament sense la seva cua negra que arribava de banda a banda de poble.

I quines velles, valga-m la vellesa! Enlloc n'eren tant ni n'eren tants anys, ni tenien tanta toçuderia en el viure; enlloc n'eren quasi de naixença com allí, sent-ne tota la seva llarga vida; ni enlloc, si havieu de treure un baptisme, el trobaven tant florit i menjat de rates de les estades quasi historiques que havia passat en el registre. N'hi havia que no tenien epoca, que haurien perdut fins la memoria dels seus pares si encara no'ls tinguessin vius; que tenien néts vells, que eren tradicions am vida, llegendes de còs present, còssos incorruptes am dret natural i llegitim a santedat de conserva, a la vida imperdurable exercida en la nostra vall de llagrimes.

Algunes semblaven soques d'oliveres velles i corcades, caragolades sobre d'elles mateixes; algunes, un terroç, amb el mateix color de la terra; altres s'apergaminaven, se tornaven momia d'urna; n'hi havien que s'anaven arrugant tant que era impossible'l comptar-les les arrugues sense perdre-s en aquell mapa intrincat que ja no tenia forma humana; les que's conservaven eren les que feien més pena: la carn els sobrava, com volguent fugir de la carn; i a totes, els òssos semblava que'ls

Santiago Rusiñol Obra completa

trontollessin, esperant la bufada de la mort pera caure desplomades, tot-d'una, lo mateix que un pilot de cendra.

Pobres velles! I quina inconsciencia en el viure! Am les mans plegades, amb els ulls de llantia apagada, velats i morint-se de fosca; amb el pit com una ossera; amb el còs de fusta corcada, encara s'arrocegaven pel poble; encara, mig doblegades i aguantant-se per les parets, tant corcades com elles, i am tanta pàtina com elles, anaven vivint per costum de viure; encara hi eren al món, però no més hi eren: ja eren l'escó, la caixa de nuvia de les golfes, la roba de la calaixera vella, els rosaris de la casa, la deixa polsosa i venerada que, en compte de pares a fills, se'ls conservava'l respecte de filles a mares i de mares a revesavies.

Pobres velles! Ja totes anaven de negre, com si totes portessin dol d'elles mateixes; ja totes portaven un dol de temps, d'anys i anys, de tristesa vella; un dol que no té remei, ni esperança, ni consol; una negror de viudetat definitiva; d'aquella negror verdosa que ja comença a no ser-ne de tants anys de ser negror, i d'aquella negror de panyo de funeral, plena de cera i esmolada de tants genolls que l'han fregada i tants llavis i tantes llagrimes que l'han fet tornar llustrosa. Això sí: aquest llustrós no podia ser més endreçat: sempre's creien que'l vestit que duien seria'l darrer vestit, i la roba'ls anava durant més que la mateixa

Santiago Rusiñol Obra completa

vida, am tot i tenir-la de tant bona mena. Duien mantellines que podien ser de museu i que eren del dia del seu propri casament; mitges negres que, refent-se'l taló després de la cama, i la cama després del taló, no podia sospitar-se aont havia començat la mitja; sabates de columbriana que encara eren de columbriana després d'haver perdut tantes soles en el llarc camí de la vida; i en classe de roba blanca, totes les olors de totes les pomes camoses de tantes i tantes cullites s'hi havia acumulat, perfumant-la de l'incens del camp, de la flairor aspra, de l'aroma de virtut que té la terra quan no ha estat massa trepitjada.

I això que la terra no havia sigut massa bona ni massa generosa per elles. Les havia deixat viure, això sí, a força de penes; les havia mantingudes, les havia donat fills, masses fills; però com les havia esclavisat, fent-les acotar a totes hores, com si fessin excavacions pera cercar de ses entranyes la pobra llevor del viure, i no donant-les altres goigs que aquell viure, aquell allargar, que aquell estar-se més estona a sobre dels seus terroços, fins a colgar-la amb ells mateixos.

I elles s'hi estaven. I tants anys, i tant sense fer-se'n carrec, ni quasi saber que vivien! Se tornaven velles, més velles, am l'ignoscencia serena del que espera la seva posta de sol: els ulls se'ls anaven enfonzant de mica en mica, com enterrant-se abans d'hora; anaven perdent les guspires

Santiago Rusiñol Obra completa

del foc que haguessin niat; se'ls anava abaixant el cap, com cercant inconscientment el reconet aont adormir-se, tenint per coixí aquells terroços que els reclamaven el deute del favor d'haver-les deixat despertar; i, com una llantia que s'apaga, no sentint ja amor, no sospirant, no ambicionant, fent nosa en el món, sent un moble vell, un moble usat, havent perdut el riure, havent-se'ls aixugat les darreres llagrimes; havent oblidat l'alegria, semblava talment que escoltessin el plorar de la campana, per si toqués a combregar; el seu combregar, que'ls avisés tristament que havien de despedir-se.

I allí a l'iglesia, arropides sota'l racer d'un altar pera escalfar-se l'esperit, que ja se'ls anava refredant poc a poquet; prenent una mica de vida en aquell braser de l'ànima, se les veia resant, resant sempre, sense sospirar, quasi sense fe, sense esma, polsant aquell darrer remei de la darrera esperança, però sense il·lusions de miracle. Allí era'l seu darrer refugi, i desde aquella fosca tebiona, i veient entre claror una mica de celestia espiritual, allí no feien nosa al bon Déu: la Verge era jova i hermosa, i, per velles que fossin, les esperava a totes hores amb els braços oberts i blaus, i elles la vestien, a la bona Verge! La calçaven, quasi la volcaven com una nina celestial que'ls recordava altres temps, aquells temps que havien de reflorir a l'alta gloria; i com criatures negres

Santiago Rusiñol
Obra completa

que ja han jugat prou a nines, s'adormien pels recons al compas del breçar del reso i de la nonnon de les campanes; i començaven a dormir, a ensajar-se, a provar aquella sòn que havia de durar pera sempre.

D'allí no sortien no més que pera anar a un enterro, o a una professó, o a un combregar, o allí aont hi anés amb elles, acompanyant-les de la vora la velada ombra de la mort. Quan havia passat la custodia, plena de llum i resplendor, les noies vestides de blanc, tirant flors i besos d'alegria i perfums d'esperança i incens d'il·lusions; quan havien passat els nois, com un vol d'aucells, arrenglerats am llur xerroteig en veu baixa; els penons flamejants, els homes mudats, les casulles i capes brodades, allí, a darrera de tot, sense llum, caminant, com sostenint-se un còs am l'altre, i tambalejant, totes juntes, com si un tremolor neguitós les tingués totes lligades, passaven elles, passaven les velles, sempre negres, sempre endolades, sempre funebres, nuvol del vespre i boira de la tardor que s'arrocegava pel poble com cinta negra de retaule misteriós, onada de fosca de monotona igualtat, boira d'hivern que passava baixa, ran de les cases, ran de la gent, ran del còs, i deixava en tot el poble una fredor esglaiadora.

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'HOSTAL DE L'ÓS

Santiago Rusiñol Obra completa

L'HOSTAL DE L'ÓS

Amés de Cal Beco, encara hi havia hostal al poble, i en deien l'Hostal de l'Ós, per un fet que hi havia passat.

Era l'hostal d'aquells de gran amplaria pera enquibir-hi tot el material de tranzit de persones i bestiar abans d'engegar els trens, concorregut allavores per lo bo i mellor del personal de carretera; plena sa amplaria de mules i cavalls separats per mires de celos i rancunies de bestia a bestia; plena la golfa de gra i palla, les parets de vestits i collars i cofies de cada dia i picarols i borles pera les festes de precepte; la cuina plena de pisa, fum, olor de costelles i crits entrevessats de carreters dient paraules sobreres pera ornament de la conversa, i xiulets i veus de manament, i cosses i moviment d'orelles, per tot arreu, allavores; i ara desert, quiet com convent abandonat, més ample

Santiago Rusiñol Obra completa

que mai per la buidor, vestit am parets gastades, aon ressona la paraula com dins d'un celler sense bótes.

A l'entrar se trobava'l gran pati pera despullar el rengle de mules i deixar el carro aguantant-se amb els *descanç* o bé posat de mans a terra; un porxo a dalt, ple de coses sobreres de llavores, deixes de temps feliços, rovellades i arnades, penjant am color de golfes; per terra, una cassola voltada de gallines, un cadell coniller, moll d'ulls i aixut de roba, am més morro que carn, sortint-li més òssos a l'esquena dels que li entraven per una boca de peix, i amb un pegat al front pera curar-se'l garrotillo, i bordant i reculant tot remenant la cua escapçada de naixença; alguns ànecs garrells prop del femer, i un abeurador de pedra llarc com sis tombes romanes i aixut pera sempre més, am senyals d'humitat dels temps aquells de tragí i feina i riquesa de la casa.

Un cop lliures les mules de la càrrega, nues de pèl a pèl com el dia que van néixer, entraven cap a dintre seguides de les mosques, fins a l'estable, que's trobava en la fosca de dintre. Allí la menjadora era llarga com aquell abeurador, llarga pera menjar-hi de través quaranta mules amb els seus cavalls corresponents i la familia; llarga, sí, però sense estovalles ni *pienso* ni pensar-hi, a tall de taula desparada, buida, com regueró sense aigua, fet de fustes podrides; per terra palla *antiga*, i pel sostre

Santiago Rusiñol Obra completa

un teixit de trenyines com sostres de l'Alambra, com artesonats de blondes, com bambalines de pols i estalactites, flonges, espesses, unes com panyo, altres obertes com paraigües, algunes aguantant-se amb estribos lleganyosos que venien de lluny com pera pasar-s'hi la maroma, altres brodades com puntes de Ruen i de Brusseles, i totes am l'aranya a dintre, vigilant aquelles mosques que arribaven a coll-i-bè de les mules.

Un cop aquestes entaulades, els carreters passaven per la cuina, negra com una cambra d'un mort de nomenada, i anaven al menjador, gran també i desmantelat, am l'altra menjadora de persones, més llarga encara i am més lloc, perquè s'hi podia seure a cada banda; però sempre buida i extesa i plena d'aviram per sobre, passejant-s'hi de viu en viu i no rostida com abans, quan el *carril* malehit no passava i no hi havia trens mixtos ni de carga.

D'aquell temps no'n quedava més que la vella (una altra vella), arropida tot el dia com totes, vora'l caliu d'aquell escalfa-panxes negre; uns restos quasi vius de persona, entretinguts a la terra per descuit de morir-se; un lligament de nervis voltats d'arrugues vorejades d'altres nervis am més òssos a dintre que'l cadell; una fantasma, parlant sempre del passat, del temps de tranzit, de l'era carretejable, an els pocs carreters que s'hi aturaven encara.

Santiago Rusiñol Obra completa

Un dia, per atzar, n'hi havia set o vuit, tots plegats en un recó com un pilot de bescambrilla: un d'alt i gros, ventrut de per tot arreu, gravat de cara i d'orelles, arremangat fins als colzos i guarnit am dugues patilles retallades a la cara com dos camps de rostoll; un altre de magre i cama-prim, presumit de pantalons, amb el clavell a l'orella ple de pols, am trenzilles a tot gasto i un cor de cuiro an els colzos; un altre de montanya, am gec curt i barretina, més moreno que tot-hom, més sapat, més ample de pantorrilles, i am més clatell; un d'Aragó, calça-curt i ben faixat; un del Pla, i tres més del rengle i del gremi de carreters.

Feia estona que havien acabat les provisions de boca, i estaven escurant els recons de la beguda; un dinar, fet de coses fredes: tomaques capbuçats entremig de fulles d'escarola, a sobre d'olives seques i antigues, guarnides d'estirgassalls d'un bacallà que havia passat més temps sobre la terra que a les fondaries de la mar; arengades am més rovell que peix, resseques i cor-secades d'anar pels recons de la cuina; un vi de l'any, i molt pa de l'any passat; atmetlles torrades *d'allavores,* i pa altre cop, i un trago més pera aixugar la set que dóna la carretera. Feia estona que havien emprès la conversa i anaven les paraules més florides taula avall, els xuics petaven com la tralla i no quedava lloc pera enquibir-hi paraules de tant plena que quedava la conversa i atapaïda dels renecs més capritxosos,

Santiago Rusiñol Obra completa

quan tot d'un plegat aquell cadell de la porta, aquella bestia nerviosa, aquell tramat de nervis am cua, va fer un crit de criatura que s'ofega, un crit de quint acte de tragedia, un crit de terror com si li haguessin enclòs el morro amb una porta, un crit llarc i estrident d'auxili, que va aixecar als carreters com un sol home i els féu córrer tot-d'una al pati gran de l'entrada.

*
* *

Era mig fosc, la llantia del portal s'havia mort per falta de beguda, i a la part de fòra, esperant que'l cadell callés i el sentissin, hi havia un bohemi demanant entrada a l'hostal, seguit d'un ós, que era'l fulano que feia moure tanta brega. Era'l bohemi un home d'aquells que, segons com se'ls mira, semblen tenir vint anys, i segons com cinquanta; moreno am llustre, am llustre a la pell i a la roba i sobre tot a les civelles; d'ulls negres com dos forats de gatonera; de nas tirant per ample i llavis molçuts a sota; de cabell llarc i ondulant, verge de pinta, i resseguit pèl per pèl de pomada sense olor; vestit com el pare de Mignon, però am roba més bruta i sense trenzilles a les calces, i anava arrocegant els peus, cançat de portar-los a sota. En quant a l'ós, era un ós lo menos ós possible, manso com una persona, desplomat, mustic i trist, sense ungles ni caixals, i quasi sense genives,

Santiago Rusiñol
Obra completa

amb una duricia al morro de tant temps de portar-hi la cadena, ab un bossal pera enganyar a la parroquia fent veure que encara podia mossegar, amb un trocet de cua estantiça i pelada com un morro d'elefant; tant ple de pols tot ell, que semblava un ós blanc anat a menos que no havia fet el creixent, i que'l duien de terres fredes a terres més tebiones pera curar-li una anemia de naixença.

Va demanar entrada'l bohemi i va treure'l morrió a la fiera, ab cert esfereiment dels carreters, que la miraven de lluny, amb el respecte que imposa sempre una bestia forastera; va fermar-la a la porta am la mateixa cadena del morro, i tots plegats van entrar a dintre a veure menjar al bohemi, que duia la gana de temps, i va despatxar el sopar en un obrir i tancar de boca.

—Mestre, deveu venir de molt lluny,—li va dir el carreter de les patilles.

—De molt lluny,—va respondre'l bohemi en un català atravessat de moltes llengües.—L'ós i jo havem seguit mitja Europa, i ens toca seguir l'altra meitat, si no tenim cap desgracia.

—Sí que haveu de seguir terreno.

—Per ara a mi no'm falta'l dalit, i l'ós és jove.

—¿Voleu dir que aquesta bestia és *conforma*?

—Mireu, minyó: el meu *compañero*, tal com el veieu, sumís a l'obligació, i d'un caracter assentat, quan té algun incomodo que s'ho valgui, és capaç de fer cara al que l'empaiti, i menjar-se'l de

Santiago Rusiñol Obra completa

cru en cru, sense escupir-ne un osset, ni 'l més petit tendrum, ni la torna dels cabells i les desferres.

—I, doncs, ¿que mengen persona a tot gasto, aquest bestiar? — va preguntar el del clavell.

—No'n mengen sempre, perquè no sempre 'n poden menjar. Però més de quatre vegades li he tret criatures dels dits, i fins còssos grans en el moment d'emportar-se 'ls a la boca. Això de l'ós és una cosa tant refiera, que no més tasten aviram de pèl o bé d'escata. Res de verdures, ni rostits, ni costelletes, ni arengades, ni menjars flonjos: cavall, goç, cervo, cinglans i algun gatet per compromís, a falta de caça major. Doneu-li 'ls requisits que volgueu, i tots els despreciarà per un troç de pantorrilla.

—Déu me'n guard de donar-l'hi, — va dir l'aragonès. — Es la prenda que al meu poble 'n fem més cas. I escolteu: aon les aneu a buscar aquesta mena de bestioles?

—Hi anem als boscos del meu país. Allí, al punt de la una, esperem que dormin sota un arbre, perquè fan la mig-diada com les persones d'edat; vigilem que no vigili la familia, i, un cop inspeccionat el terreno, ens hi acostem de puntetes, i... amb una xarxa espessa 'ls lliguem de modo i manera que no puguin cridar ous a vendre. Un cop a dins, encara no's distreuen una mica se 'ls forada 'l morro amb un ganxo, se 'ls carrega la barra a coll i vinga ballar de malgrat, i garrotada fins que 'ls

Santiago Rusiñol
Obra completa

tenim avesats a rebre, que és cosa que costa molt d'avesar a les besties i a les persones.

—M'estimo més tractar am les mules,—va dir el carreter del cor als colzes.—Al menos les nostres besties no'ns fan veure am un afront d'esmorzarse un peó de carretera. Si aquest ós fos meu, el posaria a la llarga i li ensenyaria a viure. Vaia uns genits, amb aquell posat de manso que tenen. No'm dongueu subjectes que tinguin la fesomia enganyadora. El pa, pa, i el vi, vi; i si la bestia té alguna queixa, que la digui al davant de la persona interessada.

—No'm feu cremar, carreter: ell és noble i no mossega si no té de mossegar, i l'afront que li feu, ni jo ni ell l'aguantem. Això de la cara enganyadora no li dirieu a la cara sense que us clavés una unglada feridora.

—Lo que dic al darrera ho dic al davant, i no reculo.

—Carreter, mireu que'l crido...

—Crideu-lo tant com volgueu.

—Doncs, ara m'agradarà sentir-vos davant de l'interessat,—va dir el bohemi. I se'n va anar cap a l'entrada a buscar l'ós, am sensació de tota la concurrencia, que, posats drets am les tralles, esperaven el careig de l'ofès i l'ofensor, no séns temor de tenir quatre paraules am qui no coneixien am franquesa.

Santiago Rusiñol Obra completa

*
* *

Valga-m Sant Antoni Abad! L'ós havia fugit. El bohemi va fer un crit pitjor que'l del cadell no feia gaire. Séns dubte, el morro havia cedit, esquinsant-se, després de tants anys de sotragada, i, lliure la bestia d'aquella arrecada d'indio, se n'havia anat a la montanya a guanyar-se la vida pel seu compte, menjant-se carreters i criatures i fent malbé la vianda. El bohemi estava groc com Sant Francisco, no sabia aont anar, plorava la destroça que faria aquella bestia calavera; veia'ls hospitals plens de gent mig rosegada, les camilles anant i venint per la carretera, les mares plorant, i ell pagant multes a guarda-boscos i a moços de l'esquadra; i els carreters, esfereits també i renegant més que mai, buscaven armes de foc pel menjador, pels armaris i fins per les menjadores, no trobant més que'l ganivet de la taula. Amb ell i quatre tralles van sortir a caçar la fiera.

El soroll que van moure en aquell poble no's pot descriure. Els homes tancaven les dònes a casa; l'arcalde donava ordres desde dalt de la finestra; l'agutzil buscava armament; l'apotecari molia polvos pera'ls sustos; el metge preparava benes i desfiles de cotó ben fenicades; ploraven fins les criatures de pit; i el jovent despertava a tot-hom i es despedia de casa, amb el cor noble, content

Santiago Rusiñol
Obra completa

de deslliurar el seu terrer d'aquella bestia maligna.

Ja dividits en guerrilles corrien uns per la plana; ja d'altres anaven a sortir despreciant l'existencia; ja arribaven noticies contradictories, ja's preparava més armament i més municions de guerra... quan de l'hostal, sortint la vella aquella que dormia a la llar, escabellada i com boja, va cridar:

— Correu, minyons! Tenim la fera a la cuina!

*
* *

Tots hi acudiren, i poc a poc se van acostar agrupats, van formar el quadro i van mirar, am grans precaucions, per la reixeta.

L'animalet s'havia menjat la carn-d'olla rescalfada, i buscava més vianda a l'armari. Tenia gana. La bestiola! Tota la seva fieresa era gana! L'olor de les costelles, les grans privacions de la vida, l'anar pel món l'havia reprès de tal manera que havia anat a fer un boci, com l'home més campetxano, deixant-se de raons i fiereses.

Un cop se va veure sorprès, se va avergonyir en un recó, llepant-se'l morro, encara brut de pilota, i no va dir ni una paraula, mentre'l bohemi, tirant-li la cadena al coll, va dir, cridant, an els carreters:

Santiago Rusiñol Obra completa

—No tingueu por, cavallers! Per ara he pogut dominar la bestia fera, sense que corrés la sang en el poble. Gracies al meu valor, avui han nascut un futral de criatures.

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'AMOR

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'AMOR

I doncs, Josep, de qui porteu dol?

—Que no ho sap? Fa dos mesos que's va morir la de casa.

—Home, ho sento.

—Jo també vaig sentir-ho molt.

—Ja ho crec.

—Però, ja veurà. La vida i la mort Déu la té, i havia arribat la seva hora. El consol que tinc és que se li va fer lo que's va saber i no li varem plànyer medecines. Fins vam tenir metge.

—Què dieu!

—Sí, senyor. Ell la va portar fins a ultima hora.

—Ja devieu tenir un bon trastorn...

—Què s'havia de fer! Però vaig cumplir sa voluntat, i estic tranquil.

—Quina voluntat?

—La de tornar-me a casar.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Ja torneu a ser casat?

—Sí, senyor. Per voluntat de la difunta. Abans de finar, la pobra, va cridar-me a soles i va dirme:

«—Mira, Josep: jo'm moriré avui o demà. Tu't quedaras sol. Aniras mal menjat i mal cusit. Tu necessites casar-te aixís que falti...

»—No ho creguis!—li vaig contestar.

»—Sí: tu necessites casar-te. Ja hi estas fet i em trobaries a faltar.

»—No ho creguis, dòna,—li deia jo pera consolar-la.

»—Deixa-m dir,—va replicar ella.—Ja que tens de fer-ho, és la meva voluntat que't casis am la Carmeta. Es molt bona, molt treballadora, molt endreçada i mira molt pera la casa. Promet-me, abans d'anar-me'n, que't casaras am la Carmeta.

»—Si és la teva voluntat...

»—Sí que ho és.

»—Doncs, mor tranquila», li vaig dir. I veliaquí.

—Què voleu dir veliaquí?

—Vui dir que vaig anar a trobar la Carmeta i li vaig parlar d'aquesta manera:

«—Mira, Carmeta: am la difunta havem tingut aquesta assentada. Va demanar-me, al peu del tumbol, que'm casés am tu desseguida, perquè tu ets treballadora, mires pera la casa i em convens. Jo no hi tinc empenyo en casar-me, però aquesta

Santiago Rusiñol Obra completa

és la voluntat de la difunta. ¿Vols cumplir-la, la voluntat de la difunta?»

—*Bravo!* I què va dir?

—Va cumplir la voluntat de la difunta.

—Molt bé! Però, escolteu: que ja l'estimaveu a la d'ara?

—Ai, ai! Que's té d'estimar pera casar-se? Això ve després. Ara és la de casa, i no'n puc pas estimar d'altra que la propria. Ella és la mestressa, ella mana, porta la casa, em cuida... Encara'n vol més d'estimació?

—Però, que no us enamoreu aquí en el poble?

—Vol dir si tenim relacions?

—No sé com dir-vos-ho. Vui dir si abans de casar-vos no us dieu que us estimeu...

—Això ve després!

—Que tant després! Tot ve després en aquest poble! Vui dir si no feu algun petó a la promesa, si no li dieu coses a l'orella, si no l'abraceu, si no li doneu conversa...

—Prou! Ho fem a les que no són pera casar, per aprenentatge. An aquestes ja'ls en fem devegades d'això de petons i abraçades; però no convé fer-ne masses.

—I per què?

—Perquè molts cops ens hi hem de casar per força, i això de casar-se ha de ser una cosa que ha de venir de bon grat.

—I què enteneu per bon grat?

Santiago Rusiñol Obra com

—Que ella porti un passament; que si pot dur terres, mellor; que hi hagi bons capitols; que sigui estalviadora; que tingui salut i que no tingui massa gana.

—Fins mireu lo del menjar?

—Déu ens dongui gana am mida! ¿Què'n treuriem de tenir-ne massa, de gana, si'ns faltava patrimoni? L'home ha de portar el dinar, la dòna'l sopar, i les criatures ajudar-nos quan sigui hora.

—Que'n teniu moltes de criatures?

—D'aquesta, cap.

—Home, ja m'ho penso. Vui dir de l'altra.

—De la morta'n tinc vuit de vius i cinc al cel. S'havia portat molt bé la difunta. Mai havia reposat de tenir-ne. Cada any, en sent al Febrer, si fa no fa, n'enviava una al món. Era molt bona criadora, i, menos els que s'han mort, tots estan bons, i tots terregen, i pugen drets iguals, i amb un braó que dóna gloria. Li dic que era una dòna d'empenta.

—Que estimaveu més aquella que aquesta?

—Es igual. Ab totes dugues sóc casat. Aquella feia més temps i li sabia més l'aire; però aquesta m'ha sortit ben passadora.

—Que ja...?

—Jo'm penso que sí.

—Doncs, fins a tretze, company!

—Déu dirà. Els homes hi som de més.

—No tant com això.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Tots portem la planeta escrita. Jo no sé de lletra, però ja'n sap la planeta per mi. Ella escriu, escriu, i ja'ns envia a dir allò que més ens convé. La taleia ha de ser pujar la casa. Am la primera vaig pujar un pis; am quatre quartets que aquesta té, faré les golfes; jo hi poso'ls fonaments, i aixís se pugen les families.

—Doncs, Déu us dongui molts pisos.

—Amén.

—Es a dir, que us tornarieu a casar?

—I, doncs, què havem de fer? Am què vol que matem el temps en el poble? No veu que les vetlles són tant llargues?

—Ai! Sí, que ho són!

—De les cinc que's fa fosc, a l'hivern, fins a les vuit que anem al llit, ¿què vol fer sinó jugar a tenir familia, i a sentir-los cridar i a donar-los alguna plantofada, i fer-los el cou-dinar, i veure-ls enfilar el creixent lo mateix que mongeteres?

—Parleu molt natural, Josep.

—Sempre hi parlo. Jo també n'havia fet d'aquella mena d'abraçades, i de dar-nos algun pessic, i, mal m'està'l dir-ho, fins algun petó escadusser i quatre patacades ben dades; però això són taleies de poc seny i poc producte i molt gasto. Quan vaig volguer-me aturar i plantar casa de casat, vaig dir-me: «Entera-t, Josep; informa-t, i, un cop segur de lo que demanes, demana i vinguen capitols!» Vaig fer fer la demanda de paraula, i, presos també'ls

Santiago Rusiñol Obra completa

informes per lo que toca al servidor, també'ls van sortir bons; i vaig parlar amb ella dels informes i de quatre cosetes més, i ens van benehir per l'iglesia.

—Ben benehits siau.

—Sí, que vam ser-ho, i per molts anys. En quant a la d'ara, vaig estalviar-me molts passos, perquè, com li he dit, els informes i demés me'ls havia dat la difunta.

—La voluntat de la difunta.

—Sí, senyor: la voluntat de la difunta.

—I sou feliç?

—Què vol dir?

—Vui dir si viviu en santa pau.

—Bé devem viure-hi.

—I tots us caseu aixís, en el poble?

—Els ben casats sí, senyor. Ja n'hi ha que'ls casen per un pas mal donat, en el temps de la calor i de la sega. Fins, fa anys, n'hi va haver un que no més se va casar per la via del Civil; però aquests no la pugen dreta, la paret: no més tenen una familia, i encara depressa, i després l'un llaura en un camp i l'altre fangueja en l'altre. Els casats am calma i am manaments, sempre miren si posen els peus a terra. Que no és conforme lo que dic?

—Ja ho crec que és conforme!

—Som aixís al poble! Aquí que no'ns vinguin pas am cabories de civils: els pares ens han ensenyat aixís, els avis an els pares, i an els avis els més avis. Sempre ha sigut, és i serà que l'home cerqui

Santiago Rusiñol
Obra completa

companyona, i que si la perd en cerqui una altra. Que no hi toco?

—Ben tocat!

—Doncs, dispensi.

—Aneu, que us he fet parlar molt, avui.

—Es ben cert. Feia anys que no havia tingut tanta conversa.

—Aneu a veure la dòna, que esteu en lluna de mèl.

—En lluna de què?

—En lluna nova.

—Ah, sí, senyor! N'és el temps.

—Doncs, aprofiteu-lo, el bon temps. Vull dir-vos el bon temps de la de casa, de la propria, de la dòna.

—Ui! Prou que durarà la dòna! D'aquesta no més en tinc pera tota la vida.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL JOC

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL JOC

No hi havia dubte de que en el poble estava privat el jugar; però de que se jugava, encara n'hi havia menos, de dubte.

Em sap molt greu denunciar-ho; però és tant cert que se jugava, com és cert que estava *prohibit*.

Però, *pregunto:* ¿què tenien de fer aquella bona gent pera distreure-s? Els que sentien vocació pel vici, ¿com el podien exercir sinó jugant? Els aficionats a emocions, ¿com podien emocionar-se sinó veient els interessos com anaven i venien, i sobre tot com se n'anaven?

Ho torno a repetir: no hi ha pas dubte de que se jugava. No diré que's *giressin* grans quantitats; ni diré que hi hagués cases fortes; però que hi havia cases jugadores era tant cert com si ho haguessin vist tres testimonis d'aquests que tenen firma i credit.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Al cafè de *La Esperanza* se jugava; a la taverna de la plaça se jugava; a la de la placeta se jugava; se jugava al *Casino Moderat,* i se jugava per tot aon tenien cartes. I, *ademés,* jo no sé quina mena de jugar tenien en aquell poble, però és el cas que tot-hom perdia. Fòra'l cafeter, que quan jugava també perdia, els demés no eren jugadors: eren perdedors; tenien el dò de la negra, l'acert i l'instint de la contraria, l'ull segur de no endavinar-ne ni una i el voler d'anar-se'n a casa lleugers d'ermilla i clars de butxaca.

Al cafè de *La Esperanza*'l jòc era de més crits i més cops de puny que perdues. Jo no sé a què devien jugar; però cada dia en una taula del recó s'hi posaven el Beco i el tartaner, els portaven unes cartes brutes i ben caragolades, i encara no les tenien als dits començava'l crit, el cop de puny i el rebotre cartes a la taula. «*Arrastro! Arrastro! Arrastro!*» cridava'l contrari; i passaven dugues o tres hores dient que arrastraven, i aquella vida arrastrada costava, an el que perdia l'arrastro, dèu centims de cafès, dèu més de copes, i quinze si era diada de festa.

Més enllà jugaven a una altra mena de jòc, que's coneix que hi podien pendre mal pels noms que deixaven anar i les amenaces que's feien. «Envit!», deia l'un; «*Truc!*», deia l'altre; «Doncs, jo retruc!»; «Doncs, jo tres trucs i repicó!»; «Doncs, en val nou!»; «Doncs, jòc a fòra!»; i

Santiago Rusiñol Obra completa

quan deien «jòc a fòra» hi havia una consternació tant seria, que tremolaven totes les copes, els de l'*arrastro* i fins el que feia'l solitari. Es veu que era un crit terrible. Devegades, després d'haver-lo donat, tenia d'acudir-hi'l cafeter en persona, perquè era molt extrany que al donar-lo no's trenqués més pisa i es malmetessin més cartes que la valua de lo que jugaven.

Com se veu, a *La Esperanza*'l jòc era ferm d'accionat, però fluix de giro. Costaven més les cartes, els marmols que esquerdaven amb aquell cop de puny tant seguit, i el gasto de trencadiça dels exaltaments imprevistos, que lo que donaven a guanyar i lo que s'exposaven a fer perdre. Allí a *La Esperanza* era l'unic lloc que sempre perdia'l cafeter, perquè jugaven per ell i jugaven a fer-lo perdre.

An *El Pensil* ja anava més serio. Allí tenien billar propri, i cada diumenge'l destapaven, i a la tarda jugaven al trenta-hu, i tots eren gent que *freqüentava,* que tenia *tracte* i que sabia fer travesses. Fins el billar n'era, de serio. No era d'aquells billars *enclenques* que sembla que's tingui de tirar amb escura-dents: era un billar fet de confiança per un aficionat del poble, d'aquells reforçats, que lo mateix poden servir pera jugar que pera passejar-s'hi per sobre. Les cames eren groixudes com les potes d'un elefant; a les troneres hi cabien sis bolas (i quines boles!), i no sé

Santiago Rusiñol Obra completa

les que arribava a tenir, de troneres, perquè tot ell erà ple de bosses; i, referent al panyo, quan hi corrien les boles no hi corrien de puntetes com si duguessin espardenyes, sinó que brincaven com si trepitgessin grava. Això sí: tenia torrents, el billar, i pera jugar-hi tenien de coneixe-s les dreceres i deixar caure la bola i que ella corrés pel seu compte.

Això'ls jugadors ja ho sabien, vaia uns ells!, i se'n valien molt sovint. Allí hi havià lo mellor del taco, i una partida de trenta-hu en *El Pensil* era una sessió d'academia de les lletres, que acudien a mirar asseguts al volt del billar tots els amics de la casa. Cada jugador tenia la seva tactica. En Jepet, per exemple (un segon del coro), am tot i ser carregat d'espatlles, agafava'l taco, l'enguixava ben enguixat, mirava'ls *palos* un ratet, i encara tornava a enguixar. Allavores tirava, i sempre'n feia caure un o altre, o tots, i en sobraven o en faltaven; però la qüestió és que ell feia tantos. En cambi, el senyor Jaumet, director del coro, tenia un cop de taco terrible: quan feia córrer les boles, allò semblava una carrera de carros: les boles botaven, saltaven per sobre dels *palos*, i molts cops a sobre la concurrencia, que quan el veia tirar ja prenia precaucions. En Joan, un baix, ja era tot una altra cosa: aquell tenia un tirar molt serè: deixava no més córrer la bola, i apa: la bola que fes el seu fet, que ella ja sabia aont anava; i si

Santiago Rusiñol Obra completa

no feia trenta-hu, feia trenta-dos, que ja és prou; i si no acabava ell la partida, de segur que l'acabava'l Noi Gran, el més ferm del coro i el més terror de la banda. Aquell sí que allí aon posava l'ull posava la bola. Tirava, se girava d'esquena, dient: «Aquests són», i se n'anava al cobro a la caixa.

Això del cobro no era sempre una cosa tant senzilla, ni reposada com corresponia an el poble. Devegades, per si les boles *mamaven* o no *mamaven,* tenien de passar tots els jugadors, d'un a un, mirant-se contra claror les boles, pera veure si un paper de fumar hi passava; i, tant si passava un paper com si un llibret, sempre acordaven que mamaven. Devegades, sobre si era brut o si era nèt, si estava arrambat o desarrambat, hi havia un crit general que's veia bé que eren coristes; donaven cops de tacos al billar, rebotien les boles per sobre dels *palos,* i més de quatre vegades varen tenir d'acudir an aquell quadro de regles i posicions del *noble juego de billar* pera que'ls aclarís el conflicte, perquè lo que és els que miraven no n'aclarien cap, de dubte: s'exposaven, aclarint-los, a rebre ells, i ells no estaven per cabories: ells volien badar, i no que'ls fessin sets a la roba una gent que estaven tant avesats a fer-ne en el panyo de la *carrossa.*

Ja està vist que en *El Pensil* el jòc no era tant serè com a *La Esperanza;* però... encara eren bro-

Santiago Rusiñol
Obra completa

mes en quant a classe de jòc. Aont anava de debò i a fer mal i a rebre-n era al *Centro Artesano*. Allí fins s'hi havia d'anar de nit, i am fosca, i am diners, i fins tenien vigilant a les dugues portes, que, vigila que vigilaras, no deixaven la vigilancia, ni quan jugava'l jutge, ni les autoritats del poble am totes les minories.

Allí jugaven a la mateixa biblioteca, com a lloc el més amagat de la casa, am quinquer exprés d'aquells que no facin malver la vista; taula verda amb el plano de les bones i les males, am coixí de malalt pera'l banquer, i am tots els requisits externs i interns que aconsella la prudencia en aquests casos.

El banquer, am dèu duros al davant, descambiats en peces menudes, tenia'l potet de daus, i, donant copets a la taula amb una xicra de cuiro, —*crac-crac, crac-crac,*— feia lo que se'n pot dir el reclam del jugador, i amb aquells ossets els cridava i anaven compareixent com gallines ensenyades.

De primer ningú s'arriscava: volien veure'l jòc per què la *daria;* volien anar a jòc, i prou que hi eren a jòc! Provaven, consultaven l'experiencia de la sort, i arriscaven mitja pesseta, en guanyaven mitja; i quan veien que havia bufat tres vegades el vent de la mateixa direcció n'hi havia un que s'escalfava de cap i, pataplam!, hi posava un duro.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Perdut. El banquer tremolava, però sempre perdia'l del duro.

Ell que sí, que dos.

A dintre.

Quatre.

A dintre.

Molt bé! Prou. Havia acabat els dèu duros, i els demanava al del costat, que'ls havia guanyat de mica en mica am tota la paciencia.

El del costat dels de la perdua també s'exaltava, els perdia i els demanava al perdedor, que allavores ja 'ls havia repescat; el veí reprenia, perdia i els emmatllevava a l'altre veí; i aixís avall, i més avall, i volta-la sempre, al poc rato aquells dèu duros ja havien donat dos toms, i, a l'haver fet els tres toms, el banquer no tenia fondos, ni'ls jugadors, ni cap de la concurrencia.

Tots havien perdut; tots. Es que és prou! Tot-hom perdia en aquell poble, però tots sortien contents. Aon devien ser aquells dèu duros? Pot-ser els tenia'l cafeter.

—No pot ser, —deia un; —el banquer els hi havia emmatllevat.

—Pot-ser ni existeixen. Pot-ser eren de broma. Pot-ser tenim una bena als ulls.

—I què hem de tenir-ne, de *bena*. *Señores:* jo'ls he tingut a les mans.

—Jo també.

—Jo també.

Santiago Rusiñol
Obra completa

—Jo també.

(Aquí tants també com jugadors.)

—Si avui vaig a jòc, guanyo.

—Jo també, etc., etc.

—Però ja guanyaré un dia o altre.

(El mateix jòc dels també.)

—Però sempre ho dic, i... perdo sempre.

Aquest cop el «també» varen dir-lo tots alhora i se'n van anar a la nona tots perdent; però amb els mateixos quartos que duien.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL CASTELL

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL CASTELL

An en Genís Montaner

El castell era'l fielat.

Al veure al peu de la carretera aquella casa de fang, am parets de fusta corcada, amb aquella teulada de Robinson casolà, amb aquell hortet sembrat de llevors de *juerga,* amb aquella persiana feta de llistons arrencats del gavial d'una cria de conills, tant empolsada i tant barraca, ningú hauria pogut sospitar que fos el castell del poble.

Doncs, sí, senyor: era'l castell.

Els castells d'abans tot se n'anava en parets fermes, en portes folrades, en ponts com més llevadiços millor, en escletxes pera fer mal, en forats pera tirar-hi oli bullent, en torres de gran *vista* i panorama, i en barbacanes pera *ofendre;* però avui el castell, en els pobles animats de poques ànimes, avui, és el fielat.

Avui res d'olis bullits, ni sagetes, ni bombar-

Santiago Rusiñol Obra completa

des: empenyos, empenyos i més empenyos. Avui res de *cataculpes:* la cataculpa, el Gran Cataculpa, és el cacic; res d'escales de corda: els graons del govern civil són la *brecha;* res d'assalts: els assalts se fan a l'urna; i el que té les ungles més llargues, assalta, cataculpeja i se fa feudal del fielat.

El fielat, amb els consums que hi van dintre, era l'unica ambició politica dels que tenien ambicions, en aquell pla de la calma; ser burot en quefe era'l carrec més senyalat i més carregat d'*honrilla,* en aquell desert de vanitats; portar pel manubri la màquina administrativa era la creu més gran creu Isabelada, més Carlosterciada i, sobre tot, més pensionada.

Pera tenir els honors de fer de pare tasador hi havia dos grans partits que *turnaven* en el poder: l'avançat i el reculat, els dos sota-caciquets, els dos sota-cataculpetes, els dos comitès del *turno,* els companys de causa politica, i tots els empleiats desempleiables de tota aquella comuna. Els avançats volien: *primero:* els consums pera ells; uns consums democrates, laics, autonoms i sinalagmatics; uns consums sense intervenció ni llibretes de l'Estat; uns consums ben lliberals en el cobro i ben fraternals en el pago. Els *reculats* volien també: *primero:* els consums també pera ells; però uns consums de dia de peix; uns consums amb els seus dies d'indulgencia espiritual, però amb el cobro temporal; uns consums reconeguts per

Santiago Rusiñol Obra completa

l'Estat i per l'Iglesia; uns consums amb ordre; uns consums am modos, am maneres, Lluís XIV; un repartiment equitatiu pera tot-hom i digne pera'l fielat. Els dos sota-caciquets eren: el de l'avançada, un que havia estat *retrógrado* i que havia anat avançant poc a poc, fins a plena llibertat de cobro de consums lliure; i l'altre, un *demagogo* penitent que s'havia anat reposant per desenganys i punyalades que li havien donat a l'Ideia; els dels *turnos* eren els amics dels dos *bandos,* bona gent tots ells, i enraonats, i seriosos, però un puntet si és o no és entregats a la vagancia. Ara, en quant als empleiables, als homes de punxó i registre, eren la torna de la màquina, la darrera roda, els infeliços guarda-agulles, pobres viciosos i una mica jugadors capaços de degradar el mateix fielat i fer-ne un castell de cartes.

Ja presentat el personal, tots am tanta fieresa i tant de l'Ordre del *Puntillo,* figureu-vos les batalles que tindrien pera pendre-s i pera rependre-s aquella invicta fortalesa. Pujava'l Gran Cataculpa *lliberarable:* escombrada, dissabte i fòra tot-hom de la barraca. Baixava aquest i pujava'l Neo-Consums: fòra'ls altres, fòra'l partit, fòra les llibretes, fòra'ls rebuts, fòra'ls comptes, fòra'ls talonaris, fòra'ls comprovants, fòra tot, menos la barraca: la barraca era inviolable, era la llar de la politica, la casa pairal del sufragi, la torra de l'homenatge i l'Iglesia de *ida y vuelta* dels que entraven i sortien.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Era fixa, la barraca; era un arbre cap per avall, am totes les arrels enlaire, sostingudes per les *capes* directores, i les branques a la terra aguantades per la sumissió del poble; era ferma, era'l banc més popular, la caixa d'estalvis del pobre, i la finca més productiva i la més ambicionada. ¿Que els homes no hi envellien? Aprovat; però'l temps que hi podien viure eren temps curts, però feliços. ¿Que estaven enguniosos pensant en aquell demà del partit? Paciencia: tot puja i baixa en aquest món, i ells, també, per ferms d'*ideia* que fossin, hi entraven, a l'evolució *perenne*. ¿Que allò era una interinitat? També ho és la vida, i el patir, i fins els comitès i fins el mateix Cataculpa. Tot ho era d'interí; tot. Fòra'l mateix fielat, no més hi havia tres coses que hi fossin assegurades, en aquella torra de marfil del consum indagatori: un goç de pols que, manés el qui manés, no's movia del castell; la bascula de Justicia, sempre a punt de no administrar-ne, i un jove afeitat que, fos el partit que fos que tingués el poderiu, hi passava tot el dia, en un recó, caragolat a una cadira i tocant una guitarra.

Lo demés era la tertulia, la *peña,* el centre, el cercle, que cambiava amb els temps, i es tornava lliberal o deslliurat segons qui tenia *mando*. Quan eren els de la *flama,* hi anaven tots els caps tebis (de caps calents no n'hi havien), i parlaven de reformar-ho i de trasbalsar-ho tot: volien enviar

Santiago Rusiñol Obra completa

a buscar un protestant pera que contrarrestés les creencies; volien posar sucursal de francmasons am logia i am tres punts . ·., i am venerable, i fins am *hermano terrible;* volien cambiar al Sant patró i posar-n'hi un d'idees més avançades; posar a la Plaça de Sant Joan *Plaza de Volta...i...re,* i al carrer de Sant Isidro, *carrer de l'Himne de Riego;* mantenir una mestra laica pera que guardés les criatures i les hi *inculqués* el *Progreso,* avui per demà que sortís algun lliure-pensador; fer un tancat al cementiri pera'ls que volguessin morir a soles, i, sobre tot, això sobre tot: demanar que's fes una llei ben estreta que no'ls tregués de la *casilla* i que, mentres hi fossin ells, el fielat fos sagrat. Quan entraven els *reposats* era altra cosa la conversa i les millores que volien. Volien que's posessin dos convents ben espaiosos pera poguer-s'hi retirar aquells que no volguessin viure en el trasbals i bullici d'aquell poble mundanal; que al mig de la plaça s'hi posessin tres creus de terme; que'l ser *Lluís* fos obligatori; que s'hagués de ser *Hija de María,* baix pena de tres pessetes de multa; que la campana toqués més oracions i més hores, que no's tregués res del passat, ni la pols, ni les trenyines, ni les canals, ni an ells del fielat, també sobre tot el fielat, aquell vulnerable fielat, el refugi pecatorum i el braser i el farell de la politica.

I feia de tant bon estar, pera'ls de *mando,* en aquell reconet intim! S'hi prenia tant bé'l sol i la

Santiago Rusiñol Obra completa

polsaguera, en aquell niuet de palles! Era tant dolç, tant atractivol veure maniobrar el del punxó, i preguntar amb aquell carinyo: *Hay res de pago, señores?,* i sentir el cantar dels quartos que anaven caient en el calaix com la remor d'aigua fresca, al compas de la guitarra d'aquell minyó solitari! Hi havia tanta poesia pràctica en aquell racer de canyes, que la vida, i dèu vides, i vint vides llargues hi haurien passat somniosos, a la porta del castell, a no ser aquell despertar d'aquell cambi del *turno.*

Allí, asseguts a l'ombreta d'aquelles branques de pi, miraven passar els vassalls, i ells passaven, els vassalls!, els que paguen, els que no's queixen, els humils, els pobres, i saludaven, am bondadós «Déu hi sia», an aquells feudals de barraca; i Déu no hi era, no hi era mai Déu, i els que hi eren eren els faritzeus, que semblaven anar dient: «Aneu entrant, remadet; entreu, fillets nostres; entreu i tingueu compte a sortir. Lo que us convé i ens convé és que entreu, que entreu sempre, i que us duri anys, que us duri sempre, la Gran Santa Paciencia».

Santiago Rusiñol
Obra completa

ELS TREMPALLAMPS

Santiago Rusiñol Obra completa

ELS TREMPALLAMPS

La colla dels trempallamps era una societat anonima, constituida sense estatuts, sense pis social, sense drets i sense devers, am l'unic i exclusiu objecte i fi de donar expansió a la comarca.

Era la colla de la broma.

Eren els companys bromistes, els del tro, els del llamp de Déu, els *corridos,* els que protestaven de la morigeració aconductada, els que volien rompre'ls motllos, els que volien rompre pisa, rompre lo que poguessin, rompre-ho tot, per via i conducte de la broma.

N'era president el Berro, i secretari en Vianda.

El Berro havia pujat al carrec per la seva gran força de muscles, i en Vianda per la resistencia païdora.

De bruto com el Berro, en el mal sentit de la

Santiago Rusiñol Obra completa

paraula, no n'hi havia cap a la plana; de menjador com en Vianda, ni a la plana ni a la montanya. El Berro havia fet coses portentoses: havia dormit vintiquatre hores amb un sac de farina a sobre; havia desenganxat dugues mules, i ell tot sol havia fet la feina de les dugues; havia agafat un home amb els dos dits i l'havia tirat d'un balcó pera guanyar una posta, sense que l'home vessat se trenqués no més que dugues tristes costelles; com en Sanson, i en sense cabells, també havia arrencat unes portes, i havia fet més que en Sanson: se les havia posat a casa, arrencant les que tenia, que eren una mica més velles; havia agafat el billar (i això que era'l d'*El Pensil)* i l'havia girat del revés, deixant-lo de potes enlaire lo mateix que una tortuga; i aixís com no era donat al treball, si li hagués donat per treballar, Déu sap la feina que hauria fet. Però en Vianda havia fet més que'l Berro: en Vianda s'havia menjat una lloca amb els pollets; s'havia esmorzat dos garrins que ja començaven a anar a estudi; s'havia brenat, per un *puntillo,* un pa de sis lliures, i am crostons, i sucat amb un capó i alguna altra friolera; s'havia sopat per gust un barralonet d'escudella, i altres cosas hauria fet a tenir més aliments. I no és que l'un fes forces per força, ni l'altre mengés per tenir gana: era per *sport,* per capritxo, per gust, per afició, i per això'ls havien fet de la Junta de la Colla dels trempallamps, perquè eren els més de broma.

Santiago Rusiñol Obra completa

Ja veieu, amb aquest personal al *frenta,* si'n podien fer de bé, si'n feien i si'n farien.

Aon s'ajuntaven pera fer-ne? Enlloc i per tot arreu, però generalment a la taverna. En trobant-se'l president i el secretari am dos socis reunits, ja feien junta; en sent-hi mitja dotzena, junta i broma, i en sent-hi tots, ai!... en sent-hi tots, ja podia tremolar el veinat, i el sereno, i l'Ajuntament, i totes les classes passives.

En sent-hi tots, el primer pas era sempre a fer beguda, però callats; després a fer més beguda, i callats sempre; després, traguet; després, escarxat, una mica d'aiguardent, força vi, i quietut, sempre quietut pera no esvalotar la junta.

Devegades sortien de nit, i ja començava a la taverna la junta. Posats serios, a la vora del taulell, en sessió muda, d'aquell silenci solemniós en queia un cop de puny solemnial. El Berro rompia'l foc, ningú reia, ni'ls socis ni'l cafeter. Era'l toc de començar, i d'aquell toc preparatori ja'n sortia'l taulell romput, dèu copes trencades, un estany de vi i el paisatge submarí de l'aiguardent escarxat enganxat al gec de l'amo, amb el sucre candi per sobre.

Ja havia començat el foc. El Berro estava de broma! Pas al Berro! I no destorbar-lo, que se'n veurien de bones!

Sortien sense pagar el gasto, també pera fer broma, i el taverner no's queixava, perquè no era

Santiago Rusiñol
Obra completa

soci i tenia por de rebre. Baixaven carrer avall, amb aquella quietut, amb aquell posat tranquil; i si no passava cap goç pera encastar-lo en una porta; si no trobaven cap garrí pera regalar-lo an en Vianda; si no trencaven el fanal pera fer boca, fins al ser a l'altra taverna no passava res prou digne. Allí ja era diferent: allí hi havia public, i el Berro volia lluir-se; allí no'n vessava de copes: allí vessava'l taulell, i l'alçava enlaire am tota la botellada i fins amb el taverner, que, am tot i veure-s arruinat, aprovava desde dalt d'aquell tablado ambulant, i aplaudia, entusiasmat, la força i l'*enginy* d'un parroquià tant bruto; allí agafava una bóta i se la carregava a coll, i se l'enduia pels carrers, amb el taverner al darrera, pera que no's fes fonediça; allí agafava tres o quatre concurrents, se'ls pujava a braç, i, duent-los a una altra taverna, se li enduia la parroquia d'un braçat, i també sense pagar, ni la parroquia, ni'l Berro, ni tots els socis de número.

Déu n'hi dô, pera començar el gasto!

Déu n'hi dô; però encara seguien la tasca. La junta anava caminant, amb el president al *frenta*, el secretari molt tristot de no poguer maniobrar, i el personal ben dispost, i arribaven al fielat, aon sempre hi havia tertulia.

Ja hi som. Desembarc, i vinga continuar-la, la tasca.

El primer pas que dava'l Berro era agafar un

Santiago Rusiñol Obra completa

dels punxons i veure a què la daria. Si passaven carros, molt bé: agafava un carro i el tirava a la cuneta; i si'l carreter se queixava li tirava an ell; i si's queixaven les mules, an elles, i allò semblava un ex-voto; si passava un foraster demanant pel poble, l'enviaven al poble de més avall; si passaven bótes amb el carreter adormit, punxava i en feia bótes de rego, i el poble quedava regat de vi, am gran gatzara dels consums, que tot el dia s'avorrien sentint no més el de la guitarra; però si no passaven ni carros, ni forasters, ni consum de broma, s'arribaven fins a una masia propera, despertaven a tot-hom, deien que hi havia foc a l'iglesia, feien córrer an els pagesos, feien trasbalsar la casa, i, am trasbals i l'alarma i sobressalt, sempre's perdia algun tocino, que havia anat a apagar el foc i no havia sabut trobar a casa.

Aquell porc era l'argument pera que a l'endemà en Vianda pogués entrar en funcions.

Aquell dia'l comitè se reuniria en una font.

Era un paisatge d'aquests que trien pera berenar-hi les romeries de Sant Mus, els senyors de cases de banys i les botigueres poetiques; un paisatge amb ombra de pins com bolets, am la seva racció de molsa i els seus òssos de costelles venturereres, un paisatge de sentiment popular; i allí, al mig del sentiment, hi feien l'arroç, hi rostien el subjecte que havia fugit de l'incendi; i tots asseguts a terra, si'l Berro no estava en funcions i no tren-

Santiago Rusiñol
Obra completa

cava la cassola i no tirava'l porc a l'aigua, era hermós, era suggestiu, era de bellesa íntima veure'l maniobrar, an en Vianda.

De la primera bromada's menjava mitja cassola d'arroç; de la segona, el que quedava, i de l'ultima tot el que sobrava en els plats dels que no estaven tant de broma. Després, l'enciam, mig pa sucat, perquè no li agradaven les fulles; després, dugues costelles per barba i totes les altres pera ell, i després la bestia rostida, que no se la menjava tota: se'n menjava mitja, però am molt pa, i si li durava la broma (que li durava quasi sempre), un pamet de cansalada, les orelles com a requisit; els peus pera fer d'escura-coll, i alguna altra tonteria, i ja no menjava més. Un troç de coca, i vi am coca, i quatre sucades de coca amb una mica de mistela; i qui no tingui gana que'n compri. Es veritat que hi havia vegades que havia de fer un esforç, si li demanava'l cabildo; però'l cabildo no li demanava sempre: el cabildo disfrutava veient menjar el seu secretari, com un pare que veu refer un fill desganat; però tenia por, el cabildo: tenia por de que n'estés massa, de broma, ja que'l president per un costat, donant-li per trencar cassoles, i el secretari pera buidar-les, eren uns dinars tant *emblematics,* que mai podien dir els *socios* aquesta vianda és meva, fins que la tenien seva.

Serios sempre, s'entornaven cap al poble. La broma anava de baixa. Ja havien complert. Ningú

Santiago Rusiñol Obra completa

havia rigut, ningú havia dit cap estirabot, ningú havia cantat: tot-hom havia estat digne. Ells eren els trempallamps, els de la colla, els serios, els brutos serios, i els estava privat el riure. Quan se reposessin, i es reposarien el dia que'ls convingués, podrien ser regidors, tenir el fielat, fer el·leccions, fins ser alcaldes, i fins jutges de pau en temps de pau, i guerrers en temps de guerra. Fòra en Vianda, que'l menjar l'arruinaria, fins podien tenir fortuna. De més *indios* havien estat de sort, de més tontos n'havien fet caciquets; de més besties, ensenyant-los una mica, n'havien pujat als sillons presidencials. La fortuna no'ls tria, els homes. Ells eren els més vius del poble, els que no tenien conciencia, i els més atrevits: doncs d'ells, i no més que d'ells, havia de ser aquell poble.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL CASINO DELS MODERATS

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL CASINO DELS MODERATS

En podien dir a Can Prudencia.

A Can Temperança.

A Can Fortalesa per la temperança.

Era realment un *foco* de bones costums, una còva de gent de bé, un *garito* de virtut, i un bordell d'honradesa.

Allí cuidaven més el bon nom que la bona persona; s'estimaven més pecar que passar per pecadors; virtuejar en public que honestejar d'amagat; fer més els ulls grossos als ulls de la conciencia que al dir de la gent; tirar la pedra que ensenyar la mà; i sobre tot no comprometre-s, no ser compromesos, ni estar enredats en compromisos.

El què diran els feia tornar els cabells negres. Tot podia fer-se si no's donava escandol; tot podia tolerar-se a la fosca d'una alcova de vida íntima, en

Santiago Rusiñol Obra completa

tant que no traspués a la llum de la vida pública; tot podia dir-se, però am paraules rebedores; tot podia estafar-se en privat, cuidant que's conservés el credit. No ser vist, sobre tot no ser *notat;* guardar les formes com el Narcís no havia guardat les seves; que no's parlés d'ells, i, si se n'havia de parlar, que se'n parlés en veu baixa, era tota l'honradesa que ambicionaven els socis.

Pera que no poguessin murmurar de dos en dos, i, sent-hi tots al davant, no's poguessin bescantar, havien fundat el casino, i ja pera fer-lo, i pera fer-lo ben moderat, ben prudent, i am les bases ben honestes, hi havien estat mig any. Primer volien posar-li *circol;* però havien sentit a dir allò de circol viciós, i havien votat en contra pera no alborotar lo del vici; després un boig volia posar-hi *club,* i els sis o set més dats a la lletra van saber lo que volia dir i van quedar esgarrifats; després, un, *esbart,* i ningú'l va entendre; després, *Associació de moderança,* que tingué molts vots en pro; i, per fi, *Casino, Casino Moderat,* que, si bé també era lloch públic, ja's duia la moderancia.

Els estatuts encara van donar més feina. *Prohibido:* de parlar de religió i de politica; *prohibido:* d'anomenar *el ramo de negocios públicos, el ramo de higiene, el ramo de cultos,* tots els *ramos* que hi havia en aquell bosc sense fulles; *prohibido:* el jòc *prohibido* i els llibres *reprohibidos;* idem: el ser de la

Santiago Rusiñol Obra completa

junta'ls que ja no n'haguessin estat; idem: de dir paraules subversives, d'atacar coses establertes quan les haguessin establert, de remoure idees *matronas,* de demanar pitjores pel poble i de soscavar *los cimientos de la obra sacrosanta labrada por nuestros mayores, así como las tradiciones venerandas y legadas por la virtud, y fe y creencias de nuestros antepasados.*

Allí a la biblioteca també van tenir compte am les lectures: *El eco de ayer, El eco de la abstinencia carnal, El eco del hogar escarnecido, El eco de la constancia en el bien.* L'Eco de l'Eco, tot que arribés atenuat, per medi d'això dels Ecos: *La voz de la verdad oprimida,* la veu de la cullita del vi, la veu veterana, la veu d'aquí; la veu d'allà, totes les veus a mitja veu: el butlletí agronom, el butlletí de la cullita espiritual, el butlletí dels nebots de Santa Teresa, tots i encara més butlletins, i una il·lustració ben entesa, i dos calendaris, i encara algun altre llibre que fins n'hi havia alguns que'ls llegien, però que no podien comentar per allò d'aquells *prohibendos.*

I, doncs, què feien en el Casino? Tot lo que no'ls pogués comprometre. De què parlaven? No's pot pas parlar de poques coses sense ofendre i sense fer mal a ningú. Parlaven, quan se daven aquesta pena, parlaven, per exemple, de la vinya, però'n parlaven am criança; del ram de *viti-cultura,* però am tants miraments pel *viti* com per la *cul-*

Santiago Rusiñol
Obra completa

tura; de l'ordre social, però més de l'ordre que de la social; i fins se podien permetre insinuar alguna idea sóbres algunes sospites de si algun dels governants governava am certs defectes; però això sempre en to menor.

Després contaven contes morals, contes esbravats, contes d'honestitat concentrada; i si per atzar els escapava una frase o una paraula d'estructura sospitosa, se feien l'ullet i demanaven perdó de la frase i de l'ullet. En deien, de contes madurs, que duraven dos o tres dies i que feien de molt bon dormir; alguns, que l'un l'explicava a l'altre i l'altre'l tornava a explicar an ell; alguns que a mig conte no's recordaven què seguia, i els oients el tenien d'acabar; i am tot i ser tant sense màcula, i sense fècula, i sense sustancia ofensiva, acabaven la sessió tement de no donar un què dir an el poble.

Però, aixís hi tot, no l'evitaven pas el què dir. Quan el poble no sap, inventa. O, si no, què hi feien tant temps allí dintre? Per què hi anaven cada dia? Que res de bo podien fer-hi fins a les tantes de la nit, i alguns dies fins a les onze. ¿Que no haurien estat millor al llit, deien les propries, que fer-se malver la salut en aquell recó de casota? Quelcom de mal devien fer-hi quan no les hi deixaven entrar, an elles, an elles, els serafins am faldilles!, que tant l'haurien animat el casino am l'atractiu de sa bellesa i de la seva paraula franca.

Santiago Rusiñol Obra completa

Però, Mare de Déu dels tres rosers!, si algun dia n'hi hagués entrat alguna, de dama, ¡quin espetec hi hauria hagut, quin crit, quin terror en aquell estany d'aigua terbola! I no perquè no'ls agradés l'altre sexe, i no hi tinguessin una certa inclinació; pero què diria'l què diran, aquell terrible què diran, el fantasma esgarrifós del què diran, que volien evitar, però que tampoc evitaven?

Per ell, no més que per ell, no podien manejar-se am desfogament pera no passar per poca-soltes; no podien riure am franquesa pera no passar per calaveres, no podien seure a terra, ni podien anar en còs de camisa, no podien menjar pel carrer, no podien cridar ni cantar, ni plorar, ni badallar quan el còs els ho demanava, pera no passar per beneits; no podien fer res que ja no fes tot-hom desde segles pera no agafar fama de ximples; i tant no volguent-ne ser, de ximples, els uns pels altres acabaven per ser-ho tots: per ser ximples encarquerats, sense moviment, sense expressió i sense vida; ninots conservadors en conserva, pasta de *lata*, enciamades del dia abans, peix sense sang, cipies flonges, sense suc ni lluc; i portant més que una ànima freda: portant una ànima tova, com un coixí de melindros.

I tant facil que'ls hauria estat votar per unanimitat una llibertat espontania que'ls hagués permès maniobrar am franquesa de moviments. Però ells

Santiago Rusiñol
Obra completa

no tenien lliure'l gesto: el tenien compromès i es consideraven el fre de tots els desbocaments, la tapia de concupiscencies i el marc del quadro de l'ordre. Ells eren els missionistes de la reglamentació, reglamentant les costums i fent entrar en els *prohibendos* tot lo que fos espontani, tot lo que vessés dels motllos, tot lo que fos lliure, i tot lo que ells haurien fet si haguessin gosat fer-ho.

Ademés, am tanta franquesa no hauria existit el casino. Aquell centre de moralitat profitosa hauria perdut la parroquia. Tal com estaven els pobles, creien necessari pera'l poble un refugi i baluart d'hipocresia pera tancar-hi a la gran vida privada; un local de propaganda passiva, am cotó fluix i fenicat a les portes; un esbarjo de concentració encongida, un amagatall d'apariencia pública, un convent de monastica seglar pera amagar-se'ls uns als altres, pera tenir secrets en comú i pera aturar tot lo aturable; tenien de protegir-se, d'ajudar-se, de comunicar-se la prudencia en comunitat pera repartir-se bé la culpa; tenien de tornar-se anonims pera no quedar compromesos, s'havien de saber les faltes pera que tots tinguessin pera perdre, i tenien de ser el cercat, la paret, la muralla, la montanya, que aturessin les invasions forasteres que esgarriaven les creencies.

I cumplien, i us juro que ho eren ben bé la tanca. Allí no hi penetrava una idea sense passar per vint cedassos, sense dormir-la, sense pair-la,

Santiago Rusiñol Obra completa

sense xullar-la i sense deixar-la despullada; un raig de llum que no li posessin cortinetes, i vidres glaçats, i estores; ni un halè de nova vida, sense demanar-li la cedula, i el butlletí, i la butlla, i la llecencia de vida; i ni un desig de reforma, sense tallar-li les ales, les cames, les plomes i el borriçol. L'altar de l'encantament era'l seu altar major, Sant Prudenci l'amo, i el casino era'l banc de l'obra, però de l'obra de no fer obres, de l'obra d'aturar les obres, d'hipotecar-les i de posar-hi embarcs a sobre.

Allò era un presiri voluntari que s'havien fabricat pera tancar-s'hi pera la vida, an ells i an els seus mals pensaments. Allí l'expansió era'l dimoni; la franquesa, el vici; l'espontanitat, la bogeria; i no podien moure un braç sense amagar-lo an el parió. Cuidar de l'hort com uns frares de la Trapa, criar gallines socials, tenir braseret per soci, era tota la disbauxa i desenfrè dels socis, i encara tot això amb ordre, am gran prudencia, am tacte i cuidado de que no s'esbombés per fòra.

Havien tingut experiencies terribles d'això d'haver-hi boca-molls. Un dia l'apotecari, president en cap del casino, va exaltar-se i va pendre vuit horxates. Va córrer l'estrago; va saber-ho'l poble, va perdre un casament i la meitat de la parroquia, i els socis en tolerancia van discutir si era permès l'abús tant ilicit de tant terrible beguda.

Santiago Rusiñol Obra completa

Van votar que no, i van fer bé. No s'hi compra, a la casa d'un viciós! No hi volien ser vistos a casa d'un desbocat! No se li dóna la noia, a un ser que tingui aquesta flaca!

I quina flaca, cavallers! Déu ens en guard de tenir-ne un a la familia, d'home donat a l'horxata!

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL CLUB DELS EXALTATS

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL CLUB DELS EXALTATS

I quina diferencia d'aquests socis an els de la moderació! Quins altres caps de casa! Quin civisme pera tirar el poble endavant!

Aquests sí que tenien *mires,* i tiraven per martirs, i s'haurien jugat part de la vida pera poder decantar al poble cap a les vies del progrés! Aquells eren homes d'idea! Allò eren sacerdots de la mare democracia!

Ja'n podien venir d'*adelantos,* que tots els haurien acceptat. No'ls feien por les llums de l'acetileno, ni les llums del sigle, ni'l sigle de les llums. Ja podia venir el telegrafo i les seves variants de filferro! Que vingués depressa, que'l sabrien rebre, encara que no'l sabessin fer anar i no sabessin què dir-hi. Ja n'apendrien d'enraonar en poques paraules, i se li donaria hostage, i fins triomfal, que ja era hora que l'*antorcha* d'aquella civilisació penetrés fraternalment al fons de l'*oscurantismo.*

Santiago Rusiñol
Obra completa

Ells n'eren, de progressius: volien claror, claror de nits, que de dia prou que'n tenien. Demanaven els drets de l'home pera passar an els drets de la dòna, que tots n'havien de tenir, de drets. Esperaven que'ls donguessin el pa de la llibertat, i, si no, se la pendrien, i depressa que se la pendrien, i pot-ser a les males, i hi hauria una revolució al poble, que pot-ser algú pendria mal, i no mirarien de malmetre la finca que's presentés, i de trencar tots els vidres.

És clar que encara no era hora; però aviat ho seria, i alerta!, que tenien la pedra a punt i la paciencia a dos punts. Vaia uns, ells! Ja hi treballaven els diumenges, ja's reunien, ja havien discutit sis capitols del reglament de destrucció, i ja conspiraven i tot.

Pera tenir les conspirades, el vell del cafè de *La Esperanza* els havia deixat un quarto. Era un quartet en que hi tenia'ls mals endreços, les ampolles buides, les taules trencades, les cartes desparionades, el braser i les guitarres rompudes; però pera conspirar ja servia. Era un local amagat, tenia porta i una taula, i, si bé no hi havia gaires cadires, pera la feina que havien de fer no se'n necessiten de cadires. Entusiasme, fe, foc i llum necessitaven; conviccions amb arrels i tot, creencies pera'l pervindre, i serenitat pera la lluita; i d'això'n tenien pera vendre, i quasi era lo unic que tenien.

Conspiraven de nit, com tots els conspiradors,

Santiago Rusiñol Obra completa

i, esperant aquella llum, per ara anaven a les fosques. Arribaven. Primer, un de ben emboçat, encara que fos a l'estiu, feia veure que bevia, i... zas!... entrava al *conspiradero;* un altre, xiulant dissimuladament, prenia una copa, mirava... i a dintre; un altre hi anava de dret, valent i civic, i no volia amagar-se; algun que hi entrava d'esquena, tancant a darrera seu la porta a tall de Comendador; i alguns, tremolosos, que eren els més d'agrair, perquè, am por i tot, també hi anaven.

Un cop tots dintre, tancaven ben bé les portes, i... apa, minyons!, comencem a conspirar.

—De què conspirarem avui?

—De lo que volgueu.

—Avui no hi ha assumpto.

—Doncs, deixem-ho per un altre dia,—deia un d'aquells tremolosos.

—No, senyor. ¿No havem vingut pera conspirar? Doncs, fem feina. Jo volia dir mal del govern.

—Digueu-ne.

—Jo volia dir que la proprietat és un robo...

—Tanqueu bé les portes.

—Que avui m'han robat l'aigua de la meva proprietat, i que'l govern en té la culpa, perquè no dóna llibertat de fer-se cada hu la llei. Jo sóc lliberal, ja ho sabeu; però si jo'n fos, de govern, posaria tres presiris a cada regueró d'aigua. Jo conspiro, i demano que's conspiri contra'l govern que patim.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Ja s'hi conspira,—deia un.—Per això som aquí, exposant la nostra reputació, les nostres families i la nostra tranquilitat. El dia del cop s'apropa. Ens hi trobarem sense adonar-nos-en i havem d'estar preparats.

—Ja n'estem.

—Ja ho sé que n'estem. Som o no som exaltats?

—Sí, que ho som!—responien tots.

—Mal ens està'l dir-ho, però és cert. Què fóra'l poble sense nosaltres? Un *caos*, com vaig llegir l'altre dia; un camp de *reacción triunfante*, un pou d'*oscurantismo*, un poble sense *aras de la razón*.

—Què són ares?

—Ara no és hora de dir-ho. Estem aquí pera conspirar i no pera discutir paraules.

—Doncs, som-hi,—deia aquell.

—Som-hi.

—Jo creia,—deia'l primer conspirador,—que's tindria d'abolir l'esclavitut i extendre algunes millores que pot tenir la raça humana.

—Jo trobo,—deia un altre,—que hi ha persones, que no vull anomenar, perquè una cosa és conspirar i l'altra ofendre, que no tenen prous miraments en el tracte social.

—I jo, que no'n tenen gens, i que'l clero no'ns ajuda.

—I jo, que no hi ha d'haver amos.

Santiago Rusiñol
Obra completa

—I jo, que sí, però uns altres.

—I, doncs, jo, que's té de donar una escombrada a la societat, al clero i a la noblesa. Una escombrada per tot.

—Té raó,—deien tots, mirant el quarto dels mals endreços.

—Jo estic pera precipitar-nos,—deia'l cap calent.

—Però amb ordre,—deia l'altre.—Siguem conspiradors de pau.

—Què de Pau ni de Geroni! Fets, fets!

—I quins fets voldrieu?

—Fets! No ho sé quins voldria. Fets! A mi m'agrada parlar clar.

—Segons quan, no s'hi pot parlar,—deia un prudent.

—No estem aquí pera parlar-hi? Doncs parlem-hi!—deia'l cap de trons.

—Parlem-hi.

—Ja fa estona que hi parlo!

Ningú hi veia la claretat, però feien veure que sí, perquè cridant que ja hi parlava donava uns cops de puny a la taula com si jugués a l'*arrastro*, i malmetia'l secret dels seus companys de silenci.

—Calleu!—cridaven tots.—Això és massa exaltament! Això no és propri d'una conspiració secreta!

—Clar, clar!—anava cridant el dels fets.

Santiago Rusiñol Obra

—Si vol cridar, que cridi; *conforme;* però no en l'acte.

—Clar, clar!

Tots:

—Què clar ni espès, que comprometeu la causa!

Pera aturar-la, la causa, un de vell que no havia parlat va dir:

—Ja hi parlaré jo, de clar. Pera haver-hi ordre en una cosa secreta hi ha d'haver *uniformitat*. Encara que tots siguem iguals, que tots tinguem les mateixes *miras*, els mateixos drets i el mateix afany de destrucció, hauriem de fer un president que dirigís la venjança. Jo no dic que me'n feu a mi; però si me'n fessiu, jo no us desairaria.

—Que'n voldrieu ser?—deia'l del clar.

—Jo no tinc un no.

—Fem-lo?

Tots:

—Fet!

El President elegit:

—Doncs, gracies. I ara us mano que conspirem més sovint; us mano que'm dongueu la raó; mano que'm dongueu llibertat pera anar seguint els plans que porto; mano que tots estigueu a punt, que jo vagi al davant del perill, i per avui no mano res més.

—I, doncs, que ja'ns en podem anar?

Santiago Rusiñol Obra completa

—Crec que sí. Me sembla que no havem pas perdut el temps.

—I fins a quan?

—Fins a diumenge. No feu falta, que havem d'acabar de resoldre'ls assumptos que avui havem deixat pendents. Diumenge hi haurà conspiració extraordinaria. Vui inaugurar la presidencia conspirant encara més estona. Amb això, aneu en compte a parlar. Havem de ser tombes; i que l'exaltament no'ns perdi. —

Dit això, i recomanant-se d'un a un el silenci més rigurós, anaven sortint a grupets del quarto dels mals endreços. L'un anava amunt, l'altre avall, l'altre de través, pera no fer sospitar an el poble.

Cada un d'ells trobava un amic i li deia:

—Si no dius res a ningú, et diré d'on vinc.

—De conspirar, —deia l'amic.

—Justa! Però, per Déu, no'm comprometis! Avui havem quedat que haviem de ser una tomba.

—Per mi, ets tant tomba com si no m'haguessis dit res.

L'amic del tomba ho deia a un altre; l'altre, a un altre, i a l'endemà tot eren tombes, i tot el poble era un fossar.

Si algú no'l sabia, el complot, el conspirador s'enfadava i deia:

—Sembla impossible lo que passa! Ni fent-les tant d'amagat, les nostres conspiracions, se poden esbombar pel poble.

Santiago Rusiñol
Obra completa

«EL PENSIL»

Santiago Rusiñol
Obra completa

«EL PENSIL»

El dia que vaig anar an *El Pensil* era dia de gran trangol a la casa.

Havien de fer els darrers ensajos, perquè aquell dia se n'esperava una de grossa.

El diputat en persona, de la seva mateixa lletra, havia escrit a l'alcalde que, tenint d'anar an el poble de més avall, per *asuntos,* passaria en la tartana, am tota puntualitat, allí a les dugues quaranta-cinc; que s'aturaria en el poble cinc minuts justos que tenia disponibles, i que, per lo demés, saludava cordialment an els amics politics, i en particular an *El Pensil, esta noble y laboriosa sociedad, que tanto esplendor da y aun presta á mi pueblo preferido.*

—*Nada,*—havia dit l'alcalde;—se'l té d'anar a rebre a la sortida del poble, am tot el cabildo.—I mentres conferenciarien, *El Pensil* en cantaria

Santiago Rusiñol Obra completa

una durant els cinc minuts de paro de la tartana, i allò donaria to a la conferencia, i an el saludo, i molt *realce* an el poble.

El Pensil va cridar an els socis pera ensajar a les dèu del dematí pera presentar-se ensajats an aquell subjecte de mando i no donar un que sentir a la reputació *local*.

Quan vaig arribar se preparaven la veu a copia de gaseoses a la sala, una sala alta i espaiosa pera tenir-hi encara que fossin tres coros a la vegada. Era *capaz*, ben ventilada; era sobrera, am les seves parets ben despujades, am la seva acústica (fins acústica tenien), am la llista general dels coristes que tenien veu i dels que no tenien veu, però tenien vot; amb un retrato, fet a mà, d'un president molt bo que havien tingut, i am l'armari de xicranda al *testero*, guardador, a dintre, del pendonet gloriós, petitet com el dels *Lluisos*, blau com el de les *Hijas*, però am dugues medalles de plata encastades amb *imperdibles* i un gran llaç de color *punzó* que deia: «Canprosa an *El Pensil*», penyora regalada en uns jòcs bastant florals aont havien anat a cantar; jòcs dels millors que s'havien jugat a tres hores a la *redonda;* i, si bé critiquejats am cert descaro per algun descastat dels jòcs, molt defensats i aplaudits per tots els jugadors de causa, per molts escribidors de causa i pels menestrals de recausa.

Allí estaven, reunits en coro, tots els individus

Santiago Rusiñol Obra completa

del coro, tots els veteranos de la veu, els cantants novells i, ademés, les families dels coristes, am totes les criatures, que pujaven am més veu que'ls mateixos pares coristes. Allí estaven esperant per agrupaments, i no més a ull ja's podia distingir les facultats vocals que tenien. Els baixos eren alts; els baritons i els segons, menos segons i baritons com més presencia tenien; i en quant als tenors, eren molt sapats, com si aquella veueta prima l'haguessin emmatllevada i no'ls l'haguessin donada a mida. Però, deixant diferencies de veu, una mica odioses com totes les diferencies, hi havia allí tot el jovent, tot lo bo i millor i esperança del pervindre: no gaire fornits, una mica sonsos, molt callats a *simple vista*, però que quan volien fer broma'n sabien i es donaven unes patacades tant tremendes com de la broma.

Però allavores no eren pas moments de *juerga:* eren moments solemnials. El mestre havia passat ordres: els segons i els baritons s'havien posat al mig, amb en Jepet al davant pera que no li tapessin la vista a causa de la curtedat de mida; els tenors havien format a la dreta, els baixos a l'esquerra, amb en Joan al *frenta* de les forces reunides, i el mestre d'estudi i de coros al bell mig del quadro preparant-se pera la batalla.

I quina batalla! I quin *tiroteo!* I quina guerra *intestina!* De primer van ensajar un coro, allò que se'n diu pera fer boca; una americana trista, am

Santiago Rusiñol Obra completa

lletra alegra, que no hi donaven importancia. Els baixos, no més havien de dir: *Sí, sí!,* i sempre *Sí, sí!;* els segons, fer un bon *murmullo,* ben gronxat i ben murmullós; i els tenors portaven el pes de tot el fort de la musica. La cosa passava a America, però l'havien traduida al català, i, entremig d'un gronxament *guaxigango,* s'anava sentint: «No t'arronsis!», «Sí!», «Deixa-m encendre!», «Sí, sí!» «Salta, Jordi, que hi ha un rec!», «Ai, sí, del rec! Ai, sí, sí!», dit tot amb una finor que les veus no hi arribaven de tant primes i de tant ratafinades.

Pera l'americana, rai! Se ballava sola. Lo que venia després era un trenca-veus terrible. Anaven a ensajar *nada menos* que un pot-purrí fet d'*Els Pescadors,* d'en Clavé, i d'alguna altra cantada. Pobre Clavé, i pobre mestre! El viu tremolava, però més hauria tremolat el mort, si hagués sentit aquella olla!

—Aveiam! Aveiam si avui entreu tots a l'hora. *La, mi, la,*—anava dictant d'agrupament en agrupament.—Apa. Estem a punt? Doncs, engego. A la una, a les dugues, a les... Espereu-vos, que m'ha caigut la partitura.—

Ja n'havien arrencat uns quants, abans de lo de la partitura, i no'ls podien aturar. Costava molt engegar-los, però quan hi eren costava més fer-los callar que aturar-los altra vegada.

—Ara va de serio. Pianet, ben pianet. Que no

Santiago Rusiñol Obra completa

senti no més el que tingui de sentir, i si no'n sento ben bé cap, millor. Apa. Va!

Ja anava. I alabat sia Déu!, que ja anava, i anava sol. Ningú cridava al començament, tots pianet, ben pianet, tant pianet com podien. Allò del «Ja va!» ho deien com nimfes, com senyoretes de sa casa, com si tinguessin a la porta la gallina de la faula i contestés la guineu: «Ja va!» imitant la veu de nina. No hi havia encara entrebancs. El murmuri dels baritons era nasal, com correspònia; els baixos feien la seva am tota la gravetat del seu carrec; els tenors no's propassaven; però, encara no va venir allò de varar la barca: «Ara!, ara!, ara!, ara!, ara!, ara!», mai hi posaven els «Ares!» am mida, i la barca anava a les roques.

Ai, ai! Pobre de mi! Ai, les orelles! — cridava'l senyor Joan. — Compassió, fills meus! Recordeu-vos que en Clavé havia fet molt bé en aquest món. Tornem-hi. Tornem-hi. I, per Déu, els «Ares!» més seguidets. Apa. Ara, un! Ara, dos! Ara, tres! Ara!, ara!, ara!... i ara prou! Prou, llamp del cel, i perdó, o dimiteixo la batuta! —

El mestre començava a suar, i aprofitava un moment de musica sossegada que venia pera deixar-los anar a les seves i aixugar-se la suor que li queia per la cara.

«Rata-pata-para-patatam-pam-pam! Rata-pata-para-patatam-pam-pam!»

— Un altre.

Santiago Rusiñol Obra completa

«Rata-pata-para-patatam-pam-pam!»

—Prou! Assessins! Prou, us diuen! Atureu-vos, si podeu! Tornem an el «Rata-pata» i... apa, apa, que va bé, minyons! Animo! Via fòra! Fòra la pols de les orelles! Aquí, els baixos! Vida, aquests baixos! Els tenors! Animo, els tenors, que ja acabem! Un cop de coll i en sortim! Amunt! Amunt sempre! «Infla la flamula l'aura... l'aura balsamica!» Infleu-la! Infleu, que ja és nostra! Aquell crit final, el gran crit final! Ara, minyons, que ja és nostre!

I al dir nostre havia guanyat la batalla, però queia mig ferit a sobre d'una cadira.

—Ja havem ensajat prou?—va dir en Jepet.

—Sí, fills meus. Vosaltres no us canceu, i això que no hi planyeu pas les facultats; però a mi, que d'aqueixes facultats no'n gasto, cada ensajada me semblen tres dies de llit. Jo'm faig vell. Treieu el pendó i cap al fielat. Porteu-vos bé, que de diputat no n'ha vingut mai cap an el poble, i són homes que saben molt bé pel costat que's desafina.—

Van treure'l pendó i van sortir a trobar a l'Ajuntament.

L'Ajuntament i ells van sortir a recullir alguns que faltaven, i tots plegats, el rector, el vicari, el jutge, el sereno, l'agutzil, el nunci (poc o molt, de tot tenien en aquell poble), les classes passives, les classes actives i tota mena de classes, menos el carrabiner de servei (que havia anat a fer una sor-

Santiago Rusiñol Obra completa

presa), van sortir arrenglerats en processó *cívica,* per la carretera, am gran extranyesa dels veins, que no sabien lo que passava, i treien el cap per les portes. Fins cinc o sis d'*aquelles* velles, veient aquella mena de processó i no adonant-se de que era *cívica,* van treure'ls rosaris i van anar seguint al darrera, seguint d'esma, de costum i de tradició; d'aquella tradició *inculcada,* que les feia anar al darrera de les rengleres que veien.

Van arribar al *fielato* i van fer *alto.* Queia aquell sol que ja havem presentat an el lector varies vegades, el protagonista del poble; aquell sol de marca de fielat, i encara faltava una hora pera l'*acte.* Els dels consums van treure cadires pera les autoritats, una mica d'aigua i bastant aiguardent; però'ls d'*El Pensil* van tenir de menester dos mocadors: un pera'l coll, pera que la suor no'ls estobés la camisa, i un altre, també, pera que no'ls taqués, al seure sobre, la grava.

I que tardava aquella tartana!

—Ara deu passar el collet,—deia un segon.

—Ara deu atravessar la riera,—deia'l baix.—No pot tardar. Pot-ser arribarà am retraç, la tartana. Pot-ser ha volcat...

—No tingueu *temor,*—deia l'alcalde.—Aquests homes mai atracen ni avancen.

—Me sembla que veig una sombra,—deia en Jepet, que, a més de jugar tant bé al billar, tenia vista.—Sí, sí, ja ve, ja ve.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Doncs, prepareu-vos,—deia'l mestre,—i *ojo* amb aquell «Rata-pata» i am «la *flàmula*».

Va acostar-se la tartana i va arrencar el coro; va arribar... i canta que canta; va obrir-se la portella, i canta que cantaras; i en comptes de baixar de la tartana'l diputat, va veure-s una mà que sortia i estrenyia la de l'alcalde quan eren al «Rata-pata», i aquella mà de la tartana va estirar l'alcalde a dintre, i mà, diputat i tartana van anar carretera avall, am tota la gent al darrera.

—*Alto!* Que calli, el coro, que se'n van!—cridava el president d'*El Pensil*.

—No podem! No podem!

—Atureu-los d'una vegada!

Va aturar-los en plena inflor de la *flàmula*, i va dir:

—Companys: tinguem junta. ¿Que correm a cantar al darrera de la tartana? Què's vota?

—Que no,—van dir molts.

—Ja que som aquí, cantem aquí, i no'ns rebaixem,—va dir en Jepet.

—Jo tinc el pot-purrí al coll,—va dir un altre.

Tots:

—Cantem.

—Doncs, apa: *La... mi... la...*—va dir el mestre,—i *ojo* amb el «Ja va!» i amb els «rata».

I allí, en ple sol i en plena flamula, i en plena grava i en plena indignació *cívica* i en buida soletat d'oients, van arrencar *Els Pescadors*.

Santiago Rusiñol Obra completa

Les criatures dels coristes corrien per la carretera, les dònes se ventaven amb el devantal, i ells varen cantar com cigales, hermosos de fe i de bona voluntat i de *civisme* coral, sense més oients que'l goç de remat del fielat, que plorava am grans udols com si hi hagués d'haver una mort a la casa del *fielato,* i els burots del fielat, que escoltaven mig ajeguts a sota de la carbacera.

* * *

L'endemà l'alcalde va córrer an *El Pensil* amb un telegrama a la mà, que li havia dut un propri.

—Llegiu, els que sapigueu de lletra: Telegrama del diputat. «Agradecido alma recibimiento entrada grata cariñosa. Siento falta *Pensil,* noble, laboriosa sociedad esplendor da presta pueblo preferido.» Ja veieu si atinen en tots, aquests homes! S'ha recordat d'*El Pensil.*

—A mi'm sembla, am lo que diu, de que no se'n va adonar, de que hi fossim.

—I no se n'havia d'adonar, ximple! Ells de tot s'adonen. Això vol dir que encara us va sentir cantar poca estona. A poder, s'hi hauria passat la matinada, allí al peu del fielat.

I van quedar-se mirant aquell paper blau, admirats de que, corrent tant depressa, pogués dir tant bones coses.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL CALVARI

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL CALVARI

Era'l jardí del poble.

Era aprop del poble.

Hi havia mitja hora a pas de poble.

Se trobava una riera plena d'un pedregar, am pedres que semblaven cuites i calcinades, dos o tres pollancres ajeguts a sobre de les pedres, i res més que més pedres.

La riera era seca, i quan no ho era s'emportava mig pla, tota l'horta, algun cap de bestiar, la palanca (la palanca no's descuidava mai d'endurse-la), tots els pallers, un arbre cada vegada, i tornava a quedar seca.

Desde allí ja's veien els xiprers que senyalaven el calvari, i aviat s'hi era.

Dugues grans fileres d'aquests arbres tristos senyalaven el camí, i la primera capelleta del primer misteri de goig l'entrada.

Santiago Rusiñol Obra completa

El passeig que formaven els dos agrupaments de xiprers, alts i atapaits i com fets de fusta de bronzo, serios i majestuosos, posats en fila de verdor, am les capelletes blanques al peu i a l'ombra d'aquella majestat seriosa, haurien fet molt efecte al viatjant d'emocions; però allí tot estava fet pera'l repòs i no hi havia manera d'exaltar-se. Al fer el tren havien fet passar la via, amb aquella rectitut que tenen les vies quan són vies de tren, que no respecten belleses, justament per sobre d'aquell calvari, dividint el tercer del quart misteri de goig, entre'l Naixement i la Purificació, el kilometre doscents catorze; i ara les capelles, i els xiprers i els devots, pera anar calvari amunt, tenien de passar per sota un pont, per entre dos pals de telegrafo. Ademés, les porcelanes dels pals i els fils-ferros se destacaven un xic massa a sobre l'envellutat d'aquells arbres melanconics; ademés, el pont deixava anar carbó de cok i terregada sobre la limpidesa de l'herba; i ademés, tant ademés!, la ventada i traqueteig dels expressos aixecava una blanca polsaguera del desviament d'un camí veinal, i em deixava'ls arbres centenaris emblanquinats de dalt a baix, fent destacar més els seus anys i les seves xacres, com aquelles dames Lluís XIV que amb els polvos dels cabells se'ls veien molt més les arrugues.

Seguia'l calvari a l'altra banda de pont, i allí ja calvariejava més: els xiprers reprenien la seva

Santiago Rusiñol Obra completa

serietat natural; i si no eren tant frondosos perquè eren més de secar, al menos no eren tenyits del baf de la locomotora i es presentaven més dignes pera fer toldo am llur ombra als misteris de dolor que's començaven a pujar, pintats a dintre de capelles blanques i sobre rajoles de Valencia; l'oració de Nostre Senyor, l'açotament de la columna, la coronació d'espines i la creu am la divina agonia, tots els passos de la Via mig borrats, amb ortigues naixent en els junts de les rajoles, amb el Centurió i els jueus rascats i malmesos a cops de pedra, i amb els llagrimalls de pluja, regalant molsa per sobre de les tres Maries, i plorant amb elles llagrimes de soletat, d'abandonament i de ruina.

Més endavant, el calvari pujava una miqueta més seguint els misteris de gloria, i, com més de gloria anaven sent els misteris, més magres se tornaven els xiprers. De primer eren amples i atapaits, després llarcs i prims, i a sobre del turonet ja no més eren soques ermes, soques am quatre plometes verdes, toldos de trenyines, desferres d'arbre sagrat fent un borriçol d'ombra a la Resurrecció de Crist, a l'Ascensió, a la vinguda de l'Esperit Sant, a la mort de la Verge i a la seva glorificació, feta am rajoles rompudes, am pintures destenyides i voltada d'escardots plens d'espines, i soletat com les plantes del cementiri.

Allí la gloria s'acabava, s'acabaven els graons i

Santiago Rusiñol
Obra completa

els xiprers, i davant d'una placeta, deserta, sembrada de dol, despullada i erma, no hi havia ja ni gloria, ni xiprers, ni ombra: no més hi havia esperança, i encara!, hi havia'l pobre casal de la fe, l'ermita, aquell fanalet d'il·lusions dels pocs que'n tenien en el poble, penjat dalt d'un turonet com llantió que no més se veia de nit, però que fes fosca i fes miseria, i fes febre i fes agonia, com una petita cala aon refugiar-se'ls jorns de trangol que feia vent de desgracia... Però, això sí, una cala humil, pobreta i sense ornaments, com tot lo d'aquell desert de terra; una cala de desde aon se veia'l poble, trist com era, tot pla; les teulades planes, l'iglesia, tant plana com les cases, i tot aplanat sobre d'una planura llisa, conreada, ni blava ni verda, ni erma ni poblada, i extesa com un llençol que no hi ha hagut temps de brodar-lo; una cala tant llisa i tant plana com la planura que veia, tenint per fatxada una paret desolada i freda com un tumbol de casa de caritat, com un sepulcre de nois orfens o com un monument de pobres.

A dintre, al mig d'aquell monument, i al fons de tot, voltat de robes de llustrina, sota d'un dosser negre am galons grocs, i entre un plafó de pampols de classe decorativa, lo primer que's veia a l'entrar a la capella, i omplint-la am sa majestat, era'l Crist de la Sang, i ho era tant de la sang, en duia tanta de sang, era tant una figura carminosa, davant per davant de la porta, que la

Santiago Rusiñol Obra completa

primera impressió donava més engunia i fredor que no inspirava companyia. Baixava la sang pel seu còs, cara avall, mans avall i peus avall, regalimant per la creu; li vessava com una font abundosa per la ferida del pit, i els cabells, entre la sang de les espines, semblaven cabells de mort, cabells de ninxo o de *ex-voto,* caient per sobre de les espatlles, caient fins a la tovallola, que li envolquellava les cames, blanca i tersa, d'una blancor de sudari que feia destacar per ombra, per vermell, per tetric, aquella morenor macabra, que semblava mirar al poble, a baix de tot, am mirada indiferent, morta sense mort; mig compadida i mig vaga, i amb un somrís de tristesa i desconfiança pels que pujaven a veure-l.

Això sí: els que pujaven del poble li duien ofrenes i prometences, membres de cera penjats amb aquelles cintes am que's pengen les joguines a la palma; trenes senceres, caragolades dintre d'una capsa; vestits de criatura; crosses d'home, i altres tristissimes desferres del dolor i de l'esperança, suades encara de l'engunia; però les hi duien am tanta caritat com por i am tanta fe com egoisme. Les trenes eren donades am la condició, demanada inconscientment, de curar-se d'un tifus o d'una verola; les llecencies de soldat, entregades després d'haver tret bon número o d'haver passat un bon *servei;* barquetes de fusta, donades després del temut naufragi; tartanes volcades de cap-per-

Santiago Rusiñol Obra completa

avall i d'haver mort tota la familia, però d'haver-se salvat la víctima de l'*ex-voto;* cases cremades, amb assegurança i sense cremadura major; lladres de nit, que no han robat més, al portador de la ofrena, perquè no'n duia més a sobre, i cent i cent desgracies més, que no han arribat a ser desgracia, pagades amb un tant per cent de fe, amb un tant ne vull tant te'n donaré resat, sense donar-se'n compte, en el llibre de la conciencia; un rebut moral avançat amb el miracle; amb aquella infeliç tacanyeria que tenien tants d'aquell poble que'ls feia regatejar am les seves mateixes creencies, tractant d'enganyar-se an ells mateixos quan no podien enganyar an el proxim.

Tant és aixís que, quan hi havia salut, o no hi havia desgracies extraordinaries, o es tenia un passament de benestar, moral o material, se n'hi veien pujar molts pocs d'homes an aquella ermita, deixant-la deserta i mig closa am l'ànima dels xiprers pera consol i companyia. Les que hi pujaven eren les velles, aquelles velles de sempre, aquell vol de siluetes d'ales negres. Molts divendres, se cridaven am crit de vella, i, sortint de llurs caus, s'acurrucaven a la sortida del poble, o es trobaven al peu del primer misteri de goig. Desde allí, i un a un, després dels de goig els de dolor, després dels de dolor els de gloria, els anaven seguint tots, i resant a tots, i agenollant-se davant de tots, i sempre resant el rosari, i pujant

Santiago Rusiñol Obra completa

calvari amunt sempre. A cada part de rosari paraven de resar, i en aquells replans de descanç, en aquells paros de fe, se contaven llurs coses: parlaven de la cofradia, de les veïnes, de les que no havien comparegut, del senyor vicari, de les *Hijas,* de l'olla que havien deixat al foc, del dolor de Sant Lluís, de la jova i del temps que té d'estar l'olla al foc; i tornaven a replegar-se i tornaven a resar, i a murmurar una altra part de rosari, i a seguir caminant sota'ls xiprers; i *virgo fidelis,* i *ora pro nobis,* un graó; *especulum justicia, ora pro nobis,* un altre; *sedes sapiencia* i *causa nostra leticia,* i *ora* i *ora* i més *ora pro nobis,* acabaven la lletania, i acabaven els graons a l'arribar al peu de l'ermita.

Ja havien cumplert, les velles. Allí feien mitja i surgien la roba del vell, assegudes en els assientos de pedra. Ja s'havia fet quasi de vespre. Les xemeneies de les cases treien un filet de fum que se'n pujava dret enlaire, llis i blau, i sense fer una marrada; els xiprers feien olor de fusta vella; el poble, de poble vell, i tot de flaire de cementiri, i la quietut que se sentia allí dalt arribava a ser aterradora.

Semblava impossible que pogués haver-hi en aquell poble un lloc més de pau que'l mateix poble, i hi era.

Era'l calvari.

Era'l calvari; era'l parc mistic del poble, l'es-

Santiago Rusiñol
Obra completa

barjo, el luxe, el jardí, l'ideal, la millora, l'*ensanche* i la perfecció de sa imatge.

I l'imatge somniada d'un poble tant ensopit tenia d'esser un fossar en que s'hi pogués reposar en vida.

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'AJUNTAMENT

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'AJUNTAMENT

L'escena, a la sala del consistori. Sala pobra. Ha estat blanca i encara n'és, poc o molt. A la paret principal, un dosser; a sota, el rei de *turno;* més a sota, la presidencia; més avall, el secretari; encara més avall, les majories; regidors *primero, segundo* i *tercero,* que parlen; els que no parlen, però que fan goig a la sala, i les minories lo més a l'esquerra possible; tant a l'esquerra que quasi ja han donat la volta. El Beco, en Joan d'*El Pensil* i l'amo de *La Esperanza* fan de public. L'alcalde ha tocat la campaneta, el secretari ha llegit la *sesión anterior,* que ningú ha entès, però que han aprovat, i comença la veritable sessió.

L'ALCALDE

Senyors: gosaria demanar an els companys de consistori, aixís an aquells que formem la com-

Santiago Rusiñol Obra completa

pacta majoria, com a les honrades minories, que avui posin atenció, que's fixin, que's retinguin de fer mig-diada en els sillons regidorials, com ha passat, més sovint de lo que permeten les lleis. La sessió d'avui té de ser equitativa, i estricta, i s'han de *dilucidar* punts molt foscos, i s'ha de fer molta llum. Llum. *Fiat lux!,* com deia aquell... Ara no'm recordo qui ho deia.

EL SECRETARI

Déu.

L'ALCALDE

Déu Nostre Senyor, que'ns guardi de pendre mal. Però jo dic que s'ha de tractar de millores molt urbanes i precises; d'assumptes de mitja urgencia, i d'altres que, si bé no porten pressa, tampoc serà mal de parlar-ne. Volem demostrar que'l partit conservador, que avui regenta, i que m'ha donat *amplios* poders de regentar a les minories, també l'estima'l progrés; però un progrés de bona llei, un progrés ben *entendido,* un progrés tebi, un progrés que no progressi. Fins els partits s'han de tenir am mida en el món.

UN MINORIA

No és veritat!

Santiago Rusiñol Obra completa

EL PUBLIC

Molt bé!

L'ALCALDE

Que's té de tenir sencer, el partit?

EL MINORIA

I ben sencer!

EL PUBLIC

Ben xafat!

L'ALCALDE

Si no calleu us treuré del consistori! No vui esvalots en el poble. Vui millores, i per això'ns havem reunit. Havem de fer administració, administració veritable, *hermanada* am les millores. Per ara's tracta de posar un altre banc a la plaça. Els que hi han al present són al sol, i n'havem de posar un o altre a l'ombra. Què hi dieu en lo del banc?

EL MINORIA

Protesto!

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'ALCALDE

I per què?

EL MINORIA

Perquè protesto. Aviat les minories no tindrem dret de protestar! Dic que protesto!

EL PUBLIC

Muy bien!

L'ALCALDE

Doncs, molt bé diu! ¿Ningú hi té res més que dir en lo del banc? Permeto que parlin les majories.

UN MAJORIA

Jo creia...

L'ALCALDE

Molt bé! Què creia?

UN MINORIA

Jo creia... que segons...

Santiago Rusiñol Obra completa

L'ALCALDE

I res més?

EL MAJORIA

No més que segons com.

L'ALCALDE

Se vota que segons?

TOTS

Sí, sí!

L'ALCALDE

Doncs, queda aprovat que segons... i que consti. Ademés, una plaça sense arbrat ni és plaça ni té arbrat. He llegit més de dugues vegades en llibretes que parlen d'aquestes coses, que'l que no té arbres no té pluges, i el que no té pluges no té arbres. Comencem pels arbres, ja que no li està permès an el partit conservador ni an els altres de començar per les pluges. Proposo an el poble de plantar dèu platanes a la plaça.

EL MINORIA

Protesto!

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'ALCALDE

Ja m'ho pensava!

EL MINORIA

Per què us ho pensaveu?

L'ALCALDE

Perquè també protesto jo, quan sóc de la minoria.

LES MAJORIES

Molt bé!

L'ALCALDE

Ademés, la Presidencia consulta. Consulta sempre, la Presidencia. ¿Que'ls en sembla de les dèu platanes?

EL MAJORIA

Jo, am permís de l'alcalde, i crec que conforme amb el parer dels companys de majoria, proposo prudencia: les millores s'han de fer am *mònita*. An el poble se li ha de donar gas, però a mitja aixeta,

Santiago Rusiñol
Obra completa

musica, però a mig tocar; llibertat, però am guardia civil. El nostre poble, que tenim tant d'honor d'encaminar, és un argent-viu: tot ho vol depressa: és ple de gent exaltada.

L'ALCALDE

Demano a l'orador que s'expressi.

EL MAJORIA

Vui dir, que no les hi posaria totes les dèu platanes. Aquest any n'hi posaria tres o quatre; l'any que ve, dugues més; l'altre, una altra, i aixís avancen els pobles.

L'ALCALDE

Posem-n'hi vuit i no'n parlem més?

EL MINORIA

Voto en contra!

L'ALCALDE

Aprovat. Se posaran les vuit platanes; i com que la nostra plaça no és plaça de regadiu, i allò del ploure de que havem parlat encara n'hi ha per

Santiago Rusiñol
Obra completa

estona, proposo també, i ho proposo am totes les meves forces, que's compri una regadora, que's llogui un home entès en regar, que se li donguin tres duros cada setmana, i que aquest siga en Joanet del fielat.

EL POBLE

Fòra! Fòra!

EL MINORIA

Protesto!

L'ALCALDE

Ja no'n fem cas!

EL MINORIA

És parent vostre.

L'ALCALDE

Ja no'n fem cas!

EL MINORIA

Quan pujarem el treurem.

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'ALCALDE

Sí, senyor; i n'hi posareu un dels vostres.

EL POBLE

Fòra! Fòra!

L'ALCALDE

El que no calli se li revisarà'l repartiment. *(Pausa.)* Així's m'agrada! Que'l poble calli. El poble té de callar sempre. Si no admeteu an en Joanet del fielat, presento la dimissió. Es qüestió d'empenyo i d'honrilla!

EL MINORIA

Arruineu an el poble!

L'ALCALDE

Si voleu fer economies, proposo que no's plantin les vuit platanes, però que's nombri an en Joanet. Torno a dir que és qüestió d'empenyo i d'honrilla. Entra en Joanet?

EL MINORIA

No!

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'ALCALDE

Queda entrat.

EL SECRETARI

I les vuit platanes?

L'ALCALDE

Que passin a la comissió.

EL SECRETARI

No'n tenim, de comissió.

L'ALCALDE

Inventi-la, i apunti i calli. El poble té de progressar, però no'm cançe de repetir que ha de ser am calma, i molta i molta, de calma. Res m'encarrega'l govern, tant i tant encarregat, com que evitem les bullangues. «Vosaltres,—me diu a cada punt,—els que sou classes directores, regenereu, administreu, i no us fiqueu en politica». La nostra deria, regidors, ha de ser fer millores positives, millores i més millores. Jo, senyors, sempre us diré lo mateix, mentres tingui vara i manament. Res de politica efectiva. Tinguem vida propria i

Santiago Rusiñol Obra completa

autonomica, poble propri, municipi propri i tot propri. Siguem amics dels amics, com deia Sant Agustí, si no recordo malament. Siguem amics de la justicia, de les tradicions municipals, de les lleis escrites, i seguim com fins ara havem seguit. Les nacions que tenen bons pobles, són bons pobles de nacions. Hi ha res més que dir?

TOTS

Molt bé! Molt bé!

EL MAJORIA

Jo proposo...

L'ALCALDE

Depressa, que anem a tancar la sessió.

EL MAJORIA

Proposo, am permís...

L'ALCALDE

Què? Depressa!

EL MAJORIA

Un vot de confiança a l'alcalde.

Santiago Rusiñol Obra completa

TOTS

Molt bé! Molt bé!

L'ALCALDE

Gracies, regidors. Jo també'n tinc en vosaltres d'això de la confiança. En tinc d'absoluta i ferma. Anant avinguts com anem, en podem fer moltes de millores; però avui ja n'hem fetes prou. Cada dia n'anirem fent, i ens trobarem millorats, sense sotracs i sense sustos, no més que evolucionant per les vies progressives. He dit. I la sessió s'aixeca.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL SANT PATRÓ

Santiago Rusiñol Obra completa

EL SANT PATRÓ

ERA Sant Isidre.

No tenia l'altar major a l'iglesia, però tenia un dels altars més espaiosos, més ben situats i més carregats d'esculptura.

Repartides am simetria i no escassejades d'estetica, formaven el *sostén* d'aquell altar quatre columnes salomoniques de lo més salomodiades que s'estilen en l'ordre d'aquest estil. Cada una duia una parra, que donava raims i angelets per fruit; uns raims am cada gra com una poma camosa, i uns angels am cada galta com dos grans. A sobre venien els capitells; a sobre dels capitells, una nuvolada terrible; sobre dels nuvols, unes altres columnetes; després, les coronises; després, quatre gotims més de raim, un manat de llistonets figurant la resplendor, i or per tot, i encara més or, i al mig d'aquella riquesa, el gloriós Sant Isidre,

Santiago Rusiñol
Obra completa

vestit del seu art, senzill i arraceradet a dintre la capelleta.

El Sant no era obra d'esculptura, ni de talla, com aquell bé de Déu de columnes: era d'un art pastoril, bucolic, senzill, d'art de ganivet, d'art d'ermità, fet a les vetlles en l'ermita; però era tant ignocent, tant pagès dels que no tenen *cuqueria*, tant *campechano;* mirava tant bé, am tanta franquesa, am tant poques pretencions; vestia tant naturalment, sense indumentaria, sense luxe ni pobresa exagerada, que inspirava bona franquesa i bon tracte desseguida, i un gosava ser-li amic, no més coneixent-lo de vista.

—Aquí'm teniu,—semblava dir.—He estat dels vostres. Demaneu. Canceu-me, que no'm cançareu de donar-vos les gracies que pugui. Quan tingueu tribulacions, veniu-me-les a contar, que jo sabré consolar-vos. Jo no tinc orgull, no tinc vanitat, no he tingut estudis: sóc sant pujat de pagès, i no m'ha envanit la gloria. Apa, pecadors: sense compliments; sense retoriques, d'amic a amic, d'home a home, veniu-me a demanar favors, que n'estic molt desitjós de poder acontentar an els meus. Am mi no haveu de resar. No més dir-me: «Isidre: em falta això i això; no tinc aigua; el camp se m'asseca, el blat se'm mor, l'oruga'm mata les pomeres», i jo ja sé lo que tinc de fer. I què puc fer, sinó complaure-us i recordar-me de la terra, d'aquella toçuda terra que m'havia fet

Santiago Rusiñol Obra completa

patir tant quan encara era pagès i no m'havien donat carrec! No sigueu mandrosos. Deixeu-lo estar an el diputat. Jo puc més que'l diputat i els capellans. Veniu a mi, que jo'ls estimo an els humils, i sóc humil de naixença.

Això era'l seu mal, an els ulls d'aquella gent: el ser tant humil, el ser dels seus, el venir de pobre! La modestia no l'entenen molts pagesos i molts que no són pagesos; l'humilitat no'ls enlluerna, ni la virtut amagàda, i, pobrissona!, no'ls exalta, com la pompa de virtut decorativa. Fins els sants han de tenir titols, pera molta mena de gent; han de tenir carrec, n'han d'haver tingut, han d'haver sigut grans pecadors, pera ser després grans convertits; han d'haver sigut grans guerrers i haver fet matar força gent, pera després arrepentir-se'n: aquests són els sants de parroquia. En quant an els del mateix art, pobrets!, és clar que són sants y se'ls fa Patrons pera ensenyar-ne un del gremi; però quin poc respecte que inspiren, i quina poca devoció, i fins quina poca confiança! Els saben massa, els secrets, pera tenir-los veneració; els coneixen massa la vida íntima, pera respirar santedat; saben massa de l'ofici, pera inspirar-los confiança. La mateixa confiança'ls treu els merits an els seus ulls. Un company no'n pot ser mai de Profeta.

Això li passava an el sant patró, en aquell poble. El no donar-se importancia l'havia salvat an

Santiago Rusiñol
Obra completa

els ulls de Déu, però perdut an els ulls dels homes. Era un sant poc carregat de dignitats, poc seriós, poc condecorat, pera encarregar-li un miracle; era massa natural, massa franc, massa poca cosa, pera encomanar-li un assumpte. Un sant tant bon home no sabia tramitar, ni tenia prou saber pera guanyar a darrera instancia. No's feia valer: doncs no li daven valiment. Era humil: senyal que era pobre. Era vergonyós: senyal que no tenia raó. I aquell poble, com tants d'altres, necessitava esser espantat, però aparatosament; deixuplinat, però desde enlaire; o, si no, lo que era noblesa ho creia debilitat; lo que era carinyo, por, i lo que era benvolença, condescendent cobardia.

El cas és que'l sant, amb el seu poc genit, se quedava tot l'any en vaga. Si hi havia una malaltia, no l'imploraven an ell; si hi havia una desgracia, no l'enviaven a cercar; si hi havia un *ex-voto* a pintar, no'l pintaven mai a l'*ex-voto* a sobre del nuvolet; si plovia, no li daven mai les gracies; si no plovia, mai li donaven la culpa; ni'n deien mal ni l'alabaven, ni li guarnien l'altar, ni anaven a bescantar-lo; ni li feien prou llum, ni'l deixaven a les fosques. Ell, que l'anés fent l'afable, que's volgués fer popular, que volgués acontentar les majories, que fes concessions, que dongués la raó a les masses, que fos servicial, que no gastés mellor roba, que no *freqüentés*, que aviat l'indiferencia's tornaria *desacato*, i aviat s'hi franquejarien i li perdrien

Santiago Rusiñol Obra completa

el respecte. El sant que baixa del trono pera encaixar i amistançar-se, i deixar-se donar cops a l'espatlla per la multitut sobirana, se perd pera la multitut i pera la soberania.

Ell ho havia fet aixís pera *granjearse* amistats, o perquè era'l seu natural, i el cas és que no'n feien cas. A sants menos sants que ell se'ls feia acatament, i fins tenien *besamanos;* a sants que sabien estar estirats se'ls feien funcions am musica i se'ls deixava donar indulgencies; a sants de menos antiguetat se'ls feia la salutació i tenien creus pensionades, i retiro, i els treien a les processons i am tota solemnitat. An ell no'l treien mai a les processons solemnes, i li estava bé, per taujà. Alça! Que aprengués a tractar els subdits, que ja li explicarien els subdits com els tracten an els sants que se'ls nivellen!

Quan el treien, i era l'unic dia, era a la festa major, i tot perquè aquella processó era processó de franquesa. Les *Hijas* hi anaven de blanc d'*alivio;* els *Lluisos,* de jovent; els homes, de mitja capa; els capellans, de casulla curta; les criatures, de gran xerroteig i alegria; i al darrera, portant-lo a dalt d'una tarima, sempre somrient, sempre pastoril, amb el seu aire *campechano* d'esculptura d'ermità, semblava saludar an el poble am sa rialla bonifacia, i el poble li deia: «Hola, Sidro! Adéu, Sidret! ¡Com te diverteixes avui am la nostra companyia!» I ell senyalava que sí, i aquella condescendencia me l'acabava de perdre.

Santiago Rusiñol Obra completa

Pobre Sant! Sort que en el cel no'n deuen fer cas de l'opinió dels homes! D'ell n'haurien pogut tenir un amic, i no li coneixien el fons i no sabien correspondre-li; n'haurien tingut un company, i no sabien tenir-lo, i buscaven amistats més ampuloses; n'haurien tingut un advocat, i no li confiaven els plets i en cercaven de més dotats de paraules, ni que tinguessin de perdre i se'n fessin les costes. Costa molt d'arribar a ser Sant; però al ser-ho costa més de sostenir-s'hi.

Sant Isidre l'havien fet advocat, però no servia pera'l seu carrec. Ell se'n donava compte, el bon Sant! Ja ho sabia, ja n'havia conegut de tota aquella gent dels pobles quan llaurava aquella terra! Ja les coneixia a fons llurs ingratituts, i per això ho era de Sant! A no ser-ho, a no conèixer el personal, al veure-s tant sol en aquell altar de columnes, i d'angels, i de raims, de llistons, de llum i de nuvolades de fusta, allí al fons de la capella, en un moment de tristesa hauria dit an els pagesos: «Pagesos, poble: busqueu-vos-en de sant, que jo demano'l *retiro*».

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL BOIG

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL BOIG

De tot tenien, poc o molt, en aquell poble, fins boig.

El boig del poble, en un poble com aquell, no podia ser-ho més que tal com ho era: un boig callat i polsós i de bona mena. Podia ser tant boig com volgués, però sense esvalotar el galliner. Un boig que ho hagués semblat massa, no hi hauria pas pogut viure; un exaltat no hauria trobat aculliment a la seva exaltació; no hauria sigut *comprès,* no hauria trobat parroquia. Allí, fins els bojos havien de tenir prudencia, i moderar la bogeria pera arribar-la a fer passar, no esvalotant les costums, no removent cendres mortes, no cridant i no despertant enteniments. El boig havia de ser una mica exagerat, però no gaire; havia de tenir un punt de boig, però un punt sossegat, que no interrompés les creencies ni entorpís les tradi-

Santiago Rusiñol Obra completa

cions. Res de deliris de grandeses: resignació de miseria. Res de manies de perseguir ni de creure-s perseguit: pasturar, pasturar sempre, i humilitat i perseverancia en la desgracia. Res d'idees suicides: viure, bé o malament viure, que prou que vindria la mort, lo mateix pera'l boig que pera'ls savis.

El boig del poble, am tot i ser-ho, se n'havia fet tant carrec del seu carrec de bogeria oficial, que res del món l'apartava de les seves costums tranquiles i del seu plan de no fer nosa a ningú. Anava vestit com tot-hom, però am més pedaços i més pols; ai, sí!... am molta més pols que tot-hom. Feia la vida de tots, però un *sentit* més exagerada; dormia quasi tant com els demés, menjava una mica menos i una mica més malament; també anava a missa, tampoc llegia; sabia, si fa o no fa, tant de lletra com tots els que tenien vot; no votava igual que les majories, i també'l seu nom constava, i constava am lletra minuscula, en les llistes oficials; procurava retenir-se; procurava no ser més que un mirall que no *ofengués,* augmentant una mica les miseries, la ratlla caracteristica, el punt de caricatura dels majors contribuients, dels menors pobres i de totes les mitjanies.

No tractant-lo, a cop d'ull ningú ho hauria conegut que no era com els demés: el front el tenia una miqueta més ample; els cabells, encara més aspres i més esbullats; els ulls, més grossos i un bon trocet més somniadors; el caminar, més

Santiago Rusiñol Obra completa

desigual; la cara, de menos salut; el còs, més llarc i una miqueta més magre; però, fòra d'àquestes diferencies, que no desafinaven a la vista, per lo demés, costava bastant de conèixer-li la tara de bogeria.

Mirant-lo fixament, és clar, se veia que era boig. Tenia la flama, el dò, l'inspiració, aquella claror que donen els ulls dels homes encesos. Se li havia conegut am tot, que n'era: am les coses series del viure i amb el poc temor a la mort. De petit va apendre de musica, i allò ja va ser un sintoma fatal, an els ulls d'aquella bona gent. Què n'havia de fer de la musica? Pera què havia de servir-li tocar aquell violí tant ratat, no tenint cobla pera tocar-hi? Pera què servia tocar sol? Després, no's feia am ningú, i enraonava amb ell mateix. Mal senyal. Més tard no va volguer entrar a la quinta: de cap manera van poder donar-li entenent de servir an el rei, ni ensenyant-li la vermellor dels pantalons, ni la bandera, ni assegurant-li la vida: ell, toçut, i els altres no fent-ne esment, va quedar-se sense *servici*. Més d'edat, no va volguer treballar per força. També mal senyal. Després no tenia *creencies* fixes: predicava pel seu compte, i coses que ell s'empescava; no estimava'ls quartos ni feia esforços pera guanyar-ne; dormia al ras; i, si bé no feia mal a ningú, fent tantes coses diferentes de les que feien la gent d'ordre, el feia més que sospitós: demostraven clarament que tot allò era de *loco*.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Ademés, no se li coneixia familia, i un home sense familia és boig rematat. Que no hagués trobat dòna, *conformes;* que no tingués fills, encara més conformes; però no saber-se-li pares, ni germans, ni parents, ¿no era ser boig a tot ser-ho? No tenir un escó aon recullir-se, no ser estimat de ningú, venir al món com una bestiola, fer de pobre, ser bordat pels goços, ser apedregat per les criatures, ¿no era ser-ne de *remato?* Pot-ser fins ser bord, i pot-ser ser-ho expressament, i per força ser foraster, i fins qui sap de quins terrers heretges, ¿no n'hi ha pera tractar de boig a un home? I, per ultim, ¿no provava clarament la seva falta de senderi l'haver d'anar a l'Hospital quan no estava bo i tenir de ser cuidat de mans extranyes, i tot perquè enlloc el volien, ni a l'Hostal, ni a les golfes, ni als pallers, ni a missa, ni a la cort de les masies? És clar que ho era de boig. I ben boig que era! Se'l *soportava* perquè no havia donar un què *sentir;* però'l dia que's propassés tindria de reunir-se la gent entenimentada i llençar-lo d'aquell poble.

Però, cah! Treure-l han dit! I qui'l treia? Un sol no hauria pogut. Valia més ell sol que un de sol. Tots plegats no eren ningú: també ell era més que tots plegats; i en quant a anar-se'n pel seu compte, ya ho havia provat d'anar-se'n, però, siga que tots els pobles que provava eren iguals, siga que per boig que fos s'anyorava, el cas és que

Santiago Rusiñol Obra completa

sempre tornava an el poble. Allí, mal que mal, era'l boig, el boig reconegut, el boig autentic, el boig sense competencia, el boig que tot-hom coneixia, el boig que's passaven de mà en mà entre porucs i admirats, al que ensenyaven am certa por i am cert orgull an els forasters; i encara que no'l mereixessin, ell era'l boig adoptiu i el més honorari del poble. «Fet i fet,—pensava'l «fill»;—val més un poble beneit, ben beneit i ben conegut, que dèu de bojos per conèixer.» I el beneit poble contestava: «Val més un boig que ja coneixem, que vint savis que no'ls coneguem la flaca».

«Ell, tal com és,—deia la gent,—*al fin* i *al cabo* no escanya an els endeutats ni an els pobres, quan tants de nosaltres escanyem aixís que veiem carn de deute; ell no'ns disputa les terres com ens les disputem nosaltres; ell no'ns deshonra les filles com els minyons d'enteniment sossegat aixís que han perdut el sossego; ell no pledeja com pledegen els hisendats; ell no té enveges com tenim, no té rancunies com gastem; ell és boig; i els bojos no hi entren a les miseries serenes. Per això'n són. El dia que's *revifés* seria un altre enemic que'ns hauria entrat dintre casa.»

Ell no entrava a casa, ni enlloc. La seva vida era lliure, i aquesta llibertat que's donava era la que entenien menos i la que donava més proves de la seva gran bogeria. Se llevava quan volia, se fregava'ls ulls, i es trobava més vestit que'l mateix

Santiago Rusiñol Obra completa

dia en que va néixer. Un cop llevat, si tenia roba sobrera's cambiava alguna peça, o, si no, es deixava la que duia; mirava'l cel, igual per tots, i despreciava la terra; i aont anava? Allí aont el portava la sort. Tots els carrers li eren patria, i, callat i seriós, sempre passava pel bell mig, i sempre amb el cap ben alt, convençut de la distancia que'l separava del proxim. Que és lo que cercava? Com Diògenes, semblava que cerqués un home, un altre home, i mirava passar el remat am la gran compassió del boig pera'ls que no han pogut arribar a ser-ho. De què vivia? De tot i de res: de lo que trobava, de la llevor que duia'l vent, de lo que no cercava, de la sort, de la casualitat, de la superioritat de vida, de l'aire lliure, de l'aire del cel, de lo que queia, de lo que passava, de la seva propria força. Ell no deia res, però no's doblegava; ell prenia, però no demanava mai; ell callava, però entenia; ell feia la vida dels altres, però am més altiva dignitat; ell cumplia'l seu carrec de boig adoptat del poble no destorbant les opinions ni escandalitzant la prudencia, però sentint a frec de llavi'l trist somrís del filosop; ell duia la màscara de modestia, però per les esquerdes de l'ànima traspuava l'orgull de sa propria qualitat; mai reia dels que se'n burlaven: ell passava, passava menyspreant-los, serè, omnipotent, gloriós i unic, com un déu monstruós de Grecia, entre aquella gent de motllo.

Santiago Rusiñol Obra completa

I la gent reia d'ell; però en el fons li tenien una extranya admiració; sentien inconscientment que a tot podien arribar, menos a semblar-se an ell; se'l miraven com un mal, però un mal que feia cert respecte; s'esbravaven fent-li bromes impotents, però sentien els gelos d'alguna cosa impossible de posseir; s'apartaven d'ell i haurien volgut entendre-l.

Era impossible. A pesar de la *prudencia* del boig, viviem massa allunyats l'un dels altres. El cap d'ell s'havia d'acotar massa pera veure-ls, i els d'ells s'havien d'enlairar tant que no'ls arribava la vista. L'abim era immens i la pujada massa alta. El poble ho endavinava i s'esbravava insultant-lo, atiant-li les criatures, quan vessava la seva vanitat de poblet. I el boig, que era sempre'l que callava, fermament fortificat per la seva omnipotencia, convençut de la *raó,* pacient i tolerant pera les bestieses humils, altiu sobiranament per l'espessor de multitut, compassiu pera les pobres criatures estretes d'enteniment, quan tampoc podia més, fugia, corria de nit, pujava a l'ermita del calvari, i allí, sol, ben sol, sublim de *raó* i bogeria, deia, amb el puny clos cap an el poble:

«Sóc boig, gent; sóc el boig; sóc el vostre boig. No m'entendreu que sóc el boig. Gent: vosaltres no podeu ser-ho, de bojos: sou masses i sou massa iguals. Veniu-me a treure del calvari, si podeu. No hi pujareu pas, de nit. Teniu por;

Santiago Rusiñol Obra completa

tot us fa por; fins el calvari us fa por. Jo no'n tinc de res, de por, ni de la vostra ossamenta. Jo puc baixar allí aont viviu, i no podeu pujar fins a mi. Jo sóc bord, i per això tinc dret a ser lliure. Sentiu-ho bé, esclaus d'esclaus: us desprecio, i m'haveu de mantenir, perquè ja ho sabeu, miserables, que sense mi moririeu.

»Gent: sóc boig i em feu compassió i us beneeixo, maleint-vos. Treieu-vos el cap, que us ve xic; treieu-vos el cor, si'n trobeu, i llenceu-ho tot a la fossa, que's pudrirà menos depressa. Esteu condemnats; esteu perduts; i no més jo, el boig, pot salvar-vos: no més els bojos tenim poder de salvar an els mansos.

»Sóc boig, però no'm tancareu. El cap no me'l tancareu. Vosaltres sí que viviu presos, que us teniu lligats am cadenes: sou presos de tot, i fins de vosaltres mateixos. Ja'm cridareu algun dia, ja'm cridareu pera deslliurar-vos. Cridareu an el boig... Ja, ja!... Sóc el boig, el boig... el boig vostre! Ja, ja! El boig! El boig!», anava cridant a les fosques; i sa veu se perdia pels xiprers sense un eco, sense una remor, perduda de soletat i feresa, mentres alguns deien, senyant-se:

—Els temps cambiaran. El crit del boig ho senyala.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL SAVI

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL SAVI

Com podia ser que en aquell recó de món hi hagués anat a néixer un savi?

Pot-ser per això, perquè era un recó de món.

El savi no tria'l terrer abans de néixer: el savi neix natural, i am la seva naturalitat, i els estudis que després fa de saviesa, és quan se forma i va creixent; i com que ja té la taleia, i les gales mundanals no'l destorben, i com que ademés acumula lo que sap i lo que'ls demés no saben, se troba, al ser vell, amb un bé de Déu de saber que no sap aont enquibir-se'l.

El cas és que tenien savi, i digueu-los tontos, an els del poble. I no's penseu que'n tinguessin un d'aquells que emmanlleven la ciencia i aprenen allò que han sentit a dir; no, senyors: el seu era de debò, era de durada, era de monument, avui per demà que morís i avui per demà

Santiago Rusiñol
Obra completa

que's recordessin de fer-li; un d'aquells que s'hi pot pujar de peus, i s'hi puja; era un savi, en tota l'extensió de la seva saviesa.

¿Que no se n'havien adonat que'l tinguessin? Està clar que no se n'havien adonat. ¿Que'l prenien per un beneit? Naturalment que l'hi prenien. ¿Com no pendre-l'hi, si feia coses tant extranyes, i badava quan no havia de badar, i mirava'l cel de nit quan feia fosca, i recullia escarbats, i guardava pedres, i feia un pou de ximpleries? ¿Que'l deixaven morir de gana? Doncs què tenien de fer? ¿Mantenir un home tant extrany que tot l'any estava en vaga? ¿Que no podia treballar com els demés, per savi que fos i per coneixements que tingués? Que no podia estalviar? ¿Que no ho veia que hauria d'anar a l'hospital, aixís que fos vell, i que hi hauria d'anar am levita, que fa de més mal anar-hi?

Que tingués d'anar-hi, a l'hospital, era cosa molt probable; que hi anés de levita, segur, perquè no duia altra cosa; però que tingués de tornar-se vell, això no podia ser: ja ho era, de vell, i sempre ho havia sigut, i sempre ho seria, per anys que visqués en el poble. Als divuit, ja diuen que's va tornar calvo: ja la primera empenta d'estudis li va costar la cabellera; a vint i pico, se li van anar tornant blancs els que li quedaven; a trenta, ja ho eren; les dents van seguir el mateix camí dels cabells, i a quaranta, quan va pendre estat, ja

Santiago Rusiñol Obra completa

tenia més arrugues que un barret que s'hi han assegut a sobre.

Per què en va pendre d'estat? Aneu a saber! ¿Com va trobar una dòna jova que'l volgués, sent savi i pobre? Fa de mal dir! ¿L'estimava la seva dòna? No. I, doncs, per què s'hi havia casat? Ni'l savi mateix, am tota la seva ciencia, se'n podia donar compte. Pot-ser per casualitat, pot-ser per equivocació, o pot-ser pera tenir marit, encara que ho fos de savi. Les dònes fan de mal entendre, i ella i ell no varen entendre-s mai.

Qui'ls entenia, sobre tot an ella, segons veus, era'l carrabiner de *servicio*. No és que ningú hagués notat res, no és que ningú l'hi hagués vist, detenint el contrabando: ningú 'l veia mai an aquell carrabiner-fantasma; no és que hi hagués proves (no provaven mai res en el poble); però que hi havia contrabando havent-hi carrabiner, i que hi havia *alijo* en havent-hi contrabando, no ho dubtaven ni les dònes, ni'ls homes, ni les autoritats, ni'l clero, ni les criatures de costura.

Ell no, que no havia notat res; i prou que li havien dit; però prou feina que li dava la ciencia, pera fer compte an aquestes miserietes. Fos o no fos, i més valia que no fos, ¿què era l'home, què era la dòna, què era un carrabiner de servei, davant del sistema sideral i de tants remats d'estrelles? ¿Què era una hora tonta que pogués tenir en un moment la Mare Naturalesa, davant de tan-

Santiago Rusiñol
Obra completa

tes hores savies com tenia a totes hores? ¿Què eren tots plegats, tots tres plegats, davant de l'Historia? Pols, cendra, coleòpters, i encara quins coleòpters! Uns coleòpters am calces blaves, am galons vells, am gorra am funda, quan hi havia tantes especies colorides com amatistes, lluminoses com esmeragdes, bronzejades com joies gregues! No eren res, els carrabiners, davant de la ciencia, am totes les seves *fases!*

La ciencia! Com un malalt que va provant totes les aigües conegudes, ell també les havia provat totes, les ciencies! I cap l'havia tret d'apuros. De primer va entregar-se a la botanica. No hi havia herba medecinal a dèu hores a la *redonda* que ell no li sabés les virtuts i els vicis, i la vida privada d'herba; no hi havia flor que ell no sabés si naixia pera'l sol encant de la vista o si tenia missió pràctica; no hi havia planta que no la tingués numerada amb els seus usos i costums i capritxos; però aquells terrers *vulgaris* havien sigut tant trepitjats, la planta humana havia ferit tant a la planta natural, que, fòra la malva pacienta i alguna altra de la mena vividora, allí no hi podien viure les exotiques, les de luxe, ni'l mateix savi, que era l'herba més exotica que havia donat aquella terra.

En vista d'aquestes males anyades d'herbetes de medecina, va tirar-se al pedregar; va donar-se a la pedra, que és pitjor que donar-se al dimoni. No

Santiago Rusiñol Obra completa

n'hi faltaven pas de pedres en aquell ditxós terrer pera'l que hi tingués afició; però allí, fins la pedra era grava, les roques eren palets, el granet era desgranat, i de tot duien menos lo que havien de dur: eren minerals sense mina, mineralogiques sense mineral, buides de tota substancia, pesantesa a les butxaques, i propenses a fer passar per maniatic al que se n'omplia la casa.

Considerando també això, el nostre savi va anar cambiant de saviesa i *guanyant* de reputació. Del mineral va passar a la papellona, de la papellona al grill, del grill al coleòpter, d'aquest a l'historia, i de l'historia Déu sap aont hauria anat a parar, a no haver-se detingut en plena filologia. Saber l'etimologia de tot, indagar les paraules d'on venien i per ont havien passat abans d'arribar a nosaltres, buscar-les-hi les declaracions historiques, les transformacions papissotiques, els primers passos per la llengua, va ser la seva passió. No sentia paraula vulgar que no li cerqués desseguida les pessigolles cientifiques, que no li anés al darrera i no li demanés la cedula, i el baptisme, i fins el permís de paraula. Era una tafaneria que no tenia aturador. Quan li deien una cosa, no escoltava mai lo que li deien, sinó que esbrinava'l sentit; si's burlaven d'ell amb alguna paraula ofensiva, no hi veia l'ofensa, sinó que buscava d'on venia, i venia de tant lluny que ja arribava esbravada; si l'atacaven d'insult, l'insult se perdia en els via-

Santiago Rusiñol
Obra completa

ranys de l'Historia; i quan ell trobava l'origen de la paraula insultadora, molts cops resultava una alabança, i sempre l'insultador ja era fòra.

Havia fet indagacions curiosissimes que portaven claror a molts dubtes. Per exemple: *Pensil*, el nom del coro, que no havien sapigut de què podia venir, venia de *Pensil, Hortus pensilis*, jardi penjat: els coristes vivien penjats al jardi; *Beco*, de Baco, Déu de la beguda: doncs, hostaler donat al beure; *hostal*, d'*hostis*, d'*hoste*, d'*extranger*, d'*extrany:* per lo tant, lloc aont hi viu gent extranya, tant extranya que no s'hi podia viure; *savi*, de *sapere; beneit*, de *benedictus; Manso*, de *mansus de manere*, de manera que ve de *manso;* i aixís tots els noms possibles, de desde'ls més enlairats an els de classe més humil, i de desde'ls desvergonyits an els més poca-vergonyes.

Lo que no havia pogut saber d'on rediable venia, i tant que l'havia estudiat, era un dels noms més antics, més soferts i més practicats pels savis: *Miseria, miseriós, miseries*. De què devia venir? ¿Què ho devia fer que tots els col·legues de sempre n'estessin tant apoderats? Qui sap si era gaire antiga? Pot-ser Abraham, pot-ser Moisès, pot-ser Jeremies ja l'havien coneguda abans de ser patriarques i profetes... Pot-ser per això ho eren... Pot-ser havia nascut, com la picor, de la mateixa paraula... No havia pogut saber-ho, i no és pas que no l'hagués hagut de sentir aquest remot de *miseria*.

Santiago Rusiñol Obra completa

Ell, la casa i la levita n'estaven apoderats d'aquesta paraula borda, i sobre tot en aquelles golfes d'estudi, aont ell hi passava la vida, no l'abandonava mai. Allí, en desordre de saviesa, herbes ex-medecinals que n'havia fugit el remei i no'n quedava més que llenya; allí, recons de pedra de mineral, sense la substancia preciosa; allí, coleòpters plens de pols, abrigats per les trenyines, sense potes, sense banyes, no més que aquella agulla, i la cedula i el llinatge, i un troç de crosteta a sobre; allí, papellones sense ales; allí, pergamins sense llibre, una ullera sense vidre, una taula sense calaixos, un quinquer sense petroli, i tot sense alguna cosa, i tot ple i tot replè, en el sentit filosofic, i en el sentit veritable d'aquella trista paraula. Ditxosa paraula! No saber-la i tenir-la d'aguantar! Patir d'una malaltia i no saber-ne'l diagnostic! Sofrir-la anys i anys, i com més anys, més malaltia! N'hi havia, valga-m Aristòtil, pera tirar els llibres al foc i cremar-los am les herbetes botaniques, i apedregar-los am les pedres minerals, i fregir-hi'ls coleòpters, i deixar córrer el ser savi.

Però, cah! El savi sempre és pacient: per això ho és, i per això'l poble n'abusa, i n'abusa'l qui no és poble, i n'abusava tot-hom! N'abusava l'arna menjant-se-li la levita, n'abusava'l corc menjant-se-li la ciencia, n'abusaven les criatures burlant-se-li de la calva, els homes no respectant-l'hi, i la savia encara menos.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Un dia va trobar en el sofà del seu quarto sis paquets de cigarros de dèu centims, i tres feixos de *paquetilles*.

—Déu del cel! Valga-ns els set companys de Grecia! Ella no fuma i jo tampoc: doncs això ha de ser contrabando — va dir el savi, esborronat! —Això és palpable: això no ha vingut de l'estanc. Aquí hi ha contrabando i adúltera. I què volen dir aquests dos noms? *Contrabando*, de l'altre bando, de la frontera, de l'extranger, d'extrany, d'extrangis; i *adúltera*, d'adulterada, o entregada a altri d'extrangis. Si la culpa no fos clara, ens la vindria a aclarir la ciencia etimologica. I què dirà'l poble al saber-ho? Per sort, no'n sap el poble, d'etimologia, i jo'm guardaré prou d'ensenyar-n'hi. Que no sapiga mai lo que passa i que visqui en la fosquetat d'aquesta mena de ciencia; i, ademés, ¿que és el poble davant dels pobles? Què som nosaltres mateixos? Ja ho he dit: som pols, polsaguera i terra. Doncs, tirem-hi terra per sobre.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL QUEFE D'ESTACIÓ

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL QUEFE D'ESTACIÓ

L'unica mostra de progrés que les vies progressives havien deixat en el poble era una d'aquestes victimes de la fredor administrativa que'n diuen quefe d'estació.

No vui creure que l'*accionista,* quan pren accions, lo més barato possible, pera que vagin extenent ralls camps a travers, en llocs que portin per la drecera, sigui complice de construir expressament allà aon cauen això que'n diuen estacions, i deixar-hi un home a dintre.

Si ho sapiguessin no ho farien, perquè l'accionista, d'un a un, no és dolent, ni té mals instints: no més és que és accionista, i l'unic defecte que té és la *capa* de l'anonim.

Perquè, fills meus, se necessita la virtut d'un ermità laic pera desembarcar a sang freda en una d'aquestes casotes i pendre per definitives, i viure

Santiago Rusiñol
Obra completa

d'un modo definitiu, allò que no són més que sales d'*espera;* se necessita molt amor al viure i molt desprendiment de la vida pera enterrar-se abans d'hora en aquelles cases de l'ordre, en aquelles cases en prosa, am via a dreta i a esquerra pera que'ls ulls no sapiguen aon decantar-se.

I, no obstant, no hi porten cap pres allí dintre. Al contrari: hi porten al quefe, un home que ha d'esser bon home a prova; un home honrat pera ell i pera'l proxim; un ser que'l fan servir de roda administrativa, am paga de rectoret del progrés, quan hauria de tenir paga d'arquebisbe, amb *accents* de santedat progressiva.

Arriba'l quefe a l'estació, i molts cops fins hi arriba quefe de familia (dugues quefatures que no són incompatibles, perquè no les paga'l govern ni'ls accionistes), i sol, o acompanyat, s'instala al pis d'aquella casa, col·locada en el meu poble, com en tots, entre alguns camps de blat-de-moro, una tanca de fil-ferro, un pal al davant i una montanyeta cendrosa al darrera, com unica distracció de vista, però de vista definitiva.

A l'arribar, el guarda-agulles presenta an el moço de la càrrega y la descàrrega, o aquest presenta an el guarda-agulles. El quefe mira an aquells homes que hauran d'esser d'allí endavant, més que els amics de conversa, els *«compañeros del silencio»*, i tots tres passen a veure la casa. A dalt, aviat està vista: són cases de plano de motllo, i, vista una, vistes

Santiago Rusiñol
Obra completa

totes. Hi ha just aon menjar am gana de reglament; cuina entre economica; dormitoris pera sòn ordenada... i prou. Abaix, dugues sales d'espera pera les tres classes de vapor, o sigui classe i mitja per sala; aquells bancs de fusta pera'ls tants i tants que en el món esperen sentats; algun anunci de pildores, un reglament carregat d'ordres i atapait d'ordenances, i els planos d'*idas y vueltas*. Endavant, és a dir, al costat, la sala de la *taquilla:* un foradet com un ninxo de criatura, aont hi ha d'entrar el quefe pera foradar cartronets; i al fons de més endins, l'entreteniment de la finca: el telegrafo, una joguina perillosa plena de cintetes blaves i de campanilletes i timbres i rodes, que s'han de vigilar sempre i contestar a les preguntes que faci, per indiscretes i poca-soltes i amoïnadores que siguin.

Això són els dos altars principals d'aquell temple de la *marcha*. Ja no més queda per veure la sala d'equipatges, la bascula, dos o tres vagons que prenen el sol a l'altra banda del desvio, i l'home queda enterat i enterat per molta estona: per tanta estona com el tinguin allí dintre.

—Molt bé,—diu el quefe.—Ja estem instalats. Vinga la levita, i Déu ajud, que'ls homes hi som de més!

I se la posa, la levita, i dóna una mirada general de general an el seu camp de maniobres, i, mirant via amunt i via avall, creuat de braços, se diu:

Santiago Rusiñol Obra completa

—Apa, tren: veiam si passaras.—

Què has dit, cristià? I tant si passa! I tants si'n passaran! ¡I tant si te n'omplenaran les butxaques de fer-te llevar, i no a deshora, sinó a hores fixes, que és reglamentar la sòn! Passa i passa, a les tantes dèu, i a les quantes vintidós, i a les vuit catorze de l'altre meridià; i, tant si s'atura com no, tu has de veure'l i saludar-lo, encara que hi estiguis renyit, i posar-te la levita, i treure-te-la i tornar-te-la a posar, fins que s'esquinsa de manegues; i si per cas s'atura, aquell retren remaleit, a dintre no hi veus més que cares desconegudes, gent mal dormida, malhumorada i mal menjada; homes que semblen marxar al *choque*, gent que's despedeix, llagrimes, mocadors, i torna a tocar la campana, i torna a treure-t la levita; i en manegues de camisa, ja despullat de l'uniforme, a sentir el primer mareig de la terra i els primers senyals d'anyorança.

Ai, sí! Per mudats que vagin i per galons d'or que portin a la gorra, també s'anyoren els quefes! També'l senten, el glaç de la soletat i el soroll de les fulles seques, i el buid del silenci, i la falta de consol d'una mica de desordre, encara que aquest desordre fos una mica ordenat. Els agafa un mal que pot dir-se'n mal de quefe d'estació; un mal que no hi ha cliniques que'l curin, sinó estacions pera fer-lo venir: el mal de reglamentació; el mal de menjar a l'hora i haver de pair a l'hora, i fins

Santiago Rusiñol Obra completa

haver d'estimar a l'hora i tants minuts, i no poguer fer d'aucell una estona, no més que una estona de volar per les arbredes i entornar-se'n an aquella casa urbana, indiferent, de morter-pedra, de cartró-guix, d'enginyer, filtradora de l'humitat del no-res i aturadora del viure.

Aviat, el pobre home, no pot més: entra dintre, altre cop se treu *aquella* levita, i, am l'afany de comunicar-se amb algú, perquè 'l silenci l'ofega, i no tenint ningú pera parlar, i no tenint allí ni al guarda-agulles ni a l'home de la *descàrrega,* se'n va a l'eina del telegrafo, i allí, *crec-crec, crec-crec,* i cop de timbre, desperta al quefe de l'altra estació, i els dos, per mediació d'aquells fils-ferros, fent de cordes d'anyorança, amb amargor telegrafica, se queixen de la seva sort i parlen per parlar, per necessitat de la seva ànima; i, sense comes, am frases justes, am paraules fetes de *lletres,* s'esbraven per medi d'aquells cordills, d'aquell sistema nerviós extès per sobre la via.

Però, això sí: per depressa que corrin les frases, se refreden pel camí! La ciencia que arreplega pel trajecte va menjant-se l'expressió, i la paraula ha perdut tot l'encís humanitari. Això prou que ho veuen els quefes de cada banda de fils-ferros; però, què han de fer? Com tenen d'expansionar-se? El poble és lluny, el guarda-agulles no està pera res, preocupat am l'agulla, i si'ls escolta no'ls comprèn; el de la càrrega encara menos, perquè no hi ha res

Santiago Rusiñol Obra completa

que canci tant com la càrrega, i no està per filosofies; la dòna (si n'han trobat que hi vulguin viure) prou feina té a vigilar a les criatures que no vagin a la via, o al telegrafo, el ditxós telegrafo, o al caixonet dels cartrons, ademés de que ja les sap de memoria les penes-quefes d'estació; i aquests quefes, sense una veu que reconforti, sense amics, sense altres companys que'l dever, entren en un defalliment, en una d'aquelles crisis solitaries que devien tenir els ermitans en lo alt de les ermites.

El quefe s'avorreix, se migra, se migra d'una migrança mate, d'un avorriment gris, del defalliment moral, del que ni té pena ni gloria i que veu escorre-s la vida, llisa i *paralela* com la via que corre amunt i avall; i, lo mateix que'ls anacoretes, tracta de fer-se un hortet i conrear l'estació; i en aquells pams de terrer que té darrera'l tancat, hi fa les seves plantades. El primer any planta un arbre prim, que sosté amb un parpal de llenya, i en comptes de brotar l'arbre, l'arbre mor i brota'l parpal, que resulta ser una figuera; el segon planta tres acacies, i en broten dugues, que serveixen *d'apeadero* a les mosques que viatgen; després arregla'l jardí, i planta uns quants ralls per barana, fa un *parterre*, i s'enreda a posar-hi enredaderes, que tindrien d'enredar-se i pujar, però que ni pugen ni baixen.

Les plantes se veu que també pateixen la malaltia d'estació; també's migren d'estació; també

Santiago Rusiñol Obra completa

les mustiga aquell halè d'estació, d'una estació que tot l'any és la mateixa estació; sense més aigua que la que llencen am xarop els que beuen a la cantina; sense més ombra que la que donen els cinc fils-ferros del telegrafo, ni altre aliment que'l cok de la locomotora. Al tal jardí, li convindria regar-lo amb oli de fetge de bacallà i vi de quina, perquè, pobret!... sembla un jardinet mig botanic, mig d'aigües termals, mig de criadero, allargant els colls anemics cap als trens de carga que passen pera que les tregui d'allí i les porti a terres més *climatèriques,* aon n'hi tinguin quatre, d'estacions, i no sempre aquella mateixa; aon les treguin d'aquelles llaunes de petroli, que de massa refinat les mata; d'aquella postració somorta, d'aquell desterro de terra, que un quefe pot resistir perquè du gorra i levita, però no elles, que viuen malaltes i nues, a la vista de tots els homes que passen.

Pobres plantes i, sobre tot, pobre quefe! Quina culpa hi té, de ser quefe? Quina culpa hi té si no pot ensenyar al *viajero* un parc una mica natural, un extracte de Mare Naturalesa? Quina culpa hi té si hi fa aquell sol, aquell sol que converteix les mules en dromedaris, i es beu l'aigua, i fins el xarop de la cantina's beuria si no'l tinguessin en ampolles! An el pobre empleiat, el quefe, no més li queden dos camins: o avesar-se an aquella vida de *poste,* de pal amb arrels, o bé en un d'aquells trens que paren, sigui'l de les tantes catorze, o el de les

Santiago Rusiñol
Obra completa

quantes vintiquatre, pujar-hi, i, de tercera, de quarta, de furgó o de locomotora, anar-se'n i deixar an el guarda-agulles el cuidado d'aquella gelada casa.

Però l'home que ha anat amortisant il·lusions, que ha anat tallant ja molts cupons de l'obligació de viure, que ja ha après a posar-se la levita de paciencia, a pendre opi de resignació i a preparar-se a ben morir de nyonya i de monotonia, és clar, adopta per quedar-se.

Se queda, però's queda sense fe en el triomf de les grans vies ferroviaries i am prou feines de les vies ferroviables. Veu passar els trens com qui veu ploure; diu les mateixes paraules cada dia a la mateixa hora i am la mateixa gent de sempre; beu i dorm a toc de *meridià*, i va tornant-se telegrafo, cronometre i fonografo, i passa tota la setmana fent de comptador automatic.

El diumenge hi van alguns del poble, i ell els fa treure cadires, els ensenya'l jardí i els pesa a la bascula de la càrrega. «Vós, secretari, vuitanta; vós, Beco, seixanta dos; vostè, senyor rector, cent quaranta; i vostè, senyor mestre, cinquanta dos i algunes decimes.» Llegeix el diari, el regala an el cafeter; i, ja faltat de moviment de tant donar-ne a la via, i passada la voluntat, se torna vell abans d'hora.

Ja és un tren parat. L'estació l'ha enterrat en vida. El telegrafo remaleit li ha mort la paraula; el

Santiago Rusiñol Obra completa

rellotge, el temps; i el jardí, les alegries. Ja'l sol no li fa res, ni la pluja, ni les tronades. Ja ho és massa, de quefe. No més encara, a les vuit quaranta-cinc, quan veu passar l'exprés deixant una roentor de flames, encara sent foc y fredors de joventut a dintre de la levita; encara's queda hipnotisat mirant els ralls, i somnia una estació ben tebiona que no n'hi passessin, de trens, amb un gran tinglado que hi anessin bé les flors, i am vistes a una vila ben alegra que no n'hi haguessin, de fils-ferros; i es mira una bona estona aquella via, fins que'l tren ja ha entrat dintre la fosca.

Allavores se gira i veu aquell caixó de guix, de morter i de palets de pasta de cartró-prosa, i plora, i té temps de plorar fins a les vintitrès quaranta, que passa l'altre tren de carga.

Santiago Rusiñol
Obra completa

ELS CAPELLANS

Santiago Rusiñol
Obra completa

ELS CAPELLANS

Allí, al costat de l'iglesia, una mica més alta que les demés cases del poble, blanc i desolat, amb amples parets nues, llises i fredes, hi havia un gran casal, mig convent, mig rectoria.

Una altissima paret tancava l'horta, en la que s'hi entrava per una porta am cancell. Havia sigut cementiri, aquella horta, i, enclotat, entre l'esquena de l'iglesia, que la guardava del sol, entre les parets de tanca i la rectoria, encara conservava fredor de fossar en que ja no s'hi enterra, de fossar abandonat, am totes aquelles plantes que am tanta ufana creixen en aquells llocs solitaris, i aquella molsa que suen les parets entre humides i polsoses.

Al fons de l'horta hi havia'l gran casal, un pany de paret immens, am dugues soles finestretes allí enlaire, a vora la barbacana, com dos ulls mig

Santiago Rusiñol
Obra completa

aclucats mirant-se'l poble a totes hores, la torra a sobre de la teulada, vorejada de marlets i brodada de nius d'orenetes, i la porta formant un arc que li dava un aire de fortalesa.

Allí vivien els capellans. Obert un altre cancell, oberta una altra porta, passat un pati, pujada una escala i obertes dugues portes més, allí vivien el rector, el vicari, els economs, els que anaven i venien, els predicadors, els missionistes, tots els homes negres, reclosos i enlairats en aquella fortalesa, en aquell convent desert, en aquella casa freda, en aquell palau mig desmoblat, veient el poble a llurs peus per aquells dos ulls de les finestres.

Aquella massa de parets, aquella amplaria sense balcons, sense alegria i sense flors; aquella desolació de linies, aquella casa imponent reclosa a dintre de sí mateixa, tant alta, tant groixuda i havent de passar tantes portes pera arribar a dintre de tot, imposava més respecte an aquella gent senzilla que les parets del mateix temple. Ells sabien que a l'iglesia hi havia'ls sants, hi havia'l sant patró, i hi havia la Verge; però que allí hi havia 'ls seus reclosos intermediaris i els que tenien coneixença i empenyos i poder pera tot lo de l'altra vida; els semblava que l'iglesia era de tots, que am Sant Isidre tots hi tenien franquesa; que havia sigut del seu ram i que no podia tenir bo allí en el cel un sant tant bon home, però de

Santiago Rusiñol Obra completa

tant poca instrucció; però que al casal del costat hi vivien els que sabien de llatí i de coses tant hermoses que no podia saber el seu humil Sant Isidre; els semblava que'l cel era sobre'l temple, però que'l casal n'eren oficines; que'l temple era'l camí de la gloria, però que s'havia d'acudir a dintre d'aquelles parets blanques pera no passar pel purgatori.

Allí darrera d'aquells cancells hi niaven tots els temors, tots els nuvols negres, tots els castics i totes les amenaces; allí tenien el poder de salvar-los. Els Sants escoltaven seriosos, el Crist de la Sang fins semblava compadir-los, la Verge molts cops els somreia, però no'ls donaven consells, no'ls senyalaven el camí de salvació, no'ls guiaven de paraula, no'ls deien què havien de fer pera viure ni com havien de morir. Si queien en el pecat, els Sants no renyaven, esperaven impassibles; si renegaven de la vida, els Sants els deixaven renegar; si ensenyaven els punys closos an els nuvols que se'ls enduien l'anyada, Sant Isidre, que se'n podia fer carrec perquè també havia sigut pagès, condescendia i callava. Ells necessitaven guia, un guia que'ls dongués consol maltractant-los, que'ls animés espantant-los, que digués am paraules de dolçor que ells no tenien lo que volien demanar i no sabien demanar-ho.

Del casal sortien aquests consells, i sortien misteriosos, envolquellats en glaces de l'altra vida.

Santiago Rusiñol Obra completa

Allí tot era solemnial als ulls d'aquella pobra gent. No més vestits negres en veien sortir d'allí dintre, vestits de dol, vestits de fosca, vestits de solemne gravetat; i aont anaven quan sortien? A coses tristament series, a les tragedies darreres, a la mort. Anaven al combregar, passant entre llums com animetes de nit que eixien de les finestres; a ensenyar al peu del llit el camí de morir-se; a mostrar la via làctea que'ls guiés a l'altra vida; a tornar el còs a la terra; a tot arreu aon se tingués de caminar vers tot lo desconegut, vers lo invisible, vers al somni, vers a l'infinit, vers als llocs que'ls ulls no veuen i l'esperit s'imagina.

I ells n'eren tant amos i tant en absolut dels esperits d'aquella gent, que'ls guiaven com el pastor mena'l remat, o com el santó mena'l poble. Aquelles parets, que no veien quan el mar de la conciencia estava en calma, quan el vent d'algun dubte removia ses onades, les veien tant llises i fredes, que'ls donaven esgarrifances d'un temor indescriptible. No temien tant la culpa com la cara d'aquells homes que donaven el perdó; no temien tant el pecat com el tenir de confessar-lo, si no volien condemnar-se per tota una vida eterna; no'ls feia por la justicia del món, que no coneixien: lo que'ls tenia corpresos era haver-la de lograr per l'arrepentiment en vida, per aquells sacerdots del misteri que rebien am somrís an els pecadors, però que no era somrís com els altres;

Santiago Rusiñol Obra completa

que tractaven am dolcesa, però am llavis de desengany; que donaven esperances, però no de company, sinó d'home d'altres terres; que planyien les engunies de la vida, però no com qui les sofreix, sinó com qui les ha conegudes de tantes que n'ha sentides.

Ells no les havien de sofrir les temptacions dels pecadors: ells vivien molt amunt. No tenien les ocasions del pecador, desde dalt; no dormien en aquells carrers fangosos, aon niaven les miseries; ells no podien tenir terres, pera tenir-se-les de pendre am cobdicia de l'egoisme; no podien tenir dòna, pera sofrir-ne'ls amors i les tristeses; no podien apropar-se an els estancats del vici pera caure a les temptacions; i per això'ls homes els veien d'una mena superior, i ells se miraven els homes com vassalls de llurs dominis, lligats a sota'l casal, am les cordes de la fe i les cadenes del temor i el pès de la conciencia.

Pera conservar-lo, aquest domini espiritual, devegades devallaven grans onades de pietat, de consol, de balsem, que apellaven les llagues del sofriment; devegades, fuetades a la carn pera treure-li la luxuria; sempre resos pera arrencar-los de la prosa i banyar-los en la sola poesia que sabien practicar; molts cops els regaven amb una pluja d'amor les poques flors de llur ànima, i quan el poble sentia'l deix de l'indiferencia, el minar del dubte o l'adormiment de la fe, allavores, i sempre

Santiago Rusiñol
Obra completa

allavores, brandaven totes les campanes, tocaven nerviosament un crit de mal temps i arrebato, i, pujant un frare, un missionista, un ver creient a la trona, els deia, fent-los caure de genolls:

«Mortals miserables, carn miserable, pols del terrer que'l terrer ha de soterrar ple de polsosa podridura, desvetlleu-vos a la fe! No hi mireu a terra, no hi mireu tant fixament a la terra, no hi visqueu tant aferrats! Mireu enlaire, una vegada; mireu enllà; penetreu a l'infinit; penseu en la vida eterna. ¿Quina força tenen els dolors més grans d'aquesta terra que voleu, comparats amb els castics de l'infern? ¿Que és un moment de sofrir per tota una eternitat de castics, de foc, d'inflor a les venes, d'açots als ulls, de brases a les entranyes, de pedres com les catedrals oprimint-vos i esclafant-vos, i per sempre, per sempre de sempre, per un temps que és més que'l temps, per un temps que'l pensament no hi arriba? Sou el cuc; sou el cuc del fang d'aquesta mateixa terra, sou la lepra, sou la malaltia! Prosterneu-vos, pecadors!»

Se prosternaven aquells homes sense saber quin pecat havien fet pera tant castic, i un terror els pujava al cervell, i aquell gran crit d'extermini els semblava'l mateix crit que feia'l boig en el calvari, però dit am santedat; se sentien maleits de la mateixa manera, però am veu de profecia; se veien igualment despreciats, però amb un llumet d'esperança, quan els deia'l misionista:

Santiago Rusiñol Obra completa

«Encara podeu salvar-vos, germans! Pregueu! Encara podem demanar-li a Déu, gran i omnipotent com és, que us miri i us compadeixi! Encara'ns escoltarà, am sa força generosa, si vosaltres sou virtuosos; encara us estima, i us vol, i us obre'ls braços a tot-hora! Demanem-li.»

«Sí: demaneu-li, vós que sabeu demanar!» semblava que digués el poble.

«Demanem-li tots plegats.»

«No'n sabem, nosaltres.»

«Prometem am tota l'ànima no abandonar-lo un moment?»

«Ho prometem am tota l'ànima.»

«Tenir fe; mirar sempre a l'altra vida; creure sempre, arrocegar-se pel món, si convé descalços, trepitjant espines, cobert el nostre còs de llagues i el pensament d'esperances.»

«Sí, sí!» cridaven esgarrifats.

«Ja ho sentiu, potestats del cel! Perdoneu-los! Són pecadors, són homes, són criatures miserioses. Compadiu-vos d'ells un moment! Tingueu-los misericordia! No'ls condemneu! Tingueu pietat, Senyor; i vos, gloriosa Verge, mare dels desamparats, estrella del dematí, torra de marfil, consol dels afligits, regina dels astres, dolça amiga dels pelegrins de la terra, ajudeu-nos a demanar-los la gracia, que és gran la vostra dolcesa, pera recullir en vostre mantell aquesta gent de miseries.»

Santiago Rusiñol Obra completa

Aquella gent de miseries se n'anaven compungits, però consolats; sabien qui eren, lo arrocegats que vivien; però sabien que allí dalt d'aquell casal hi havia qui'ls vigilava.

Quan al vespre, a l'anar a dormir, veien aquelles dugues finestres, com dos ulls que miraven am claror, «Ara estudien pera salvar-nos», se deien a dintre seu; i s'adormien sense somnis.

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'HISTORIA DEL POBLE

Santiago Rusiñol Obra completa

L'HISTORIA DEL POBLE

Tot poble o vila que vulgui tenir posats serios de poble, necessita tenir la seva historia.

Necessita, pera'l lluhiment i decoro, i pera ensenyar an els forasters, un llibre escrit am lletres ben bé de motllo, aon s'hi vegin apuntats, am capitols dividint epoques, totes les xafarderies i totes les raons de vehinat de les passades centuries.

N'hi ha alguns d'aquests pobles historiables que, ja sia pel natural dels homes, poc donats a fer coses memorables, ni a barallar-se am ningú; poc donats a malmetre-s, ni a esclafar les hisendes del veinat; poc donats a empènyer els reis en els tronos, ni a vessar-los, ni a apuntar en els pergamins les batusses de precepte; n'hi ha alguns d'aquests pobles sense fel, que'l trobar-los l'historia costa més an el pobre historiaire que trobar,

Santiago Rusiñol Obra completa

no una agulla en un paller, sinó un paller dintre una agulla.

Aixís com hi ha molts pares que esperen que siguin els fills els que'ls facin treure'l llustre, hi ha comunitats d'homes reunits sota'l teulat del mateix poble que s'alaben d'haver tingut bons avis, i volen saber la noblesa per quins viaranys els ve i com han de repartir-se-la. Volen saber d'aon provenen, de quina manera's disputaven sos passats les hisendes, i les masies, i les cullites de gra; si havien tingut muralles, i, en cas d'haver-ne tingut, què hi feien darrera de les muralles; de quines eines se vestien pera fer mal an els contraris, i no pendre-n ells; si havien estat colonia de guerrers forasters, o els havien tret de casa valent-se d'armes de tall; si tenien vaixells de guerra, o si se'ls havien deixat pendre, o ells havien pres els dels altres anant a les *males*, o per l'enginy d'un bon abordatge; si desde'ls temps més reculats havien tingut moneda i si era moneda passadora; si a l'hostal, o al castell, o bé a la Casa de la Vila hi havia fet nit o beguda algun rei de capa i espasa, deixant-hi encastada una làpida com petjada gloriosa, com record de la gloriosa beguda; si hi havien trobat pedretes d'algun safreig dels romans, o dels moros, o dels pocs cristians que's banyaven sense tenir reuma; i, en fi, si tenen bons pergamins, que, encara que arnats i mastegats per les rates, se'n pugui arreglar una historia, un llibre

Santiago Rusiñol Obra completa

ben espès i ben molçut, aon se vegi a la menuda que'ls passats eren gent de molta empenta, capaços pera tota mena de guerra i pera tota mena de pau, heroics pels quatre costats, i atrevits i coratjosos com un maligne esperit, aixís de nit com de dia.

En el *meu* poble, quin escandol!, encara no'n tenien de llibre, no tenien ni beceroles historiques, ni fleuri d'aquell districte, ni unes tristes escobertes tancant dintre, am concisió i arrelats coneixements, els quatre o cinc fets de més tro que's poguessin inquirir pels recons de les centuries.

Y això que, per força, donada la gran velluria que tenien uns terrers; donats els molts anys que tenien certs subjectes, els posats d'experiencia que tenien els vells, i la mirada ferrenya que tenien els joves i fins les criatures de pit, per força n'havien passat de crespes i de madures, que convenia esbrinar pera l'honor de tot el terme.

N'havien passat de grosses, i no hi havia un fill de mare, un home am lletra i coneixements expressos, un subjecte endreçat i curiós, que sentís el foc de patria, ni aquell amor de la familia que fins senten les bestioles en l'espessor de les selves; un veí honrat i conforme nascut allí, en el mateix terrer, pera relatar-ne les gestes que Déu sap que hi devia haver, perdudes o entafurades entre aquell llatí tant espès, arreconat pels armaris. Allò no podia anar! Era un escarni! Contemplar-se, sense

Santiago Rusiñol
Obra completa

caure avergonyits, tants pobles de menos finques i d'habitants molt més joves, que ja tenien una historia, i fins dugues alguns d'ells, i ells viure en la fosquetat, ells, que aviat tindrien acetilè. Quin afront! Quin *ludibrio!* Quin exemple pera donar a les criatures! Com podien saber aont eren, si no sabien d'aon venien, ni aont anaven? Quin dret tenien a gaudir de *garanties,* i manejar això del *sufragi,* ni dels drets *indarents* a l'home, si no tenien una *base* aon *recabar* els seus titols? *Nada:* que necessitaven historia, i que l'Ajuntament l'*apoiés* sense molt gasto, *penyorant* amb una *ofrena* al millor historiador que sortís en tot el *radio.*

Fou aquest, qui havia de ser!, el savi del poble. A més dels merits ja sabuts, tenia una lletra molt clara, un cap quasi tant clar com la lletra; tenia molta paciencia, escoltava, era humil i cuidadós, era intim del rector i, sobre tot, tenia les claus de l'arxiu, d'aquell rebost de paper, d'aquells armaris reumatics, i golfes arnades que guardaven els secrets d'aquell bé de Déu de segles!

Allí tenia d'entrar, i engolfar-s'hi, i sortir-ne tant enterat com polsós; allí espantar l'ignorancia, les trenyines, la mandra, i triar i remenar els fets dignes i groixuts, entre la brossa anti-historiable. Però, abans de empendre-les i lluitar amb els segles criatures, am les edats que, per lo properes i tendres, en diriem edats de volquers, va voler anar

Santiago Rusiñol Obra completa

més enllà, començar pel començament i demanar a les geologies, no sols l'origen de l'home i de la dòna am les seves variants, sinó del propri terrer, am ses capes prehistoriques.

De capes fins ne va trobar de sòbres. Séns dubte, o el fret havia minvat en les edats més geologiques, o era un luxe primerenc que no podien permetre-se'l. Les unes, fortes com la pedra; les altres, am llambordes crues, barrejades am morter y am terra groga d'escudelles; aquestes, de fang que semblava trepitjat per les edats, i les altres de penya verge, repetim que de capes en sobraven pera poder ordenar les epoques i posar les coses en ordre. Això sí: els terrers, de secundaris no n'eren. Que tenien de ser! Eren tant primaris, que unes capes més primaries no hi eren en el planeta.

Però, entre la barreja aquella i alguns fossils de bestia grossa i extranjera que s'havien descobert al fer els fonaments de l'escorxador, entre l'espessor de terres i el daltabaix dels conreus, i am tants segles de llaurar sobre les mateixes capes, no's podien afinar les epoques geologiques d'aquests terrers versatils; i com no's podien saber, van quedar sense saber-se, resumint aquest capitol el mestre savi historiador dient que abans del Diluvi'l poble estava tranquil, que pot-ser no hi era, i com no hi era no se sabia del cert que hi hagués succeit mai res... I passava an el següent capitol de les edats prehistoriques.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Aquestes eren molt fosques. Es cert que hi havia, a mitja montanya, tres pedres arrodonides i esmolades, que deien els vells més vells que eren una tomba molt antiga; però l'historiador dubtava, i no hi ha res pitjor que'l dubte. Els druides no havien vingut tant avall, els cíclopes les haurien posades més grosses (que eren gent que no hi planyien la força ni'ls jornals en això d'apilotar pedres); i en quant als etruscs, si no'n sabien gran cosa'ls savis d'anomenada, menos en sabia encara'l nostre modest saviet, que no havia viatjat. Així és que va declarar en el llibre que en les epoques prehistoriques no havia succeit res d'util pera la millora del poble, si bé eren epoques dignes de figurar en el passat i de ser considerades am detenció i conciencia.

Passant als fenicis, declarava molt formalment que, essent com eren gent de trafec i grans caminadors de pobles, hauria sigut molt extrany que no haguessin passat per la vila; que'ls grecs no hi haguessin estat, no hi havia documents que provessin lo contrari; i en lo que toca als romans, quasi's podia asegurar que s'hi havien deixat caure. En un camp de blat-de-moro s'havia trobat feia poc mitja pesseta groixuda, dos rals, amb un busto d'home que devia ser Neron, perquè era gras i molçut i feia cara molt sospitosa, i devien ser romans perquè en la creu deien *Roma*... i perquè a mitja hora de tartana hi havien aigües calentes,

Santiago Rusiñol Obra completa

amb aquella olor de sofre que tant agradava an els romans.

Ademés, encastada en una sinia hi varen trobar una pedra amb una inscripció mig borrada que varen enviar an el pare Fita. El savi del pare Fita no'ls va tornar la pedra pera no fer gastos de transport, però se sap que la va rebre i que fins va tenir consulta. Contestà que no l'havien entesa prou bé perquè hi faltaven moltes ratlles, i en les poques que hi havien hi faltaven totes les lletres, però que de romana ho era, que devia ser d'un ninxo bo, i que, si no l'havien duta de fòra, era feta en el mateix poble, quedant fòra de dubtes que, si bé no se sabia'l què, allí en temps dels romans n'havia passat alguna.

En quant an els temps dels barbres, els fets eren molt més espessos. Allò no era poble de barbres, i, en el cas de ser invadits, no hi havien arrelat, ni hi podien arrelar. Tot lo més els haurien trepijat quatre finques, haurien mort les criatures, haurien malmès les dònes; però lo que és amb els homes no hi haurien tingut tractes. Devien ser massa serios i massa gent de sa casa els indigenes pera *alternar* am gent silvestre que no'n tenien informes. Aixís és que aquell capitol d'historia quedava més fosc que'ls foscos, i no per falta de datos, sinó per falta de tractes am persones de poc *rango* com eren aquells ferestecs, que

Santiago Rusiñol Obra completa

no miraven lo que's feien, ni pagaven els queviures, ni tot lo que malmetien.

Dels alarbs quasi's pot dir lo mateix. Els cristians d'allavores, amb quatre cops de mandoble, a xascos, a empentes i a rodolons, se pot dir que se'ls havien tret del davant; però tampoc se sabia d'una manera segura. L'unica torra de moros que hi havia en aquell terme, ni tant sols ho era de moros: era una torra vella, això sí, però no morejava gaire. Era feta, segons tradició molt autentica, pera tancar-hi les casades quan varaven els pirates a la costa amb intents de robar carn cristiana i vendre-la en els serrallos, sense miraments d'honor, ni vincles sagrats de familia. Els moros, segurament, no havien fet res de bo en el poble; y si bé és cert (per desgracia!) que'ls registres dels batejos s'havien perdut o cremat, que no hi havia criatura que no hagués estat a les piques desde'l temps de la reconquista, era cosa bastant probable. L'historiador s'ho pensava i feia santament de pensar-s'ho.

Tocant an els cristians, els capitols de l'historia ja eren molt més revinguts, però més confosos. Res se podia assegurar; però és clar que am D. Jaume algú hi devia anar del poble, quan varen sortir cap a Valencia, Mallorca y altres terres de raons; és clar que de lo del comte d'Urgell alguna cosa'n sabien; i com no eren curts de paraules, bé devien discutir-ho; és clar que, en tornant d'America en

Santiago Rusiñol Obra completa

Colom amb els negrets, devia córrer la noticia, i devia ser el motiu de que més tard, i ab més repòs, hi anessin americans a confirmar l'existencia d'aquells fruiterars de pinyes, d'aquelles remades de lloros i d'aquell planter de negrets; ho és també que, si hi havia hagut feudals, com no's podia negar, allí hi hagués hagut un feudalet, o, segons com, un feudalas, d'aquells tant folrats d'armadura, am patges, am donzelles afanades i am torres de l'homenatge; feudal de pont llevadiç, i emmanllevadiç de quartos an els pagesos del seu terme; ho és també que, havent-hi hagut tants convents, els en hagués tocat algun, al reparto, amb iglesia gotica i claustres, i que amb el trasbals del progrés se n'hagués perdut el rastre; ho és també que am tants fills d'anomenada que arreu havien nascut, haguessin tingut un fill il·lustre, o pot-ser dos, o mitja dotzena, amb el baptisme perdut de la memoria dels homes; i ho és que en el temps dels cadells fossin del bando contrari, ja que, experimentats com eren, no podien ser cadells, ni ara ni mai, ni en els nuvols del passat ni en les boires del pervindre.

Tot això no més ho havia sospitat el savi, però ja era prou el sospitar-ho, engolfant-se entremig dels pergamins que hi havia en aquelles golfes. Aquella edat mitjana, aquella edat de tenebres li havia fet perdre la vista. Pujava a l'arxiu endreçat i curiós, i en baixava, com el sostre d'un estable,

Santiago Rusiñol
Obra completa

tot ell guarnit de trenyines; hi anava content i en tornava capficat, rosegat pel corc del dubte, aquell corc que s'esmorza les fetxes i deixa'ls documents com si fossin de l'hospici; cercava am llum d'esperança, y l'arna me'l corsecava com si fos un pergamí; de tot parlaven aquells llibres, menos de lo que ell volia: de sants, d'oracions, de deutes, de judicis temeraris i d'intrigues sospitoses; de tot menos del seu poble. Tot hi era en el sostre-mort, en aquell menjador de rates; tot hi era, menos l'historia del poble! I l'home's perdia allí dintre com dintre d'un bosc de paper, i, a no ser per la seva gran taleia, la vila i els viletans se quedaven deshistoriats com el dia que van néixer.

Però encara aquelles epoques feien de més bon tractar. Els homes d'ara no hi eren pera comprovar lo que ell deia, o, més ben dit, lo que ell sospirava. Però quan va ser als temps moderns, de tal manera les sobres d'opinions li embolicaven els fets, que'l darrer capitol del llibre li va sortir més confós que'l d'aquella edat mitjana tant negra i misteriosa. Una cosa solament se posava de relleu, l'unica cosa segura que constava en tot el llibre, això és: que en tota l'edat moderna no havia passat mai res que fos digne d'aquell poble, tant ric per suposicions desde aquells temps tant nuvolosos.

Podia fer un hermós epilec, donant a conèixer an el pervindre'ls fills il·lustres d'aquell poble; però

Santiago Rusiñol Obra completa

a més d'haver-hi amors propris i amistats i compromisos politics que li entorpien la tasca, tampoc se sabia quins il·lustrejaven més. O posar-los-hi tots o cap. Segons quan i segons com, tot-hom era digne de ser apuntat a la llista bibliografica; però hi havia moments que'l digne historiador els hauria tret del mapa, i, amb el dubte d'allargar massa l'historia o de deixar-la massa curta, llegà a la posteritat la tasca de fer la tria, i omplí les darreres planes am pensaments filosofics i ensenyances profitoses. «Res tant gran com la veritat garbellada en el cedaç de les centuries; res tant util com la llum am que il·lumina l'Historia; res com l'exemple dels nobles antepassats pera ennoblir les costums.» Saber ben bé lo que s'era, com ell ho havia estudiat, senyalava lo que s'és; seguir el camí d'endarrera, com ell l'havia seguit, ajudava a anar endavant; dir la veritat al poble tal com ell l'havia dita, era aimar-lo com un pare.

L'historia era lluminosa. Tot s'havia posat en clar. Sa tasca estava complerta, i ara... el pervindre jutjaria.

En quant al present, va jutjar d'imprimir-la aquella Historia; l'Ajuntament va pagar-la, i, si bé no van llegir-la'ls habitants, el poble va quedar molt orgullós de saber-se historiat, am tots els seus punts i comes.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL CANT DEL BATRE

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL CANT DEL BATRE

AMODORRAT, baldat de quietut, cor-mort, aclaparat de silenci, un dia vaig preguntar an el Beco:

—Escolteu, Beco. Com és que no canta mai ningú en aquest poble?

—Ara ve'l temps de cantar els homes.

—Que muden, els homes?

—Ve'l temps del batre.

—Què voleu dir?

—Vui dir que quan baten tenen de cantar per força tot el dia, o, si no, el bestiar que bat, si no sent cantar, s'entristeix i no fa feina.

—Ja m'agradarà sentir-ho.

—Doncs no tardarà gaire a sentir-ho. El blat comença a ser madur i aviat vindrà la sega.

—I mentres seguen no canten?

—En tot l'any no canten. Prou feina tenen a guardar la veu pera'l batre!

Santiago Rusiñol
Obra completa

—I si no tenen ganes de cantar?

—No'n tenen pas mai. Vaia uns, ells, pera tenir-ne! Però ho han provat tot pera fer anar les mules lleugeres. Han provat de posar-les esquelles, picarols, de fer petar la tralla, de cridar, i res les alegre com una bona cantada. Am ganes o en sense ganes, si volen buidar bé l'espiga, tenen de cantar mentres dura la batuda.

—Doncs, esperem la batuda.

Realment els camps ja començaven a ser rossos, i l'espiga del blat a inflar-se i a colltorce-s a lo ample de la planura, i fins aont arribava la vista no's veia més que una banova groguenca abrigant de cap a cap els terroços de la terra.

El pla aquell era ben bé'l pla del poble. Un pla productiu, un pla de cullita, un pla de pobra formiga, un pla cançat de donar, vell, am cabells rossos, però vells, amb un aire de reproduir sempre lo mateix, com si fos el pla de la rutina. Semblava que si un any no n'haguessin sembrat, de blat, també n'haurien sortit, d'espigues: tant avesat estava a fer-ne. Semblava que no tenia frisances, aquell blat; que'l vent no'l movia ni'l gronxava; semblava que havia de donar el fruit sense dolor, i, mig ajegut de mandra, esperava que'l seguessin pera tornar a jeure a les garberes.

Ni una rosella, ni una flor blava, ni una mica de color hi gosava néixer en aquells camps. Ja ho devien saber, les flors, que hi feien nosa, i la vida

Santiago Rusiñol Obra completa

era massa dura, i el terrer massa magre en aquell poble, pera poguer-hi fer florida. Ja ho sospitaven que no hi ha lloc pera il·lusions ni fantasies, allí aon la realitat és tant aspra; ja se'n feien carrec, i anaven a néixer més lluny, a les montanyes, a les ruïnes, al fossar, allí aon l'home no sembrés fruita pera l'any i s'hi pogués viure pera viure.

Cada dia anava l'home a vigilar que no'n sortís alguna, de flor, i arrencar-la si n'hi havia hagut alguna d'ignocenta que no sabia aon neixia; anava a veure si havien crescut les espigues, i a donar-les pressa a granar; cada tarda se'n despedia, i els passava la mà per sobre, com si amanyagués aquella cabellera rossa, tant ampla i tant plena de promeses; el vigilaven aquell blat, l'escoltaven, li donaven ànimo am la vista; però tot això a la callada, guardant la veu pera quan vingués la batuda, com havia dit el Beco; amb un silenci solemnial com si'ls fes por de destorbar-lo distreient-li la creixença.

I segaven ran de terroços, sense deixar ni una espiga venturera pera'ls aucells; i el lligaven pera que no pogués fugir; i el duien a l'era, escombrada i nèta, pera rebre am solemnitat aquell pa de cada dia; i, ja ben ajegut a terra, hi llençaven els cavalls, i començava'l gran cantar, el cant del batre, el cant de l'any, el gran cantar de la cullita.

I quin cant! I quines veus! I quina mandra que donava aquell cantar! Podia'l bestiar alegrar-

Santiago Rusiñol
Obra completa

se, no ho nego; podia sentir-se animat (és dubtós de saber lo que l'anima an el bestiar, per poc bestiar que sigui); però a l'home, per poc bestiar que no fos, li inspirava més tristesa que la mateixa quietut. Era més que un cant: era un crit de pena, el gemec que deuen donar les ànimes en la planura dels llims; un ai! de sol i de purgatori, una queixa d'àrabe trist, de traginer de camells, de *campaner* de mesquita o de santó de desert; era'l plany llarc que deuen plorar cap-al-tard els desterrats a Siberia, si canten d'anyorament; el cant verge de l'home que no ha cantat mai; el cant vell del que ja no pot cantar; tot això era, i encara més: era'l cant de reixa, d'esclau de la terra, d'enamorat desvalgut, d'avar, de pobre miseriós, i d'aucell pobre, que canta per tradició, i canta, sense saber-ho, pera no morir-se de gana.

Tot això, és clar que'ls animals no ho sabien (en saben tant poques de coses misterioses els animals de tota mena!); no ho sabien, ni tenien ganes d'apendre-ho; però, oh poder diví de l'art!, encara no sentien aquell crit d'aliga humana, que era diferent d'altres, quin córrer per sobre de les espigues, quin voltar, quin botre'ls grans per la llum, quin espurneig de cullita, quina vibració de vida! Allò era una pluja d'or que queia, una polsaguera d'amor, el part de la terra sobre aquell breçol de pau, el fruit de benedicció fecondat am la suor d'aquells homes i rebut am l'unic cant que

Santiago Rusiñol Obra completa

sabien, i el bestiar l'entenia, i s'enardia sentint-lo, i s'aturava si no'l sentia cantar; i aquell cantic de tristesa i melangia's convertia en força viva per la polsina de vida; de motor, de turbina, d'alegria acumulada, que anava omplint les graneres.

Sí: cantaven fins que's feia vespre, aquells aucells de graner; fins a reventar, mentres quedava un sol gra a dintre de la més petita espiga: els vells, am veu de llegenda, de xantre, de fosser; els homes, d'emigrant, de mariner, de pastor i d'home solitari; i els infants, d'anyell que plora. El cantar no parava en tot el dia. A l'una era'n cantava un; a l'altre de més lluny, un altre; un altre a la de més enllà, i un altre, i un altre, i un altre; i a tot lo llarc de la plana se sentia aquell rosari a la terra, aquella oració a l'anyada, aquells salms a la gran mare feconda; i d'aquella vall tant callada'n pujava tot un chor, el chor d'un poble que cantava'l parenostre, a n'el nostre pa de cada dia.

Al vespre no podien més: cançats, roncs i abatuts, anaven callant d'un a un, fins a quedar el pla com sempre. Allavores recullien aquell blat i el tiraven com una cascata d'or a dintre de les amples saques, i el prenien a grapats, com sentint la sensualitat de la vida fecondada; i s'aixugaven la suor, i se la miraven bona estona, aquella llevor crudel que'ls havia costat tantes penes.

Tot un any d'engunies representava aquella

Santiago Rusiñol
Obra completa

pila de blat! Un any de remoure'ls terroços, de girar-los, de tombar-los, de dar-los beure, de veure-ls patir sed, de témer el perill de mort; un any d'engoixes, un any de breçar-lo, de vetllar-lo; un any d'ensenyar-lo a créixer, i de cantar, i fins de cantar pera ell, els darrers moments del seu viure.

Ells, que no cantaven mai, ni a la vora del breçol, ni al peu de la florida finestra, ni a l'amor de primavera, ni en el dol de la vellesa, cantaven tant com podien, pobre gent!... i sols per ell, i sols pera omplir les graneres. Per poca estona aquelles pobres formigues tenien de fer de cigales, si volien exprémer l'anyada! Havien de fingir alegria pera alegrar el bestiar, i, com tants tristos de la terra, pobrets joglars d'un moment, havien de cantar pera viure.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL MAL DE POBLE

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL MAL DE POBLE

No sabia lo que'm passava.

Feia ja temps que era en el poble, i a mida que m'hi anava estant m'agafaven uns simptomes de malaltia que no podia compendre.

De primer van ser com meditacions, un estat de meditació continua, que no'm semblava natural, un estat fixo de pensar en les coses més petites i donar-hi l'importancia de problemes; després, una vaguetat de pensament, una indecisió en els dintres, un buid, una *desbrújula* a la voluntat, una falta de direcció en els moviments de les cames, i, sobre tot, una tivantor a l'esquena que hauria segut tot el dia.

No hi havia manera de fer res. L'aparador de casa l'apotecari, amb aquella lluminaria, no'm distreia; el sol de la plaça no'm provava; mirar jugar a la bescambrilla, encara m'excitava més el

Santiago Rusiñol
Obra completa

mal; m'adormia, els ulls se'm tancaven sols, i, un cop tancats, me costava molt d'obrir-los; m'anaven sortint dugues closques; una al pit i una altra a l'esquena, i m'anava tornant tortuga.

Mai, sense somniar res, he somniat tant com allavores. Era un viure de sonambul casolà, de fakir de regadiu, un viure sense pena ni despena, un estat civil de difunt que no paga consums pera ser-ho. La vida'm sortia a passejar de tant en tant, i jo la sentia sortir, tranquilament, sense dar-li pressa a tornar; i em quedava com qui ha pres una cafetera d'opi; me faltava corda a la màquina, i acabava pera parar-me.

Aquest estat de *paramenta* ja se m'havia tornat cronic. En estat de beatitut, de modorra i de sodoma i de cotorra espiritual, me somniava moro, sense renuncia de baptisme, somniava que ja no menjava més que datils i costelletes de gacela, que tocava la flauta magica i feia ballar serpetes manses, que m'encantava mirant-me'l ventre, i veia les cinc parts del món com cinc *somiers* immensos, tot llit de banda a banda de la terra, un llit planetari aon se dormís sense sòn, aon s'estés despert sense estar-ne, un món com aquell poble a l'engròs, aon passessin els anys sense pluges, ni sense postes de sol, ni sense tenir-se de llevar, de menjar, i ni tant solament de morir-se.

Què devia tenir, Déu meu? Quin mal devia ser aquell mal que'm feia estar mal sense mal?

Santiago Rusiñol Obra completa

Allò no era de bon *esser*. Jo no tenia cap lesió espontania, cap tara lliure: m'ho havia dit l'apotecari, i no n'errava ni un, de diagnostic terapeutic. Allò havia de ser una *malaria*, un defalliment, un afluixament de certs nervis que encara no deuen haver mapat els savis exploradors dels camins sensibles de l'home; una vaga dels cordillets conductors de voluntat, que volien més jornal, ja que menos hores de treball no podien pas demanar-me'n; en fi, un paro de sensacions en la capseta de musica que tots portem a dintre nostre; un paro que necessitava corda, i bullici, i massatge psicologic.

Per *sort* entravem a Setmana Santa, la setmana més animada del poble, perquè era l'unica que, trista o no trista, negra o blanca, se veia gent pels carrers. Aixís com per tot arreu, a mida que s'entra al dijous, tot-hom entra dintre, allí sortien a fòra; aixís com passa'l moviment, allí començava a anar. Es clar que la gent que's veia anaven tots endolats, i a poc a poc, i a pas d'enterro, i am cara d'adormidera; però pitjor eren els demés dies, que no's veien de cap manera. Al menos hi havia moviment al poble, i ja feien prou de moure-s. Anaven a les iglesies, sortien, tornaven a entrar, i en currues silencioses donaven vida, calor, ànima, bullici espiritual an aquell desert de cases. El carrer major semblava una rambla quan hi té de passar un enterrament de luxe; a la plaça hi havia

Santiago Rusiñol Obra completa

més de vint persones que fins anaven i venien; les dotzenes del cafè, com que l'havien tancat, també eren fòra a fer munió i multitut; de velles no n'havia quedat ni una vora'l foc: totes hi eren a tacar els carrers de negre amb animació llegendaria, i els homes eren a l'iglesia amb els misteris, i els pendons i els capellans, pera sortir am la processó i donar encara més vida.

Sortia la processó, i encara n'hi havia més de gent. Sortien poc a poc, a pas de processó de poble; sortien primer uns timbalers am to de timbal *menor*, tant de *menor*, i tocaven am tanta calma, que semblaven dur el compas d'aquella quietut del poble i de tots els que seguien. Aquests eren l'estament de cucurulles, afilerades, tapades de cara, tetriques com retaules socarrats per un incendi, i totes de negre, negre vert, negre destenyit, negre de momia, negre bistre, negre negre, totes les variants del negre conductores de fredat i de tristeses. Darrera venien més penitents; després, algun que anava a peu descalç o senyalant un plat de cendra, i al mig d'aquella negror, un angel, un amor de criatura, un infantó de quatre anys, ros com el blat, fresc com una gota de rosada, i també vestit de tristesa i disfreçat com una flor que l'han de portar a enterrar, i repartint alegria, i llum de celistia, i joventut de matinada entremig d'aquella fosca.

Al darrera, ara passava un misteri que feia

Santiago Rusiñol Obra completa

doblar els genolls a tot lo llarc del carrer; després, pagesos colrats pel Protagonista; un Sant Crist immens, tambalejant sobre de l'home; els del *Pensil*, l'assistent del carrabiner de *servici*, *la pareja*, una altra *pareja*, el cabildo, els capellans en pès, el guarda-termes, els del fielat, i, per fi, una gran bandera, tant ferestega, tant macabra, tant de fossar, tant d'ajusticiat, tant de congregació d'una sang acugulada pel temps i pel Sant Ofici, que l'he recordada sempre. Era d'un to indefinible, d'un color de violeta destenyida am cambiants de fulla seca; d'un polsós de golfes, d'una humitat de soterrani, d'una blavor de reliquia, d'un destenyit de roba d'urna, d'una suor de malaltia, i tota ella mate com una ombra grisa, i seguida per les velles, com si les guiés a la mort, a una mort segura, a una mort sense vistes a cap banda.

Aquest explai d'animació deixava atropellat al poble, i tots plegats se quedaven com patint el meu mateix mal. Ningú's movia de les portes, com si hagués de passar la processó cada mitja hora; tot-hom callava més que mai; homes i dònes i criatures se quedaven encantats igual que figures de cendra, am la mateixa posició que'ls havia sorprès la lava, i jo, amb aquell encantament, m'anava tornant més cronic. Ja no podia moure les cames, ja'l cap me queia, i sempre a sobre del coixí; ja havia esclafat tota l'herba d'aquella mica de marge del torrent, de tant jeure-

Santiago Rusiñol
Obra completa

hi a totes hores; ja no més contestava am signes, i encara am signes curts i ben facils de signar; ja sentia parlar de politica sense anar-me'n; ja havia après de fer el solitari, de mirar com jugaven a l'*arrastro* hores i hores sense saber-hi jugar; de treure una cadira al sol i deixar-m'hi ben pasturar per les mosques; de badar, quasi de fer mitja, de fer la mig-diada abans d'haver esmorzat i després d'haver brenat; i, sobre tot, d'adormir-me a tot arreu: al pedriç de missa, a taula, a totes les taules, a sobre les tecles del piano, i fins al llit; al llit, que era dormir a la pedrera, am tants matelaços de grava com hi havia acumulat el Beco pera consol de la difunta.

Nada, que allò no podia durar. Un dia prenc una resolució: me dono empenta a mi mateix i me'n vaig a trobar el metge.

—Escolti, senyor metge: me passa això i això.

I li explico am tot el dalit que guardo.

—No's canci, no's canci, i no parli tant depressa.

—No tinc ganes de res: ni de menjar, ni de beure, ni de res.

—Molt bé. Ja sé que no és del poble,—va dir-me.—Aquí'ns coneixem tots desseguida...

—Sí, senyor.

—I també sé que ja fa temps que viu en el poble.

—És veritat.

Santiago Rusiñol
Obra completa

—Doncs, no s'expliqui, i no malgasti paraules. Ja sé lo que té, i que ho té ben arreplegat.

—Què tinc, senyor metge?

—El mal de poble.

—Què vol dir?

—Mandra.

—Mandra?

—Mandra, Man... dra!

—Ja m'ho temia, senyor metge.

—I obrava santament tement-s'ho. Miri: jo,—va dir-me amb una calma encantadora,—ja fa vint anys que visc aquí, i ja'n fa divuit que'n pateixo d'aquest mal. Gracies a la meva carrera, me vaig resistir dos anys; però, a l'ultim, no vaig poder-me'n escapar. Tots hi caiem, els forasters, i si no hi cauen els del poble és que ja hi estan aclimatats i els va venint de familia. A l'arribar havia acabat la carrera, i venia aquí d'una manera interina. «No més hi estaras un any,—me deia.—Més temps no hi podries pas viure. L'apotecari és massa obert; el rector és massa tancat; l'alcalde, tant aviat se tanca com s'obre; el mestre, prou miseria té, i els demés prou feina tenen am les terres i la cullita». Però, fill meu,—va continuar dient i prenent aire,—al cap d'un any, ja trobava l'apotecari *campechano;* el rector, un home expansiu; l'alcalde, un amant del poble; el mestre, un gat; i els demés, humils i bucolics. Ja havia rebut: ja m'anava tornant com ells.

Santiago Rusiñol
Obra completa

—Això sí que ho crec,—vaig dir jo.

—No dormi, i escolti, que li convé. Al cap de dos anys, un dia, sense haver-me enamorat, sense ganes, sense dalit d'anar pel camí del matrimoni, per mandra de dir que no, van casar-me per tota una eternitat.

—Caramba!

—Sí, senyor, per tota,—va respondre-m badallant.—Desde aquell dia va agafar-me la malaltia. Pasturava, jeia, dormia, jugava, i, de tant en tant, am tota calma anava a veure algun malalt.

—I si'l malalt portava pressa?

—Ai!... Tampoc en porten de pressa. Estan tant mals com nosaltres.

—I, doncs, què tinc de fer, senyor metge?

—Tinc mandra de dir-li. Si encara té prou dalit, vagi-se'n. Fugi. Aquí l'home té de treballar la terra, o la terra'l treballa an ell.

—Quant li dec?

—Deixi-m dormir, i deixi-ho córrer.

Santiago Rusiñol
Obra completa

LA FESTA MAJOR

Santiago Rusiñol
Obra completa

LA FESTA MAJOR

Si has arribat fins aquest punt, oh sempre estimat lector!, sense haver-te agafat el mal de poble, complicat amb el mal del llibre, es quasi segur que diras:

—Això és massa exagerar! ¿Que no's divertien mai en aquest poble?

Sossega-t. Tingues calma, que estem en poble de calma.

Es clar, que pot-ser exagero, i és clar que's divertien. Justament venia la festa major, i ja ho veuras si'ns divertiem.

Ja començavem de bon dematí a divertir-nos.

A les cinc, dèu musics, formant cobla, que havien llogat a la vila pera que toquessin dos dies i dugues nits seguides sense descanç ni consol, arrencaven a tocar per tots els carrers del poble, i ja hi erem, a divertir-nos.

Santiago Rusiñol Obra completa

Ens llevavem, i cap a la broma.

La primera broma era anar darrera de la musica, comprovar si paraven, observar si encara hi havia algú que dormia; i com que tots hi anavem al darrera, no quedava per les cases ni una ànima pera escoltar-nos.

L'obligació era marcada. Una hora de *passacalle*, però'l poble era tant petit, que al cap de poca estona ja'ls haviem seguit tots, els carrers, i teniem de tornar a passar pel mateix lloc, i, volta que voltaras, anavem complint la contracta de l'hora de saragata.

Era a l'Agost. Del sol que queia, normalment ja n'he parlat varies vegades; del que queia en aquell mes i en aquell dia no n'he parlat, però val més que ho deixem córrer, perquè'ns acalorariem. Era sol de sed i aixut. Al cap d'una hora de caminar a pas de marxa, ja la sabiem la marxa, i, una mica cançats, per divertiment entravem a una taverna, i... apunta, lector: allí preniem la primera gaseosa.

Encara no l'haviem presa, que ja l'haviem suada.

El gas carbonic fa miracles d'eliminació quan el sol pren part a la cura, i allí sempre n'hi prenia.

Tot just acabada de pendre, ja tornavem a tenir sed, i en preniem una altra *toma*, i sortiem a suar-la, sempre a darrera dels musics.

Santiago Rusiñol Obra completa

Amb ells anavem a donar serenates. Primer, a casa de l'alcalde, que feia refrescar an els musics i an els amics dels musics; després, a la rectoria, i també refresc; després, a la plaça a pendre calor i lo que seguia a la calor, que era beure; després, carretera amunt i carretera avall; i, ben plens de pols els musics, els instruments, les fundes dels instruments, els que no portavem funda, i tots els que no s'hi enfundaven, cap a l'Ofici a tota orquestra, i sentir tocar altres marxes, però més acompassades i fins am poc o molt misticisme.

A l'iglesia hi eren tots, fins el Beco, fins en Vianda, fins els del fielat, fins el boig, fins el savi, tota la costura, tot l'Ajuntament, tot *El Pensil* tot-hom, menos... el de servei, que ni per la festa major parava la vigilancia; i a l'Ofici, llarc i solemne, a tot ofici, hi feia una calor terrible, una calor que's desprenia dels gecs, de las carns i de les gorres dels pagesos, que sortia com si fossin els reflexes de tota la calor d'un any, acumulada, i la pell d'aquells homes que suaven claror i sol, que feien baf de terroç, que suaven terra, que bufaven boll i destilaven farina.

Què s'havia de fer al sortir? No hi havia més: anar a beure. Cap al cafè de *La Esperanza* a refrescar-se i a divertir-se.

— Què teniu que siga fresc?

— No més que gaseoses.

— Doncs, vinga una altra gaseosa.

Santiago Rusiñol Obra completa

—La vol desseguida?

—Que s'ha d'escalfar?

—Ho deia per si portava pressa.

—No tingueu temor. Ja fa temps que sóc al poble. Porteu la gaseosa.—

La prenia i ja tornaven a passar els musics, que anaven a fer ell llevant de taula.

A seguir-los.

A sentir altre cop aquella marxa.

A fer gana.

I a dinar.

El dinar, pera'l que estava convidat i no estava fet a dinars de festa major, era més que unes bodes d'en Camacho: eren les mateixes bodes, però am gana retinguda. Menjaven més aquell dia que tot l'any, i tot vianda forta, i am vi fort, i am paro de gaseosa. Una escudella que ja no era escudella: era concentració de vianda pera refer en vintiquatre hores a un desahuciat de naixença; una carn-d'olla que'ls tres regnes, vegetal, animal i mineral, hi havien deixat la substancia: oca de tamany natural, bestia de corral, bestia de gavia, bestia de bosc, tot el bestiar que'l dia abans corria per aquells carrers, farcits els uns a dintre dels altres; i, pera acabar-ho d'empènyer, una coca com la fusta de planxar, amb una extesa de coses a sobre de les arrugues, que un s'hi perdia a triar-les.

Naturalment! Qui'l païa aquell bullit? Qui la resistia la sed? Aon n'hi havia prou de beguda

Santiago Rusiñol
Obra completa

pera apagar aquell incendi? Desde aquell moment, ja us la duieu a la butxaca, la gaseosa, i ja no l'abandonaveu més, mentres durava la païda.

La païda! I et dic, lector, que si no t'hi has trobat mai en un d'aquests *sobre-taules*, no saps què és menjar molt i pair bé. Al sò de la musica, que ja l'havia emprès altra vegada, sòn i trago, i trago i dormir. Hi havia una quietut en el poble que no se sentia una mosca, i no creguis que fos la quietut de sempre: era una quietut de fàbrica que prepara la caldera, d'olla que bull, de gasometre, d'escudellometre, de panxa-contenta, de bestia satisfeta, de cosa complerta, de festa major solemne.

Ja ho veus, lector, si'ns divertiem!

I, encara, espera, que no som allà aont anem!

A la tarda també n'agafavem de sed, i també hi tornavem al cafè, i brenavem i refrescavem el brenar; i ja pots suposar am què'l refrescavem; i més tard hi havia ball a la plaça, i en dient-te que ballavem no t'he de dir lo que beviem, i, després del ball, a fer una altra *passacalle*, dos passa-carreteres, i altre cop a missa amb els musics, i a veure la processó; la processó número vint que havia vist en aquell poble.

Però, al menos, quan ella passava era l'unic moment de no beure. A Sant Isidre, que presidia la festa, am tot i ser tant condescendent, no li agradava que'ls patrocinats beguessin. Volia un disfru-

Santiago Rusiñol
Obra completa

tar suau, reposat, morigerat, i no aquell esvalotament de borratxeres carboniques; i com que era'l Sant Patró, se li respectaven els gustos. Se'l veia passar, se'l saludava amb aquell aire de franquesa, però amb un alto d'aixut i amb una mica d'abstinencia.

Però, encara no havia passat, ah, fillets meus!, torne-m'hi a disfrutar altra vegada! Vinga això, vinga allò, vinga'l vici, vinga jugar a la ruleta pera guanyar una *paquetilla*, vinga disbauxa d'anar amunt i avall del poble, i vinga agafar sed am la disbauxa, i bevem, que no ha estat res, vinga gaseosa al cap, i perdre la festa major de vista, i comprar dèu centims d'avellanes i llençar les esclofolles, i puro fòra d'hora, i fins dir «Adéu-siau, maques» a les noies, i a sopar, i an *El Pensil*, i el dimoni i els trenta mals esperits incitant-nos en aquell pecar continuat!

I el concert am l'obligat de cornetí? Quina una, el concert! I la rifa de coques, ¿que no era un altre desenfrè? I a la sortija, ¿que no dava *giro* de fruita? I les cinc o sis tartanes que venien de la vila, ¿que no donaven trasbals? I els sis fanals de paper que posaven al fielat, ¿que no donaven alegria? I, per ultim, l'envelat, l'envelat del vespre, am més de quaranta dos socis, i de pago!, ¿que no era posar-hi'l coll i jornals, i interessos, i taleia al ram de la diversió?

Fins envelat! I no d'aquests fets de cobre-llits

Santiago Rusiñol Obra completa

i banoves de les cases de dispeses: un envelat amb un altar am sants d'aquell temps, am marina a darrera'l presbiteri, i peixos platejats; una sala amb unes mitges dònes nues que'n deien les *Diosas del bacanal*, sostenint faldades de pomes, i nesples, i fruites forasteres; am catifa d'una sola peça, am cortines vaporoses com d'alcoves de les *Hijas de Maria;* am domaços com les banderes dels gremis, am robes penjades que ni'l pendó de *El Pensil* tenia tanta brodadura, i sostre sense bigues i aranyes de vidres, i am més llums de petroli a tot encendre que no n'hi havien en tot el poble.

I, ademés, ball serio i divertit, i cada soci amb el seu maneig de dança, i ballant cada hu pel seu ordre. D'aquells que no parlen i passen tota la nit sobre una flor de la catifa, ara gronxa per aquí, ara per allà, divertint-se sense fer mal a ningú; dels esvalotats, que ballen a la baioneta, fent-se lloc a cops de balladora, i esvalotant an els de la flor; d'aquells que'l seu ballar és un fer caligrafia amb els peus, dels que hi fan punts, dels que no més rellisquen, ara a la dreta, ara altre cop a la dreta, i tots am modos aquell dia, amb el mocador a l'esquena de la companya de suor, prenent-la per la punta de dos dits, i sense fumar, per respecte, i sense dir-li una paraula, pera no destorbar la feina.

I no us dic res del ball de socis! Allò ja no era ballar! Allò era una tertulia bucolica de casa Ma-

Santiago Rusiñol Obra complet

dame de Pompadour, i no parlem de l'americana, pera no ofendre les Ameriques, ni del vals, que treballaven la catifa com si treballessin la terra, ni'l trepig de la polca, ni la masurca, que allò ja era'l cant del batre!

Que quant durava la diversió?

Fins a les cinc del matí'ns divertiem.

Després del galop infernal, els musics no devien poguer més, i paraven tot de sobte. El del violí encara li anava la mà sola cosa de quinze minuts; el del contrabaix se li havia inflat de tant tocar i no'l podia ficar a la funda; el de la trompa la buidava i en treia de dintre més d'un picotí de pols; el de la flauta se li havia estovat am la suada; el del bombardí se li havia tornat bombardot; i musics, suadors, fundes, mocadors del coll, socis, instruments de corda i de fusta sortiem de la piscina i anavem a la taverna.

Ah, fillets del cor! Allí era'l *ramillete* final. Vinga gaseoses! I vinga taps de suro enlaire, i cuets de gas carbonic, i donar beguda an el bombardí i abeurar la trompa, i refrescar els violins, i posar el cornetí en remull, i donar una taceta de gaseosa an el flautí, i nosaltres pendre-n un cossi, i fins un bany general n'hauriem pres pera treure-ns la foguerada.

Vaja, lector! Sóc franc? Sóc *equitatiu?* Si hi havia alguna hora bona, ¿no la descric am tanta fidelitat com les que no ho eren?

Santiago Rusiñol Obra completa

Doncs, aguanta-t, que encara no havem acabat. Encara a l'endemà tornaven a tocar les vintiquatre hores, els musics; encara n'hi havia una altra de processó, amb el sant vehí de Sant Isidre; encara'ns hi donavem més a la beguda, encara'ns haviem de menjar lo que havia sobrat del dia abans, i tot l'any en teniem de menjar, d'aquelles sòbres: sòbres de musica, sòbres de broma, sòbres de suor, sòbres d'alegria, que haviem d'anar remugant com un record de disbauxa.

Santiago Rusiñol
Obra completa

ELS ESGUERRATS

Santiago Rusiñol
Obra completa

ELS ESGUERRATS

> El pobre monstruo, sentado en el borde de los caminos ó en el atrio de la parroquia, llamaba al corazón de los indiferentes.
>
> M. Sarmiento

Al cap d'un dia de ser al poble ja'ls coneixeu tots, els esguerrats.

Primer, perquè's diferencíen dels demés; segon, perquè no estan mai a casa; tercer, perquè si hi estan els treuen al carrer a no fer nosa. Aixís és que, atravessant el poble del fielat a la plaça, de trenta que n'hi hagi en tot el poble, al menos ja n'haveu vist vintiquatre.

I quina tristesa que hi donen an el poble! Quina soletat! Quina nyonya! Immobils hores i més hores al peu dels portals, cargolats pels recons dels portics, quiets com troços de roba negra, semblen engrunes de les cases o roba de malalt sobrera que han llençat a la porta del carrer. Aquí, un sota un troç de paret blanca; més enllà, un altre acotat

Santiago Rusiñol Obra completa

a terra; més lluny, un d'ajegut, semblen a lo llarc del poble punts de dol a les planes del seu llibre, fites de la desgracia, misteris de dolor en calvari de pols. Cap se mou del seu lloc, cap mira, cap aixeca'ls ulls pera mirar: tots resen o remuguen paraules misterioses, parlant sols, com si visquessin sols en el poble, i no més de tant en tant se veu un bulto revolcant-se al mig de la polsaguera, un bulto que salta per terra fent aixecar glopades blanques, i és un esguerrat que passa, que atravessa pera anar a dormir a l'altra banda, i allí's queda immobil com els demés, formant en aquelles files.

Hi ha tota mena de malures en aquella guardia de la mort: cegos amb els ulls clars com el dia i no veient-lo, amb el cap sostingut a la paret i mirant enlaire, com esperant a tot-hora la sortida de la llum o esperant quiets que'ls toquin l'espatlla com avís de que ja ha finit el dia; n'hi han am les cames rompudes, aplanats a terra, aixafats, arropits sobre la pols, engrunats com un pilot d'òssos, i amb el cap caigut sobre'ls peus; n'hi han am la cara embadalida, amb el cap monstruós, carnós, inflat i am la boca oberta com un pilot de miserable vianda que encara viu i respira; n'hi han que tenen mig còs mort i l'han de dur, l'han d'arrocegar, l'han de vetllar tota la vida, fent-se de tomba an ells mateixos; n'hi han que passen la vida morint-se; n'hi han que'l cor els bat per costum, però

Santiago Rusiñol Obra completa

que ja'n són de morts i no més els falta que'ls enterrin, que'ls treguin d'aquelles files quan destorbin massa i s'adormin massa estona; però, de tots, el que feia més engunia, més feredat, més por al veure'l, era un o un bocí, o un fragment, o mig còs, que hi havia arreconat en una paret de l'iglesia: era un pilot de desferres tirades a dintre d'un caixó, un nuament de cames i braços, un pilot de roba bruta am membres colgats per dintre que se'ls menjaven les mosques, i uns ulls fondos, foscos, morats, que us miraven i us seguien, i us perseguien am la vista. Tenia una campaneta i tocava, tocava sempre, i res més trist, més dolorós, més aplanador, que aquell tocar acompassat d'una agonia infinida, d'aquell demanar socors sense pressa, d'aquell toc de combregar sense esperança de consol, d'aquell dringar d'esma, com l'esquella d'una ovella que's morís en un recó de montanya.

Semblava'l plorar del poble aquell tocar de campaneta; semblava'l toc d'oració de tots els esguerrats del poble, la veu del més esguerrat, del miseriós centinella, que anava cridant l'*alerta* an aquelles negres files pera que aixequessin el cap els que encara fossin vius, i no'ls colguessin abans d'hora; i un aquí, i un altre més enllà, i un de més lluny, semblava com si'l sentissin aquell avís d'anar vivint i diguessin, somniosos, amb un gronxament de cap: «Encara sóc viu. Alerta!» «Jo

Santiago Rusiñol Obra completa

també», i «Jo també», «I jo», «Jo», «Jo», fins a perdre-s per les soletats més fondes a dintre'ls troços de cor grisos, i en els esperits somorts d'aquelles tristes despulles.

Carn perduda, sòbres de l'home, que no les pot guardar a tot-hora, destorbs pera'l pobre lluitador del camp, que també li demana vida, molts cops, molt sovint, tenien d'abandonar-los a les hores de la lluita, i hi havia molts moments que's quedaven sols en el poble. Què pensaven? Pot-ser Déu ja l'atura'l pensament dels esguerrats. Què resaven? Pot-ser era un moviment de llavis. Què miraven amb els ulls fixos? Pot-ser no miraven: pot-ser era tot que'ls mirava an ells, i els seus ulls oberts a la llum no eren més que un estany d'aigües somortes, que rebien en el fons les impressions de blavor de tots els cels que'ls miraven.

Per desgracia, els cels reflexats no sempre estaven serens. N'hi havia molts de ennuvolats am sol, molts de clars am fosca, molts de nit en plena claror de dia. Els malalts i els esguerrats cancen, fan aprensió, fan feresa: se'ls cuida de lluny, se'ls tira la caritat, se n'aparta la mirada, la familia'ls pren am resignació; però aviat s'avesa a sentir-los i els veu com un moble inutil; i, per ultim, els seus ais sords, apagats, monotons i adolorits, passen a ser un soroll més a les orelles de la casa, un soroll de corriola, de corc, de cant trist, que fins

Santiago Rusiñol Obra completa

fa dormir a les criatures i ensopeix an els caminants, al veure'ls al peu de la porta.

Allí se'ls veia tot l'any, tota la vida; allí se'ls veia sempre sols, sempre d'un a un, com empestats d'altres temps, sense créixer i sense envellir-se. No més que un moment els vaig veure tots plegats, tornant de casa del rector, aont els havia cridat pera repartir-los alguna deixa, i de tantes processons que havia vist, aquella pot-ser era l'unica que m'havia impressionat. Havien sortit dels portals, dels recons, dels patis, del peu de negres parets de l'iglesia, els esguerrats, i hi eren tots en aquella negra desfilada. Primer, els coixos, fent cruixir i relliscar les crosses sobre les lloses del carrer; després, els cegos, caminant, am les mans exteses com els santons de la fosca; els tulits, mig arrocegant-se; el que duia'l mig còs mort, sostenint-se'l i aguantant-lo per les parets; els trinxats d'òssos, arrastrant-se i rodolant per les pedres, tots com morint-se, tots anant vivint, tots grisos, tots mostrant les seves ferides, i tots trontollant el cap al sò d'aquella campaneta de l'esguerrat del caixó, que també'l feien seguir, com el carro d'ambulancia, en aquell exèrcit de miseria.

Al ser a baix del poble van passar per la carretera, i un nuvol de pols va cobrir-los.

Com revolcant-se per la pols se veien crosses, caps embenats, troços de membre raquitics, i el nuvol anava sempre creixent.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Se veien masses informes, monstres empolsats, golls blancs, que'l nuvol anava tapant.

I del fons d'aquell nuvol tocava la campaneta, insistent, seguida, acompassada, pera congregar an els que vivien, i tots anaven responent, movent el cap i resant aquell *alerta!*

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL CONCERT

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL CONCERT

Un vespre, trobant-me sol i volguent matar les hores mortes de la vetlla, vaig entrar en el cafè de *La Esperanza*.

El cafè de *La Esperanza* estava mig a les fosques. Hi havia un llum de petroli que, am tot i que anava a tot anar, treient un filet de fum negre per la xemeneia del vidre, no's donava ni prou claror an ell mateix. Encara n'hi havia un altre de quinquer, però'l tenien apagat, séns dubte pera que l'un no perjudiqués a l'altre; hi havia una dotzena de taules, totes buides, però, això sí, totes tacades; i hi havia una cinta al sostre, pera catre, i menjador, i dormitori d'aquelles mosques, que esperaven que fes dia, o que fes estiu, pera sortir a matar l'estona; hi havia'l taulell am totes aquelles ampolles que hi ha en els taulells, plenes de sucs de colors i de mosques que han baixat d'aquella cinta,

Santiago Rusiñol
Obra completa

i allà al fons hi havia'l piano, que l'havien vestit de *rayadillo,* enfilat dalt d'una tarima.

Com se veu, l'establiment de *La Esperanza* no pecava ni de *luxós* ni de vanitats *mundalans,* ni'l bullici trencava'l sòn dels habitants de la beta. Allò era un recó de pau, de tranquil·litat, de repòs public, de recolliment seglar. A l'entrar va semblar-me que no hi havia ningú en la sala, ja que'l *faro* no donava prou claror an aquell port de refugi; però, un cop passat l'enlluernament, vaig veure un braser, un braser am més cendra que foc, un braser morint-se de fred, am dos vells arropits i immobils, ajudant-se, ells an el braser i el braser an ells, a ben morir, i que, al veure un parroquià nou, van alçar els ulls am la mandra de dos cadells que's desperten.

— Cafè! — vaig cridar pera que vingués l'amo. I un dels vells va moure una cama.

—Que no hi ha ningú a *La Esperanza?*— vaig tornar a cridar. I el vell, am calma, va moure l'altra cama, remenà'l caliu, va aixecar-se i va venir, dient per dintre:

—Calma, home, calma! Moderi la pressa i sossegui-s, que'l cafè no és l'apotecari. Ni mai que'n tingués de parroquia! Que hi vol tot el sucre?

—Més n'hi hagués!

—Aquí no més ne donem dos terroços, els dies de feina.

—Ja ho veig.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Es costum de temps.

—Gracies, i respectem-la.

—Per molts anys.—I va entornar-se'n al braser, com remugant: «Per un cafè, desperta-t, aixeca-t, escalfa-l, aboca-l i cobra-l i deixa que'l braser se refredi. No sé per què'ls forasters n'han de pendre'ls dies de treball, de cafè.»

Vora'l foc, varen quedar ensopits altra vegada, sense dir-se ni una paraula, sense moure-s; sense mirar-se, am les mans penjant sobre'l caliu, i els ulls fixos a la cendra.

Vaig pendre allò que'n deien cafè, que era un suc que anaven rescalfant cada hora de desde'l diumenge passat; vaig mirar-me una estona la llum aquella del petroli, i, amb el dubte d'anar-me'n a avorrir al carrer, més fosc encara que la sala, o anar-me avorrint allí dintre, me van venir ganes de tornar-me mosca pera poder dormir tot l'hivern sobre aquella ditxosa cinta; però, no tenint aquest dò, me vaig fixar en el piano, i vaig anar pera obrir-lo.

Veient que forcejava la tapa,—Està tancat,—va dir-me una veu desde'l braser.

—Ja ho veig que ho està. Que no tindrieu la clau?

Dos minuts de silenci.

—Sí, senyor.

—Que no me la podrieu deixar?

Tres minuts.

Santiago Rusiñol Obra completa

— Ja va. Ja vaig desseguida a buscar-la.

Aquest «desseguida» va ser cosa de mitja horeta. Va tornar a remenar el braser, a moure la cama adormida, a despertar la pariona, a regirar-se les butxaques, a treure una clau, a obrir un calaix del taulell, a treure-n una capsa, a obrir-la, a posar-se unes ulleres entelades amb els dos vidres diferents i mal avinguts l'un am l'altre, i, per fi, a desenterrar d'entre un pilot de ruïnes aquella clau, la ditxosa clau, i a desabrigar el piano, i a buscar-li'l pany, i a obrir-lo de bat a bat com si obrissin les portelles d'un sagrari.

I per què, Déu meu! Per què la devien tenir tancada, i tant tancada!, aquella capsa de musica? Què podien espatllar-ne d'aquella eina? Quina classe de respecte li tenien an aquella antiguetat? Si an els mobles els sortissin cabells blancs, ja hauria fet molts anys que no'n tindria cap de negre. Fins les tecles que ho havien sigut, negres, ai!, havien perdut el forro; les blanques s'havien tornat grogues, i totes juntes, nivellades, lluentes i brutes, semblaven una dentadura d'òs, d'òs de mort; una dentadura vella, corcada, ratada, polsosa i plena de floridura, faltant-hi les peces del mig, els ullals i els caixals i les genives, i manejant-se les sobreres i vibrant am tons de guitarra de cego a dintre d'unes baietes que un se creia fenicades al sentir-les gemegar amb aquella veu de malaltia.

Am tot, veient que m'entretenia en fer anar les

Santiago Rusiñol Obra completa

que encara tenien veu i vot, oh poder diví pianistic!, l'altre vell del braser va alçar-se, va acostar-se i va dir-me, amb una veu a la que hi faltaven tantes tecles com a la pobra veu del piano:

—Vostè és *falirmonic?*

—Pera servir-lo.

—Vui dir si li agrada la veu sortida oralment de la persona.

—Voleu dir si m'agrada sentir cantar...

—Angela!

—Prou que m'agrada!

—Doncs, si's queda una hora sentirà'l meu bordegas, el noi propi d'un servidor, que canta, i canta am veu natural, i no li sabrà greu de sentir-lo. No té estudis, i té més veu que jo i fins pot-ser que vostè, i això que no l'he sentida. Quedi-s. Que m'agraden les persones que saben *acatar* el merit! Avui *concerta* i vindran molts a sentir-lo.

Vaig quedar-me. Què havia de fer, pobre de mi! Tot era tancat; no hi havia lluna, l'alegria de la nit en els pobles tristos; l'apotecari havia tancat, l'alegria del carrer; i fins la campana havia parat de tocar. Vaig quedar-me en classe d'*acatador;* i de la fosca del carrer, embolicats en tapa-boques, van arribar de mica en mica una dotzena d'aquells homes ensopits que ja coneixia de vista, però que no hauria sospitat mai que poguessin ser *falirmonics:* cares anguloses, homes am més arrugues a la

Santiago Rusiñol
Obra completa

cara que torrents en un pessebre; vells més vells que enlloc, barbes primes i estretes i esmolades com genolls de criatura raquitica; sotabarbes am golls immensos, am golls de tres bosses, penjant com bufetes sangnoses; nassos caient sobre les barbes, amagant en el fons les boques com escletxes de guardiola, i joves amb el front estret, i els ulls petits, i els caps clapats, van anar entrant, d'un a un, i, sense ningú perdre res, se van anar col·locant a la vora del piano, que al costat d'aquella gent tant suada, tant trista i tant bruta va semblar un moble aristocratic, pobret!, un moble, Senyor!, arrencat d'unes golfes del casal que ha caigut a la taverna.

Entre ells va arribar un que li van dir el pianista, tant suat com els demés, però d'una suor més cuidada i vergonyosa, que feia olor de benzina, i el noi, el cantaire, el bordegas del vell del braser, un xicot d'uns vintidós anys, més magre que'ls altres, i amb el cap més bonyegut, i am les celles més espesses i més amples.

Tenia'l cantaire'ls ulls llagrimosos, com si hagués perdut l'aixeta de les dugues fonts del plorar; la boca, torçada; el coll, llarc i estret i ple d'aquelles venes moradenques que semblen cordills de miseria; les orelles, grogues i primes; i tot ell tenia un aire benaventurat, d'aucell mullat, de gocet de pobre i verdum magre que era sord, o que l'havien fet sord cremant-li amb un punxó l'oido

Santiago Rusiñol Obra completa

pera que les veus del món no'l destorbessin i pogués cantar més estona.

—Ja'l sentirà,—va dir-me'l seu pare.—Aixís, raquitic i escarrancit com el veu, com que té l'oido embussat, lo que li penetra ja no se n'hi en va mai més. Se recorda de tot lo que fa més soroll, de totes les orgues, de tots els crits i de totes les musiques de regiment que ha sentit. El pobre no hi sent, però té més coneixement que tots els que l'escolten. Veritat, noi, que ets sord i que tens memoria?

—Què diu?

—Que tens memoria!

—Sí, senyor, que'n tinc de memoria.

—Doncs, canta.

—Com?

—Que cantis a la concurrencia!

—Què he de cantar?

—Canta una marxa *muristica*.

Abans de cantar-la, tots van riure. Ja sabien que la cosa anava de broma, i això que la marxa o cançó que va cantar, i que'l pare'n deia *muristica*, no'n tenia res, de *muristica*. Era una cançó de taverna, pobra i bruta, però dita am tanta ignocencia que la boca d'aquell infeliç esguerrat semblava un filtre moral que netejava, am la llàstima i la miseria i la pobresa d'esperit, lo que li sortia dels llavis, com si fossin uns llims espirituals o un miseriós purgatori que anava purificant les des-

Santiago Rusiñol Obra completa

ferres i bruticies que havia recullit del poble. Cantava, i cantava sense veu, cridant, cridant sempre, sortint-li les notes del coll, i de la boca, i dels ulls, i dient totes les miseries, sense que mai les subratllés, dient-les clares, i fins hermoses, i fins pures, com si tingués a la boca l'aigua fresca, abundosa i riallera que les llancés al torrent bellament purificades.

Tot-hom reia.

Tots reien, i es feien l'ullet, i el pare no hi veia, de satisfet.

—No n'hi ha cap de noi beneit que canti tant bé,—va dir el pare.

—Mireu que us sentirà,—vaig dir-li.

—Ja ho sap ell que ho és.

Tots van riure.

—Veritat, noi, que ets beneit?

—Com?

—Que ets beneit!

—Sí, senyor: un servidor és beneit.

El pare:

—N'és de naixença. Ens crèiem que no'n podriem fer res de bo. Varem provar de fer-lo estudiar de lletra, i no va entrar-hi; després li voliem donar l'art de sabater, i tampoc hi va entrar; li tremolava'l pols, no entenia les hetxures, i pera'l treball no hi tenia prou taleia. Ell, sord com és, sempre d'orella an els envelats, a les musiques i a les orgues dels casinos, escoltant lo que tocaven,

Santiago Rusiñol Obra completa

i tornant-ho a escoltar, fins que ho tenia ben fixo pera transmetre-ho davant d'una concurrencia.

—I quants anys té?

—L'any passat va entrar a la quinta, però varen declarar-lo inutil per motiu d'això de la curtedat d'enteniment que li falta. Veritat, noi, que no vares poder entrar a la quinta?

—Com?

—La quinta!

—No'm van volguer a servir al rei, perquè van dir que era una mica beneit.

—Jo vaig tenir de pagar pel meu,—va dir am certa recança un subjecte d'aquell public.—Amb una mica d'empenyo també hi hauria pogut passar per beneit; però en el món, senyor, qui no té *personas,* ni per beneit pot passar.

—Tens raó, Josep,—va dir tota la concurrencia;—però que canti, i deixem-nos de taleies.

Va tornar a cantar, i aquesta vegada va tocar una marxa funebre que havia sentit en algun enterrament del poble. El pianista anava seguint l'enterrament, i ell, amb el coll estirat, amb els ulls enlaire, am la boca oberta de bat a bat, i am la cara i les venes, i fins les ales del nas com si li anessin a esclatar, cantava, cantava més que a tota veu, cantava a gran crit, a trenca-colls i gargamella, imitant el cornetí, i el bombo, i el fiscorn, i tota la corda, i tot el metall, i la fusta, i els homes s'entusiasmaven, i el pare, seguint am la boca i els

Santiago Rusiñol Obra completa

ulls els moviments del seu fill, i donant-li anim, i portant-li'l compas am la vista, i empenyent-lo amb el genoll i extasiant-se am tot el seu amor de pare, no li cabia al cervell de tenir un fill com aquell, aquella criatura, fruit trist de benedicció, que, si era beneit pera tantes coses, no ho era pera deixar encantats an aquella pobra gent, capaços de menar la terra, i fer-la criar, i fer-li donar flors i fruit, però incapaços, am tants de coneixements, de cantar ni la cançó més senzilla.

—Prou! Prou!—vaig dir.—Que no canti més! Deu estar cançat.

—Cançat, ell?—va respondre'l pare.—Ni que tingués de cantar quatre jornals se cançaria. Veritat, noi, que no estas cançat?

—No, pare,—va dir el noi am veu aspra i enrogallada.

—Ja ho veurà si ho està de cançat! Ni ell ni nosaltres n'estem. Apa, noi. Ara canta allò de l'iglesia: fes l'orga, els escolans, les campanes i la cobla.

—No, que no ho faci,—vaig dir.

—Fes-ho, noi, sense compliments.

Va fer-ho, i aquesta vegada fins va haver de parar el pianista. No hi havia manera de seguir-lo: cridava, esvalotava, s'ofegava, se tornava vermell, s'esgrogueïa, i, canta que cantaras, no va reventar allí mateix perquè no havia arribat la seva hora.

—Vaja, ara prou,—vaig dir.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Bé, vaja, atura-t una mica,—digué'l pare.—Fes-ho pel senyor.

—I... escolteu: pera què'l feu tirar an aquest noi?

—Pera això.

—Què voleu dir pera això?

—Pera això d'anar cantant pels cafès, els casinos i els carrers. Avui ho fa pel seu gust; però'l dia que jo falti s'hi pot guanyar les caixalades.

—Sent beneit com és,—va dir un de l'agrupament,—sempre podrà guanyar-se bé la vida.

—Que no n'hi ha de beneits en el poble?—vaig preguntar.

—De tant com ell, no, senyor.

—Am la veu que té servirà molt pera'l cant del batre.

—Ara encara és jove,—va dir el pare,—i no té tot el desenrotllo. Veritat, noi, que no'l tens?

—La quinta?

—Tot ho entén. Ara vol dir que ja és un home. Però, torne-m'hi: canta-ns allò dels soldats.

—De la quinta?

—Just! De la quinta.

Vaig fugir pera no sentir aquella quinta simfonia trista, i al ser al carrer vaig trobar an el sereno, que també cantava les onze.

—Bona nit,—va dir-me.—Que ve del concert?

—Sí, sereno.

Santiago Rusiñol
Obra completa

—Té bona veu aquell noi. Jo la tingués pera'l meu ofici! No's cança mai. Ni que fos cego cantaria am tant de dalit. Avui pot-ser el faran cantar fins a les tres de la matinada.

—Déu meu! Quin poble! Quin poble i quin personal de poble! I pensar que n'hi ha tants de cafès de *La Esperanza!;* que fins en els pobles grans, am maneres menos *francas,* n'hi ha tants de beneits admirats per tants i tants que ho són no més que una mica menos!—vaig pensar, enquibint-me per la fosca del carrer i sentint desde les tenebres una veu que s'escanyava i tot un coro d'homes que reia.

Santiago Rusiñol
Obra completa

LA NIT DE L'AMOR

Santiago Rusiñol
Obra completa

LA NIT DE L'AMOR

La nit no s'ha fet pera dormir, com diuen els dormidors mundans.

J. VERDAGUER

N'hi havia una de nit, una a l'any, que semblava que Nostre Senyor se recordés que allí en un pla indiferent hi havia un poble abandonat de poesia, i que, sabent-li greu el descuit de no haver-hi sembrat quatre flors pera encisament de les ànimes, cridés a un angel, dient-li:

—Escolta, angel: demà és Sant Joan. Allí en un recó de terra, que't costarà molt de trobar perquè ni jo mateix sé com donar-te'n les senyes, tant faltat està de senyals, hi ha un poble. Es no més que un poble. I pera trobar-lo, una cosa't guiarà: aquell que tinguis més ganes de no veure i menos ganes de quedar-t'hi, queda-t'hi: és aquell. Vola-hi, vola-hi depressa, i per un vespre ensenya'ls lo que és viure, lo que és somniar; i tot

Santiago Rusiñol Obra completa

allò que no tinc pas d'explicar-te i que'n tenim la gloria plena. Sobre tot, no'ls deixis dormir aquella nit: que vegin que hi ha estrelles al cel; que dintre d'ells hi tenen una cosa que per tot en diuen cor: remou-los aquest cor, i fes-los estimar; sobre tot fes-los estimar, angel: que sapiguen una vegada què cosa és aquest consol de la vida, ells, els pobres, que viuen tot l'any en aixut, en aquella sequetat que no tenen ni aigua pera llagrimes. Apa, vola, i estigues content del romiatge que t'envio, que no'n faras cap de volada que't dongui tant bell anar com poder dur una nit de gloria an els fangals de la terra!

Ademés, donades les ordres al seu angel (Nostre Senyor no fa mai les coses a mitges), encarregava al Sol que's pongués am totes les gales, i a la nit que aclarís bé la boira, i que no hi planyessin les estrelles. Cada any estava serè aquella nit. I quina posta, i quina celistia, i quina reeixida d'estrelles! Tots els nuvols, en trajo de recepció, amb els vestits més daurats i més blaus i més gloriosos, am tots els diamants de rosada, compareixien en aquella posta senyalada, a donar l'adéu-siau al dia; totes les montanyes treien els domaços blaus als balcons de les cingleres pera veure passar la processó de les boires i baixar a Occident aquella custodia encesa; totes les valls d'aquella vall pobra treien les flaires més pures i els incens de tots els arbres; cantaven totes les fonts, resaven totes les remors

Santiago Rusiñol Obra completa

del cap-vespre, refilaven tots els aucells, sortien tots els aplecs i constel·lacions i rierades, i agrupaments d'estels, i fins la lluna hi volia ser, i sortia amorosida, palida, i clara, i somrient, amb un somrís d'esperança an els humils d'aquell poble.

I el poble, sense donar-se'n compte, encenia lluminaries en aquell altar del cel. A cada era, a cada plaça, a cada masia, se veia la roentor de les flames, pujant com llengües de cadmium cel amunt, amb una volior d'espurnes, de vida, de reflexes, com flames caigudes del cel pera donar claror an aquell poble, que sempre vivia a les fosques; i d'instint, d'esma, aquella gent, que a la terra no hi veia més que'ls terroços i el fruit, se sentia encesa pel foc que era diferent dels altres.

No: aquell foc no era igual que'l que encenien cada dia: tenia una altra virtut: una virtut misteriosa que'ls feya sentir batements que mai havien sentit, que'ls removia passions que mai havien sospitat, que'ls feia tremolar cordes mudes i remoure vibracions que tot l'any tenien somortes. Els vells del braser trobaven que aquell foc encenia d'altra manera que les brases del braser, i cercaven els cors de les companyones velles, i es daven les mans vora del foc, i un dolç caliu d'anyorança'ls feia acostar l'un de l'altra i recordar altres nits de Sant Joan, també clares, i també plenes d'amors i de vida ensomniada; els nois els saltaven a més alçada i am més dalit i més halè que'ls

Santiago Rusiñol Obra completa

demés dies; les mares hi acostaven els seus fills pera donar-los foc pera la vida, i els fadrins, tots a parelles, tenien paraules que no havien tingut mai, i fins sospirs i fins petons que'ls cremaven en els llavis; petons del foc de Sant Joan, de la nit d'amor, d'aquella nit d'estiu que'ls atiava a abraçar-se, a estrenye-s, a confondre-s, i fins a morir, si convenia, en una sola abraçada.

L'angel cumplia bé l'encarrec! Els que no sabien cantar, cantaven i s'adonaven per primera volta que també cantaven els aucells; els que no sabien parlar, les paraules els sortien amoroses, allí a l'ombra dels portals mig closos; els que no tenien ni sospites de que les plantes fessin flors a les finestres, n'arrencaven les més enceses i hermoses, i anaven de boca en boca, perdent a cada llavi una fulla, fins a no quedar-n'hi ni una; els que no havien mirat mai la via làctea, la seguien aquell vespre i s'extranyaven de que hi fos i de que n'hi haguessin tantes d'estrelles, i de que fins fessin claror. Cada arbre de l'horta, d'aquella horta polsosa de dia, era com un pom de plata a la blanca llum de la lluna; cada porxo, am la seva parra, era un confessonari aquell vespre; mai els ulls havien brillat d'aquella manera; el rector parlava de misticisme, el Beco no renegava, en Joan del coro deia uns versos que havia après de criatura; i fins *El Pensil,* cantant allà al lluny, de casa en casa, i de porxada a porxada, tenia veus

Santiago Rusiñol Obra completa

desconegudes, veus de clar de lluna, veus de nit, veus de l'aire, modelades per l'ambent, que tot ho encenia aquell vespre.

Els focs anaven fins altra hora, i el caliu durava tota la nit, i al tocar les dotze en el campanar del poble, an el foc de l'entusiasme hi seguia'l caliu de les il·lusions; i era l'unic, aquell vespre, que les il·lusions n'eren ben bé, d'il·lusions. La planeta no parlava de diners, aquella nit de l'amor, ni de casaments contractats, ni de capitols, ni de terres. Una's casaria amb el jove més guapo del poble, ben plantat, bo de tot cor, el més valent i el més bon ballador i el de paraules més dolces; l'altra vindria un foraster a cercar-la a cavall d'un cavall guarnit de festa i ben ple de picarols i brodats, i se l'enduria a la gropa, fent enveja a tots els fadrins i fadrines, que sortirien a les portes; a una altra la portarien a ciutat, i veuria què hi ha en aquelles ciutats que diuen que són tant grans com tota la plana del poble, i que les dònes són totes rosses i cavallers tots els homes, i tot-hom hi viu feliç i enamorat i en palaus tant grans com l'iglesia; alguna no volia més que un fadrí extern, però, això sí, que l'estimés força; una altra s'acontentava amb un minyó que ja hagués passat la quinta i no tingués d'anyorar-lo; i a totes, les blanques ales d'aquell angel els acariciava am les plomes les cordes mig adormides d'aquella arpa d'il·lusions que la joventut porta en l'ànima, i

Santiago Rusiñol Obra completa

totes somniaven fins altra hora: fins a l'alba, fins a la claror de dia.

Abans d'arribar la celistia, encara se sentien rialles en el poble, encara'ls focs treien espurnes de les brases; encara l'angel vetllava. La volien veure tota, la nit, no volien despedir-se'n encara, com tement lo curta que havia de ser. Les parelles passaven sense dir-se res, però encara anaven ben apropats l'un de l'altre; els vells resaven les darreres lletanies del cap-vespre de la vida; les criatures quedaven amb els ulls oberts, amb un desvetllament extrany que les tenia embadalides, sense sòn i sense llagrimes; i les mares se les miraven temeroses, no gosant adormir-les pera no despertar-les del somni.

Ja s'acabava aquell somni de la nit d'istiu d'un poble. Ja la lluna havia baixat a Occident, enviant l'ultim petó de despedida al campanar i al calvari, i ja començava a llustrejar al darrera de les montanyes.

L'angel se n'entornava sense fer remor ab les ales, volava quiet enlaire, enlaire, allunyant-se de la terra, i la terra, am la llum del Sol, que ja sortia, se tornava a tornar terra.

Com les criatures de les mares, tots se desvetllaven del somni, desperts de no haver dormit, i la tornaven a veure, la terra, monotona i trista com sempre, i tornaven a veure'l poble, indiferent, polsós, entelat com a totes hores, i tornaven a

Santiago Rusiñol Obra completa

junyir-se an els treballs de cada dia, a l'ensopiment etern d'aquella planura llisa.

Del foc no més en quedaven cendres i tenien d'esperar un any, tot un any més pera tornar-lo a encendre altre cop i tornar-se a tornar cendra.

Santiago Rusiñol
Obra completa

LES NITS DE CADA DIA

Santiago Rusiñol
Obra completa

LES NITS DE CADA DIA

Les altres nits eren més negres, eren més tristes que les nits de per tot arreu.

La nit també té amors pera'ls pobles que l'estimen. L'extenen de més bon grat l'hermosa cortina blava; hi donen més resplendors i no'ls deixen mai a les fosques; però en els pobles com aquest, que, fòra la Nit, no saben que n'hi hagi, de nit, encarreguen an el sol que se'n cuidi, que ell té vida pera il·luminar-ho tot, i no surten les vagues clarors del vespre.

Què'n treurien? No sortiria ningú a veure-les; no les comprendrien, no'ls diuen res les exteses quietuts an aquells homes que no parlen.

Si surt alguna estrella nova, no's donen el goig de veure-la; si's llencen a córrer com pluja lluminosa, no tomben el cap pera mirar-la; si puja per la via silenciosa de l'espai un cometa de daurada cabellera, se'l miren supersticiosos i el fan

Santiago Rusiñol Obra completa

causa de totes les malalties. Ni l'estrella d'Orient haurien seguit aquesta pobre gent sense somnis. No és pera ells la nit: n'han vist una, i dormen totes les altres.

Surten les estrelles perquè és la seva missió'l sortir, i surt la lluna i no se'l mira an aquell poble. Passa perquè'l passar és la seva via; passa enlaire i envia sa claror morta, però decanta'l cap pera no veure-l, i, dolçament inclinada, mira enllà, mira a terres que encara la tenen per deessa, en que encara hi han enamorats, en que encara hi fa bo d'estimar-se a ses mirades i contar-li'ls secrets del cor, en que encara hi troben consol en els seus besos, en que encara no fa poeta l'explicar-li les tristeses, ni demanar-li consell ni confiar-li les anyorances; en que és la reina de la nit, la verge blanca, l'hostia melangiosa, l'amiga dels cors malalts, i no'l fanal solitari pera donar claror a la fosca.

I quina fosca, la de les nits de cada dia! I quina quietut! La mort mateixa té sorolls de renovació que l'esperit endavina a darrera de les tombes; té cruiximents de lo que cau, té degotalls d'estalactita, té desmoronaments de ruïna; però la quietut d'aquelles nits és més que quietut; és una suspensió del viure, és la vida que s'atura, és la mort que calla, que's para, que no va; és la mort que mor, que reposa i que espera. Ni un soroll pels arbres, ni una llum per les cases, ni un sospir pels

Santiago Rusiñol Obra completa

carrers, ni un ai de nit, ni un crit de fosca, ni una guspira de veu, d'aquelles veus indecises que surten de l'ombra del vespre. Tot calla. Fins les aigües del torrent sembla que's parin, i sembla que tot ha finit, com si les quietuts del pol us cobrissin d'un sudari de fredor, com si visquessiu en les fondaries del mar, com si us tapessin els polsos d'una boira de sordera.

No pot ser que tot calli d'aquesta manera. Es l'home que s'avesa a no escoltar i va perdent de mica en mica'l sentit d'entendre les vaguetats; no deu ser que no enraonin les coses: és que, a força de no comunicar-nos amb elles, acabem per no compendre-les. Un se va tornant sord d'esperit, en aquells pobles de prosa; cego de bellesa, insensible a totes les sensacions.

Prou deuen anar les cascates i cantar, bojament hermoses, a la tebia llum de la lluna; prou deuen plorar les fonts ses esmeragdes de llagrimes; prou deu cantar els seus amors el rossinyol sota'l castell d'una alzina; prou deuen passar les frisances d'altra vida, lliscant a cercar les ànimes; la terra prou deu cruixir i prou deu queixar-se, i prou deu minar la mort; però un ja no ho sent, ni ho veu; un ja viu mort d'indiferencia.

A força d'estar parada, aquella arpa nerviosa que tots portem dintre, també s'ha anat omplint de pols: ja no vibra; ja és un moble més d'aquelles golfes de poble.

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL FOSSAR

Santiago Rusiñol
Obra completa

EL FOSSAR

I fins el fossar era trist en aquell poble.

Era trist, perquè tampoc era trist ni alegre. Ni allí, ni amb els morts, se trobava un d'aquests hortets de poesia que tant de bon grat se respiren.

Ni un arbre, ni una ombra, ni catifa d'herba, ni un toldo de verdor pera la darrera dormida!

¡I que malament devia *viure-s'hi* allí, i quines poques ganes de morir-se que donava aquell desert!

Tancat per una tanca de morter, del mateix morter de l'estació, tant llisa com l'estació, i tant *urbana* com l'estació, s'entrava a dintre per un portalot de fàbrica. Se trobava'l deposit, l'ultima sala d'espera, desmoblada i freda com el quarto de la fonda; el quartet d'autopsies, petit i pintat com un rebost de persones, i ja s'era a dintre del fossar.

El fossar era un fossar conreat, llaurat, pla;

Santiago Rusiñol Obra completa

un camp preparat pera la sega. Totes les creus, plantades am simetria com els plançons d'una vinya; tots els ninxos, iguals com prestatges; tots els lletreros, despedint-se de la mateixa manera i am les mateixes paraules. Igualtat per tot arreu, igualtat de lloc, igualtat de llagrimes, igualtat de sentiment, de dol, d'anyorança, de tristesa, d'indiferencia, de «Alabat sia Déu», de «Era la seva hora», de «Val més ell que nosaltres». La fossa comú, numerada; la mort, com allotjament; la terra, convertida en jòc d'escacs; la tomba, en quartel; el recó intim de la fossa, en camarot d'emigrant embarcat pera l'altra vida.

No'n tenia res de fossar aquell fossar: era un troç de terra, un troç més de terra en que, en comptes de sembrar-hi ordi, hi sembraven homes i dònes; un recó de poble, tant indiferent com el poble, tant erm com el poble, tant callat com ell, am tanta buidor com en ell. Allí, per sentiment que tinguessin, l'enterrament no era un dol: era cambiar de casa; allí l'adéu era curt com si s'haguessin de trobar a la poca estona; allí no portaven corones: no'n sabien fer, de corones; la gloria no sabien lo que era, avesats no més a arrencar espines per tots els camps que passaven.

No hi cerquessiu pas epitafis, poetes de la mort; ni inscripcions, ni versos, ni poesia! No'ls en havien donat en vida d'aquestes flors de l'esperit, i no'n podien donar al morir-se! Els camps els

Santiago Rusiñol
Obra completa

donaven pera viure, i no pera morir; les terres no n'ensenyaven d'inscripcions; ningú les dictava, ni tenien temps pera apendre-les.

Xiprers? Ni un; ni un d'aquells tristos que's desplomen ab quatre branquetes de molsa. Flors? Ni una modesta poncella, ni una d'aquelles que viuen de l'ambent de la soletat, ne donaven les arrels d'aquells pobres homes! Blat és lo que creixia sempre; sempre blat, com si ells en fossin llevor, espigues; com si'ls sabés greu que's perdés aquell terrer; quatre espigues que'l sepulturer espigolava arrencant-ne bé les roselles.

I ho eren ben bé de llevor aquells morts! S'havien ben fet de llevor: s'havien ben passat la vida granant com els seus terroços! Havien ben mort com l'herba, sense esglais, sense despedir-se, sense mirar el troç recorregut, dallats am la dalla igualadora, i sembrats altra vegada en aquell camp del fossar! Si la terra és freda, en devia ser molt de freda en aquell desert tancat; si'ls morts hi veuen am visió desconeguda, ¡am quina ansia devien tornar-se pols pera deixar-se dur del vent!; si anyoren, que tristos hi devien viure!

Pobres morts! Ja tenien sort de que l'ànima no hi niava en el fossar, o, si no, fins l'ànima'ls hauria mort de pena! Allí ni mort s'era; ni'l còs podia tenir temps de quedar-se una estona a la vida; ni'l record d'haver viscut se podia allargar una mica més a la vista dels que vivien: tot s'en-

Santiago Rusiñol Obra completa

fonzava d'un plegat; però fins valia més no durar, no's patia tant, i devia donar durada a lo que neixia d'ells. Allò era'l seu testament. Deixar anar l'ànima que volés, que anés allí aon tingués d'anar; però'l còs, aquell còs de penes, al menos que fructifiqués, que mantingués aquella terra, que no's perdés pera'ls que quedaven, que'ls fills en visquessin dels pares passant per la saó dels camps, i que tots hi treballessin, am la suor viva i la sang morta, a fer-la granar cada dia.

Sí: tots la farien granar, aixís que vingués el dormir. Tots els del poble hi granarien, tots els mortals d'aquell poble hi anirien a dormir i a despertar-se morint-se!

Per ara, en aquell pobre poble tots els vius dormien: dormien treballant, dormien resant, dormien vivint, dormien criant, dormien al temple, dormien davant de Déu, dormien davant dels homes, i un mateix, mig endormiscat, se deia: «¿Val la pena de volguer-los desvetllar? ¿Se'ls ha de cridar que'ls despertin? ¿Se'ls ha de remoure l'ànima? Qui sap! Qui sap si val més que dormin! Qui sap si tenen raó! Qui sap si hi ha una força invisible que'ls dóna força pera no moure-s! Qui sap si no val la pena de llevar-se al dematí de la vida, pera arribar tant prompte al cap-vespre! I qui sap si tots dormim més forts que ells i ens costarà més de despertar-nos!»

Aneu-lo a saber aquest misteri! Lo que sí és

Santiago Rusiñol Obra completa

cert és que de les cases dels vius en pujava com un nuvol de pietat que no'l tenia el fossar; que'ls que corrien pels seus camps, fins florits de primavera, inspiraven més condol al recordar ses miseries que'ls que jeien numerats; que'l poble dels vius, gris i dormit a la plana, feia pensar més en la mort, en la mort acompassada, en la mort que va venint, que'ls que ja eren morts pera sempre.

Santiago Rusiñol
Obra completa

TAULA

	Pags.
AL LECTOR	7
EL POBLE	13
EL BECO	23
VIDA DE PAU	35
LES MOSQUES	47
LA COSTURA	57
LES VELLES	67
L'HOSTAL DE L'ÓS	75
L'AMOR	89
EL JOC	99
EL CASTELL	109
ELS TREMPALLAMPS	117
EL CASINO DELS MODERATS	127
EL CLUB DELS EXALTATS	137
«EL PENSIL»	147
EL CALVARI	159
L'AJUNTAMENT	169

Santiago Rusiñol
Obra completa

TAULA

	Pags.
EL SANT PATRÓ	183
EL BOIG	191
EL SAVI	201
EL QUEFE D'ESTACIÓ	211
ELS CAPELLANS	223
L'HISTORIA DEL POBLE	233
EL CANT DEL BATRE	247
EL MAL DE POBLE	255
LA FESTA MAJOR	265
ELS ESGUERRATS	277
EL CONCERT	285
LA NIT DE L'AMOR	299
LES NITS DE CADA DIA	309
EL FOSSAR	315

BIBLIOTECA PUBLICA · SITGES ·

Santiago Rusiñol
Obra completa

OBRES DE L'AUTOR

Una excursió al Taga (agotada).

Desde el molino, il·lustracions de R. Casas (agotada).

L'home de l'orga, monoleg.

Andalusia vista per un català, conferencia (agotada).

Discurs llegit en els Jocs Florals de Granollers (agotada).

Anant pel món (agotada).

Impresiones de arte, il·lustracions de Zuloaga, Mas i Fontdevila, Oller i Rusiñol (agotada).

Oracions, il·lustracions de Miquel Utrillo, musica d'Enric Morera.

Els caminants de la terra, poema en prosa (agotada).

Fulls de la vida, il·lustracions de R. Pichot.

L'alegria que passa (agotada).

El jardí abandonat, quadro poematic en un acte, musica de Joan Gay.

Teatre: **L'alegria que passa, El jardí abandonat i Cigales i Formigues,** musica d'Enric Morera i de Joan Gay.

Llibertat!, comedia en tres actes.

Mis hierros viejos, conferencia.

Els Jocs Florals de Canprosa, comedia en un acte.

El Poble Gris, col·lecció d'articles.

A PUNT DE SÒRTIR

El Malalt Cronic, comedia en un acte.

El Prestidigitador, monoleg.

Santiago Rusiñol
Obra completa

TIPOGRAFIA «L'AVENÇ»
Ronda de l'Universitat, 20. — BARCELONA